

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SİBER
ZORBALIK, SİBER MAĞDURİYET VE SİBER
ZORBALIK DUYARLILIKLARININ ÇEŞİTLİ
DEĞİŞKENLER BAĞLAMINDA İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Fatma İĞDELİ

Eskişehir 2018

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SİBER ZORBALIK, SİBER MAĞDURİYET
VE SİBER ZORBALIK DUYARLILIKLARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER
BAĞLAMINDA İNCELENMESİ**

Fatma İĞDELİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Adile Aşkım KURT

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Mayıs 2018

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Fatma İĞDELİ'nin "Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve Siber Zorbalık Duyarlılıklarının Çeşitli Değişkenler Bağlamında İncelenmesi" başlıklı tezi 14.05.2018 tarihinde, aşağıda belirtilen jüri üyeleri tarafından Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Anabilim Dalı Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri programı yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Unvanı-Adı Soyadı

Üye (Tez Danışmanı) : Doç. Dr. Adile Aşkın KURT

İmza

.....

Üye : Doç. Dr. Yusuf Levent ŞAHİN

.....

Üye : Doç. Dr. M. Barış HORZUM

.....

Prof.Dr. Handan DEVECİ
Anadolu Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Müdürü

ÖZET

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SİBER ZORBALIK, SİBER MAĞDURİYET VE SİBER ZORBALIK DUYARLILIKLARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Fatma İĞDELİ

Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalı
Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mayıs 2018

Danışman: Doç. Dr. Adile Aşkım KURT

Bu araştırmanın amacı işletme fakültesi öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet durumları ile siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının ilişkisini incelemektir. Bununla birlikte siber zorbalık, siber mağduriyet ve siber zorbalığa ilişkin duyarlılık değişkenlerinin cinsiyet, sınıf düzeyi, anne baba eğitim durumu, günlük internet kullanım sıklığı ve kullanılan sosyal ağların sayısına göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Araştırma deseni ilişkisel tarama türündedir. Araştırmanın katılımcılarını işletme fakültesinde okuyan 306 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma verilerinin toplanmasında Kişisel Bilgi Formu ile birlikte Üniversite Öğrencileri için Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri ile Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin siber zorbalık duyarlılıkları ile siber zorbalık durumları arasında düşük negatif bir ilişki çıkarken siber mağduriyet durumları arasında düşük pozitif bir ilişki çıkmıştır. Bununla birlikte siber zorbalık ve siber mağduriyet arasında pozitif orta düzeyde bir ilişki çıkmıştır. Siber zorbalık durumları cinsiyete, günlük internet kullanım sıklığına ve kullanılan sosyal ağ sayısına göre anlamlı olarak farklılaşırken siber mağduriyet durumları ise günlük internet kullanım sıklığına, kullanılan sosyal ağ sayısına göre anlamlı olarak farklılaşmıştır. Siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyleri ise cinsiyete ve anne eğitim durumuna göre anlamlı olarak farklılaşmıştır.

Anahtar Sözcükler: Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet, Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık, Üniversite Öğrencileri.

ABSTRACT

INVESTIGATING THE UNIVERSITY STUDENTS' LEVELS OF CYBERBULLYING, CYBERVICTIMIZATION AND CYBERBULLYING SENSITIVITY ACCORDING TO VARIOUS VARIABLES

Fatma İĞDEİ

Department of Computer Education and Instructional Technologies

Anadolu University, Graduate School of Educational Sciences, May 2018

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Adile Aşkın KURT

The aim of this research is to investigate the relationship between cyberbullying, cybervictimisation and cyberbullying sensitivity of the students' at the faculty of business. However, whether or not variables of cyberbullying, cybervictimization and the sensitivity of cyberbullying differ according to gender, class level, parents' education status, daily internet usage frequency and the number of social networks used were investigated. The participants of the study consist of 306 students studying at the faculty of business. The cyberbullying inventory for university students and the sensitivity scale for cyberbullying were used in the collection of research data. According to the results of the research while there was a low negative correlation between cyberbullying sensitivity and cyberbullying, there was a low positive correlation between cyberbullying sensitivity and cybervictimization. However, there was a moderate positive correlation between the variables of cybervictimization and cyberbullying. The students' level of cyberbullying significantly differed according to gender, daily internet usage frequency and number of social networks used. The level of cybervictimization significantly differed according to the frequency of daily internet usage and the number of social networks used. The sensitivity levels of cyberbullying significantly differed according to gender and maternal education.

Keywords: Cyberbullying, Cybervictimization, Cyberbullying Sensitivity, University Students.

TEŞEKKÜR

Çalışmam süresince verdiği destek ve yönlendirmeleri ile bana farkındalık kazandıran ve çalışmama zamanını ayıran danışmanım Doç. Dr. Adile Aşkı KURT hocama çok teşekkür ederim.

Araştırma görevlisi olduğum Uludağ Üniversitesi İnegöl İşletme Fakültesi'nde bir dönem eğitim veren ve o bir dönemde benimle akademik deneyimlerini paylaşan, kendisinden çok şey öğrendiğim ve bana hep güvenip destek veren Dr. Öğr. Üyesi Berna TEKTAŞ SİVRİKAYA hocama, çalışmamda bana yardım edebileceğini her defasında dile getiren Dr. Öğr. Üyesi Melih ENGİN hocama teşekkür ederim. Ayrıca Doç. Dr. Orhan BOZKURT hocama, Dr. Öğretim Üyesi Filiz Eren BÖLÜKTEPE hocama, Arş. Gör. Dr. Fatih GÜRSES hocama ve fakültedeki tüm hocalarıma teşekkürü borç bilirim.

Kendisini Anadolu Üniversitesi'nde ortak aldığımız bir derste tanıdığım Bilişim Teknolojileri öğretmeni Fatih KÜSLÜ hocama, ayrıca Anadolu Üniversitesi'nde ortak bir derste tanıştığım hem matematikçi hem de bilgisayar mühendisi Önder ÖZTÜRK hocama teşekkürlerimi sunarım.

Bana desteklerini ve güvenlerini hiçbir zaman esirgemeyen kahramanlarım ve mutluluğum olan canım anneme ve babama, kız kardeşim Nursel'e ve erkek kardeşim Ali İhsan'a sevgilerimi gönderiyorum.

Anadolu Üniversitesi'nde yüksek lisans esnasında dersini aldığım, bilgi ve deneyimlerinden yararlandığım hocalarıma da çok teşekkür ediyorum.

Fatma İĞDELİ

Eskişehir 2018

14/05/2018

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalardan bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilemeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Fatma İĞDELİ

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
BAŞLIK SAYFASI	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
TEŞEKKÜR	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLOLAR DİZİNİ.....	x
ŞEKİLLER DİZİNİ	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xii
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Kuramsal Çerçeve	6
1.2.1. Zorbalık ve zorbalık rolleri	6
1.2.2. Siber zorbalık.....	8
1.2.3. Siber zorbalığa ilişkin kuramsal açıklamalar	15
1.2.4. Siber zorbalığın nedenleri ve risk faktörleri.....	20
1.2.5. Siber zorbalık davranışları.....	23
1.2.6. Siber zorbalık araçları	26
1.2.7. Siber zorbalığın etkileri	32
1.2.8. Siber zorbalık duyarlılığı.....	35
1.3. İlgili Araştırmalar.....	37
1.3.1. Siber zorbalık rolleri ile ilgili yapılan araştırmalar	37
1.3.2. Siber zorbalık davranışları ile ilgili yapılan araştırmalar.....	38
1.3.3. Siber zorbalıkta kullanılan çevrimiçi iletişim araçları ile ilgili yapılan araştırmalar	40
1.3.4. Siber zorbalığın yaygınlığı ile ilgili yapılan araştırmalar	41
1.3.5. Siber zorbalığın sonuçları ile ilgili yapılan araştırmalar.....	43
1.3.6. Siber zorbalık duyarlılığı ile ilgili yapılan araştırmalar	45

	<u>Sayfa</u>
1.4. Amaç	48
1.5. Alt Problemler	48
1.6. Önem	48
1.7. Sınırlılıklar	50
1.8. Tanımlar	50
2. YÖNTEM	51
2.1. Araştırma Modeli	51
2.2. Örneklem	51
2.3. Veri Toplama Araçları	53
2.3.1. Kişisel bilgi formu	53
2.3.2. Üniversite öğrencileri için yenilenmiş siber zorbalık envanteri	53
2.3.3. Siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ölçeği	54
2.4. Verilerin Toplanması	55
2.5. Verilerin Çözümlemesi	55
3. BULGULAR	58
3.1. Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet Durumları ile Siber Zorbalık Duyarlılık Durumları Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular	58
3.2. Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve Siber Zorbalık Duyarlılık Düzeylerine İlişkin Bulgular	58
3.3. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet ile Siber Zorbalık Duyarlılık Düzeylerinin Demografik Değişkenler Açısından Farklılaşmasına İlişkin Bulgular	59
3.3.1. Siber zorbalık ve siber mağduriyet ile siber zorbalık duyarlılık düzeylerinin cinsiyet açısından farklılaşmasına ilişkin bulgular	59
3.3.2. Siber zorbalık ve siber mağduriyet ile siber zorbalık duyarlılık düzeylerinin sınıf düzeyi açısından farklılaşmasına ilişkin bulgular	60

3.3.3. Siber zorbalık ve siber mağduriyet ile siber zorbalık duyarlılık düzeylerinin anne eğitim durumu açısından farklılaşmasına ilişkin bulgular	61
3.3.4. Siber zorbalık ve siber mağduriyet ile siber zorbalık duyarlılık düzeylerinin baba eğitim durumu açısından farklılaşmasına ilişkin bulgular	63
3.3.5. Siber zorbalık ve siber mağduriyet ile siber zorbalık duyarlılık düzeylerinin günlük internet kullanım sıklığı açısından farklılaşmasına ilişkin bulgular	63
3.3.6. Siber zorbalık ve siber mağduriyet ile siber zorbalık duyarlılık düzeylerinin kullanılan sosyal ağların sayısı açısından farklılaşmasına ilişkin bulgular	65
4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	67
4.1. Sonuç ve Tartışma	67
4.2. Öneriler.....	73
KAYNAKÇA.....	75
EKLER	
ÖZGEÇMİŞ	

TABLÖLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 2.1. Araştırmanın Örneklemine İlişkin Demografik Bilgiler.....	51
Tablo 3.1. Siber zorbalık, siber mağduriyet durumları ile siber zorbalık duyarlılığı arasındaki korelasyon	58
Tablo 3.2. Siber zorbalık, siber mağduriyet ve siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerine ilişkin betimsel istatistikler.....	59
Tablo 3.3. Siber zorbalık ve siber mağduriyet ile siber zorbalık duyarlılık düzeylerinin cinsiyet açısından farklılaşmasına ilişkin Mann Whitney U testi sonuçları	60
Tablo 3.4. Siber zorbalık ve siber mağduriyet ile siber zorbalık duyarlılık düzeylerinin sınıflar açısından farklılaşmasına ilişkin Kruskal Wallis H testi sonuçları	60
Tablo 3.5. Siber zorbalık ve siber mağduriyet ile siber zorbalık duyarlılık düzeylerinin anne eğitim durumu açısından farklılaşmasına ilişkin Kruskal Wallis H testi sonuçları	61
Tablo 3.6. Siber zorbalığa ilişkin duyarlılık puanlarının anne eğitim durumuna göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan ikili karşılaştırma testi sonuçları	62
Tablo 3.7. Siber zorbalık ve siber mağduriyet ile siber zorbalık duyarlılık düzeylerinin baba eğitim durumu açısından farklılaşmasına ilişkin Kruskal Wallis H testi sonuçları	63
Tablo 3.8. Siber zorbalık ve siber mağduriyet ile siber zorbalık duyarlılık düzeylerinin günlük internet kullanım sıklığı açısından farklılaşmasına ilişkin Kruskal Wallis H testi sonuçları.....	64
Tablo 3.9. Siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının günlük internet kullanım sıklığına göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan ikili karşılaştırma testi sonuçları.....	65
Tablo 3.10. Siber zorbalık ve siber mağduriyet ile siber zorbalık duyarlılık düzeylerinin kullanılan sosyal ağların sayısı açısından farklılaşmasına ilişkin Kruskal Wallis H testi sonuçları.....	65
Tablo 3.11. Siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının kullanılan sosyal ağların sayısına göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan ikili karşılaştırma testi sonuçları.....	66

ŞEKİLLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1.1. Çevrimiçi taciz türlerini yaşayan yetişkinler.....	26
Şekil 1.2. Dünyadaki en popüler mobil mesajlaşma uygulamaları aylık aktif kullanıcı sayısı.....	27
Şekil 1.3. Yetişkinlerin sosyal medya kullanım oranları.....	29
Şekil 1.4. Türkiye’de sosyal medya kullanım oran	29
Şekil 3.1. Siber zorbalık değişkenine ait puanların dağılım grafiği	56
Şekil 3.2. Siber mağduriyet değişkenine ait puanların dağılım grafiği	56
Şekil 3.3. Siber zorbalık duyarlılık değişkenine ait puanların dağılım grafiği.....	57

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

BÖTE	: Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi
ISO	: Uluslararası Standartlar Teşkilâtı (The International Organisation for Standardisation)
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Organizasyonu (The Organization for Economic Co-operation and Development)
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
YÖK	: Yükseköğretim Kurumu

1. GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Toplumun dijitalleşmesi ve teknolojiye olan bağılılığımızın artması teknolojinin yaşamlarımızı hızla değiştirmesinin ve sürekli geliştirmesinin yolunu açmıştır. Bu gelişim hayatımızda birçok yenilik ve kolaylık getirmiştir. Eğitim, bankacılık işlemleri, alışveriş, araştırma, eğlence, oyun, haberleşme gibi birçok eylem internet ve dijital araçlarla çevrimiçi ortama taşınmış (Taiwo, 2015), bunlara ek olarak internet sosyalleşmek için hem bir çevre hem de bir araç olarak benimsenmiştir (Willard, 2005). E-posta gönderimi, kişisel web sayfası ve blog oluşturma, telefon aracılığıyla metin, resim gönderimi veya mesajlaşma, arkadaşlık ve sosyal ağ siteleri ile yeni arkadaşlar edinme ve bunlar aracılığıyla haberleşme, sohbet etme, tartışma panolarında paylaşımda bulunma gibi eylemler internet ve dijital teknolojiler aracılığıyla çevrimiçi ortamda yapılabilir hale gelmiştir. Bunların yanında internet kişisel, akademik ve ticari amaçlar için de çok kullanışlı ve tercih edilen bir araç haline gelmiştir (Taiwo, 2015).

Çevrimiçi ortamlar gençlerin eğitiminin, sosyal bağlantılarının ve zaman geçirmelerinin önemli bir parçası olmuştur (Chadwick, 2014, s. 11). Ayrıca çevrimiçi ortam gelişen web teknolojileri aracılığıyla gençlerin kendilerini ifade etmeleri için sınırsız elverişli bir ortam ve olanak sunmuştur (Betts, 2016, s. 34). İnternet kullanıcıları bunları pozitif amaçlar için kullandığında hayatlarını güçlendirir ve zenginleştirirler (Taiwo, 2015). Ancak internetin sağladığı sınırsızlıkla birlikte internetin yanlış ve amacı dışında kullanımı olumlu yaşantıların yanında olumsuz davranış ve sonuçlara da neden olmuştur. İnternetin özellikle sosyal medyanın kullanımının artması ile birlikte çevrimiçi ortam toplumsal sorumluluk, iletişim, eğitim, sosyal bağlantı ve kişilik gelişimi gibi faydalarının yanında başkaları hakkında yanlış, utanç verici, düşmanca bilgilerin yayıldığı olumsuz davranışlara da aracılık etmiştir (O’Keeffe ve Clarke-Pearson, 2011). Çevrimiçi ortam ayrıca bu olumsuz sonuçlara neden olan başkalarını tehdit eden, taciz eden, korkutan, onlar hakkında dedikodu yayan, onlara gözdağı veren kişilerin de yer aldığı bir ortam haline gelmiştir (Dehue, 2013; Patchin ve Hinduja, 2006). Ayrıca birden fazla kimlik oluşturan, cinsiyetini farklı gösteren, kimliğini maskeleyen, kimlik hırsızlığı yapan, takma ad kullanan farklı kimlikli ve güvenilmeyen kişilerin istenmeyen davranışlarıyla karşı karşıya kalmanın yolunu da açmıştır (Taiwo, 2015). Bu ve buna

benzer davranışlar dijital teknolojinin istenmeyen sonuçlarından bazıları olup alanyazında siber zorbalık olarak ifade edilmektedir (Li, 2007; Tokunaga, 2010).

Siber zorbalık başka birine zarar vermeye yönelik saldırganca davranışların tekrarlayan biçimde ve kasıtlı olarak dijital araçlarla dijital ortamda gerçekleşmesidir (Tokunaga, 2010). Günlük hayatımızda haberleşme, sosyalleşme, eğitim gibi faydalı amaçlar için kullanılan sosyal ağlar, web sayfaları, sohbet odaları, e-postalar, anlık veya metin mesajlaşma araçları aynı zamanda siber zorbaların başkalarına zarar vermek amaçlı kullandığı araçlar haline gelmiştir (MacDonald ve Roberts-Pittman, 2010; Willard, 2005). Bu zarar verici davranışlardan bazıları taciz, kandırma, alay etme, hakaret etme, korkutma hatta ölümle tehdittir (Raskauskas ve Stoltz, 2007). Siber zorbalıkta doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki şekilde saldırı söz konusudur (Hawker ve Boulton, 2000; Vandebosch ve Van Cleemput, 2009). Doğrudan saldırılar fiziksel (virüs bulaştırma, vb.), sözlü (internet veya mobil telefon kullanarak hakaret veya tehdit etme, vb.), sözlü olmayan (tehditkâr veya müstehcen fotoğraflar, çizimler gönderme, vb.) ve sosyal (kişiyi çevrimiçi grupların birinden çıkarma, dışlama, vb.) davranışlardır. Dolaylı saldırılar ise bir sır veya özel bilgiyi örneğin e-posta yoluyla ifşa etme, maskeleye (başkasını taklit ederek birini kandırma, vb.), mobil telefon, e-posta veya mesajlaşma araçlarını kullanarak dedikodu yapma gibi davranışlardır. İncitici, kırıcı, aşağılayıcı mesajlar gönderme, bireylerin fotoğrafları üzerinde oynama, e-posta ile taciz mesajları gönderme, iftira, dedikodu haberleri yayma gibi davranışlar siber zorbalık davranışlarından bazılarıdır.

Teknolojiyi kullanarak zorbalık davranışını gerçekleştiren kişiler siber zorba olarak ifade edilirken siber zorbaların davranışlarının hedefi olan, davranışlarından zarar gören kişiler ise siber mağdurlardır (Betts, 2015). Campfield (2008) sosyal ilişkilerde problem yaşayan, öz saygısı düşük, arkadaş sayısı az olan, arkadaşlarına kızan kişilerin daha fazla siber zorbalığa uğradıklarını ifade etmiştir. Özellikle uzun süreli zorbalık olaylarında bu davranışlardan etkilenen üç grup vardır (Healey, 2011, s. 3). Bunlar: zorbalığa maruz kalan birey, zorbanın kendisi ve varsa zorbalığa tanık olanlardır.

Siber zorbalık bireylerin psikolojik, toplumsal, ahlaki ve duygusal gelişimlerini olumsuz yönde etkileyecek zararlar verebilmektedir (Akbulut, Şahin ve Erişti, 2010; Eroğlu, 2014; Guan ve Subrahmanyam, 2009). Alanyazında zorbalığa uğrayan gençlerde depresyon, korku, endişe, utanç, üzüntü, hayal kırıklığı, kendini suçlama, düşük benlik saygısı vb. duyguların yoğun olarak yaşandığı belirtilmektedir (Anderson ve Sturm, 2007; Beran ve Li, 2005; Betts, 2016; Gámez-Guadix, Orue, Smith ve Calvete, 2013; Rivituso,

2014; Willard, 2005). Ayrıca siber zorbalığa karışan tarafların kendilerini toplumdan yalıtılmış, dışlanmış, güvensiz, savunmasız, reddedilmiş, şaşkın, taciz edilmiş, yalnız, güçsüz, bunalımda ve tehdit altında hissettiği belirtilmektedir (Spears, Slee, Owens ve Johnson, 2008). Bu hislerin sonucu olarak dikkatini toplayamama, okul başarısızlığı, okula devamsızlık, intihar eğilimi, saldırganlık gibi problemler ve teknolojik iletişim araçları ile ulaşılabilen ortamlardan uzaklaşma davranışları oluşabilmektedir (Beran, Rinaldi, Bickham ve Rich, 2012; Franks, 2015; Schenk, Fremouw ve Keelan, 2013). Ayrıca uyku bozukluğu, baş ağrısı gibi sağlık sorunları oluşabilmekte, madde bağımlılığı, cinayet ve intihara kadar giden olaylar yaşanabilmektedir (Beran ve Li, 2005; Cassidy, Faucher ve Jackson, 2012; Guan ve Subrahmanyam, 2009).

Siber zorbaların zarar veren bu davranışlarına neden olan depresyon, ruhsal bozukluk, kaygı, paranoya, düşmanlık, narsisizm gibi psikolojik belirtiler saptanmıştır (Arıca, 2009; Finkelhor, Mitchell ve Wolak, 2000; Gibb ve Devereux, 2014; Kokkinos, Baltzidis ve Xynogala, 2016). Alanyazında psikolojik problemlerin dışında siber zorbalığın olumsuz etkilerine uğrayan ve siber zorbalık yapan gençlerin bu davranışları ile internet bağımlılığı (Ko ve arkadaşları, 2009), interneti kullanma amacı (Arıca ve arkadaşları, 2008; Ko ve arkadaşları, 2009), internet ve bilgisayar kullanım beceri ve bilgisi (Kokkinos, Baltzidis ve Xynogala, 2016), internet ve bilgisayar kullanım sıklığı (Arıca ve arkadaşları, 2008; Finn, 2004; Ko ve arkadaşları, 2009; Whittaker ve Kowalski, 2015) arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Bunların yanı sıra e-posta (Whittaker ve Kowalski, 2015; Ybarra ve Mitchell, 2004) ve anlık mesajlaşma programları kullanım durumu (Whittaker ve Kowalski, 2015; Ybarra ve Mitchell, 2004), kullandığı sosyal ağ hesabı sayısı (Festl ve Quandt, 2013; Reyns, Henson ve Fisher, 2011), sosyal ağ hesabına sahip olma durumu (Kokkinos, Baltzidis ve Xynogala, 2016), sosyal ağlarda geçirilen süre (Kokkinos, Baltzidis ve Xynogala, 2016; Whittaker ve Kowalski, 2015), sosyal ağlarla ilgili tutumlar (Kokkinos, Baltzidis ve Xynogala, 2016) arasında da anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Günümüzde her yaş grubundan birey internet ve dijital teknolojilere sahip olduğu ve bunları kullandığı için siber zorbalıkla ilgili çocukluktan genç yetişkinliğe kadar tüm yaş gruplarını içine alan birçok araştırma yapılmıştır. Hinduja ve Patchin (2008) ergenlerle yürüttüğü çalışmada, ergenlerin yaklaşık %30'unun başkaları tarafından görmezden gelinerek, saygısızca davranılarak, lakap takılarak, tehdit edilerek, alay edilerek, sataşarak, haklarında dedikodu yapılarak siber zorbalık mağduru olduklarını

ifade etmiştir. Doane, Kelley, Chiang ve Padilla'nın (2013) 538 üniversite öğrencisi üzerinde yaptığı bir araştırmada son birkaç yıl içerisinde öğrencilerin %96'sının siber mağdur olduğu, %84'ünün ise zorbalık yaptığı ortaya çıkmıştır.

Türkiye'de siber zorbalık alanında ilk araştırmayı Erdur-Baker ve Kavşut (2007) yapmıştır. 14-19 yaşları arasında 228 gönüllü lise öğrencisinin katıldığı araştırmada öğrencilerin siber zorba ve siber mağdur olma biçimleri ve yaygınlığı araştırılmıştır. Araştırma sonucunda erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla siber zorbalık yaptığı ve siber zorbalığa uğradıkları sonucuna ulaşılmıştır. Arıca ve arkadaşlarının (2008) yaptığı araştırma ortaokul öğrencilerinin %35.7'sinin zorbalık davranışı gösterdiği, %23.8'inin hem zorba hem mağdur olduğu, %5.9'unun ise mağdur olduğunu ortaya çıkarmıştır. Ayrıca araştırmada erkeklerin kızlara göre daha fazla zorbalık yaptığı ve zorbalık mağduru olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aynı araştırmada en çok karşılaşılan siber zorbalık davranışları kızdırma, dedikodu yayma, aşağılama ve tehdit etme olmuştur. Başka bir araştırmada üniversite öğrencilerinin %23'ü hayatında en az bir kez siber zorbalık yaptığını, %55'i ise en az bir kez siber zorbalığa uğradığını ifade etmiştir (Dilmaç, 2009).

Siber zorbalıkla ilgili yapılan çalışmaların yanında bu davranışların hangi dijital araçlarla gerçekleştirildiğine ilişkin araştırmalar da yapılmıştır. Pew Research Center'in (2017) yetişkinlerle yürüttüğü bir araştırmada çevrimiçi tacize uğrayan mağdurların %58'i sosyal medya üzerinden tacize uğradıklarını belirtmişlerdir. Sosyal ağ dışında %23'lük bir kesim ise herhangi bir web sayfasının yorum bölümünden, %15'i mesajlaşma uygulamaları üzerinden, %10'u e-posta üzerinden veya çevrimiçi oyunlar üzerinden tacize uğradıklarını belirtmişlerdir. Tacize uğrayan %10'un altında bir kesim ise tartışma forumları, tanışma siteleri gibi çevrimiçi ortamlarda mağdur olmuşlardır. Üniversite öğrencileri ile yapılan başka bir araştırmada en sık yapılan zorbalık davranışları: çevrimiçi oyun sırasında sözlü saldırı, e-posta, kısa mesaj yoluyla dedikodu veya taciz edici içerikler gönderme, sosyal ağ grubundan, sohbet odasından dışlama, kısa mesaj, e-posta yoluyla yapılan sözlü saldırı, tehdit veya hesabını ele geçirme şeklinde gerçekleşmiştir (Gianesini ve Brighi, 2015). Aynı çalışmada mağdur olan öğrencilerin en sık karşılaştığı davranışlar: kimlik hırsızlığı, hakkında söylenti yayılması, çevrimiçi oyun esnasında saldırı ve hesabının ele geçirilmesi olmuştur.

Mağduriyete neden olan davranışlarla ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında Mesch (2009) arkadaşlarına sürekli kısa mesaj, anlık mesaj, e-posta gönderen kişilerin mağdur

olma risklerinin yüksek olduğunu ifade etmiştir. Bunlardan ayrı olarak çevrimiçi ortamlarda gizlilik ayarları hakkında bilgi eksikliği, doğum tarihi, cep telefonu numarası gibi bireylerin kendileri hakkında çok fazla bilgi paylaşması vb. durumlar kişileri çevrimiçi ortamda kimlik hırsızlığıyla karşı karşıya kalma gibi risklere atabilmektedir (Chadwick, 2014, s. 25; Mesch, 2009). Bunlarla birlikte kişisel bilgileri hakkında karşı tarafa yanlış bilgi verme gibi sosyal olarak manipüle edici davranışları gerçekleştirenler, sohbet sürecinde yalan söyleyenler, müstehcen, aşırı uç görüşlerle ilgili ve holiganca sohbetler yapılan riskli dijital ortamlarda sık sık vakit geçirenlerin zorbalık mağduru oldukları raporlanmıştır (Katzer, Fetchenhauer ve Belschak, 2009).

Yapılan çalışmalara da bakıldığında çocukluktan yetişkinliğe kadar her yaştaki bireyin siber zorba, siber mağdur veya siber zorba-mağdur olma olasılığı bulunmaktadır. Çalışmalardaki bu davranışların oranı ise araştırmada seçilen örnekleme, araştırmacının çalışmasına kattığı siber zorbalık davranışlarına ve davranışın devam ettiği süreye göre değişmektedir (Kokkinos, Baltzidis ve Xynogala, 2016; Lindsay ve Krysik, 2012). Ülkemizde Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2016 raporuna göre 16-24 yaşları arasındaki genç yetişkinlerin internet kullanım oranı yaklaşık %84 iken TÜİK (2017) raporuna göre bu oran %87 olmuştur. Araştırma sitelerinden Statista (2016) verilerine göre ise aynı yaş grubunun günlük internet kullanım oranı %95'tir. Bu yüksek kullanım oranının gençlerin siber zorbalıkla karşı karşıya kalma riskini daha da arttırması olasıdır. Yapılan araştırmalar da ortalama bu yaş aralığındaki üniversite öğrencilerinin siber zorba, siber mağdur veya hem siber zorba hem de siber mağdur olduklarını raporlamışlardır (Gibb ve Devereux, 2014; MacDonald ve Roberts-Pittman, 2010; Whittaker ve Kowalski, 2015).

Siber zorbalıkla minimum düzeyde karşılaşmak veya siber zorbalığı olabildiğince ortadan kaldırmak adına atılabilecek adımlardan biri savunma mekanizmaları geliştirmek olabilir. Bu savunma mekanizmalarından biri bireylerin zorbalığa karşı farkında ve duyarlı olmalarıdır (Tanrıku, Kınay ve Arıca, 2013). Örneğin bireylere temel bilgi kavramları, bilgilerin bulunduğu ortamlar, bilginin korunacak nitelikleri, bilgi güvenliğine ilişkin güncel tehdit ve saldırılar, dikkat edilmesi gereken kurallar, şifre güvenliği, yasal düzenlemeler, bireyin sorumlulukları gibi bilişim sistemlerinde teknoloji ve güvenlik bilgisi eğitimi verilerek farkındalık kazandırılabilir (Şahinaslan, Kandemir ve Şahinaslan, 2009). Bu farkındalığın kazandırılması, siber zorbalık eylemlerinin en aza indirilebilmesi veya ortadan kaldırılabilmesi amacıyla atılabilecek adımlardan biri

olabilir (Gezgin ve Çuhadar, 2012). Buradan yola çıkarak bu araştırmada işletme fakültesi öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet durumları ile siber zorbalığa ilişkin duyarlılıkları ilişkisi incelenmiştir. Ayrıca siber zorbalık, siber mağduriyet ve siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinin çeşitli değişkenlerle incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma, işletme fakültesi öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık durumlarıyla siber zorbalık yapma ve siber zorbalığa uğrama ilişkisini inceleyerek alanyazına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda başta zorbalık olmak üzere siber zorbalık, siber mağduriyet ve siber zorbalık duyarlılığına ilişkin tanımlar ve açıklamalar, siber zorbalığı açıklayan kuramsal altyapı, siber zorbalığın nedenleri, yöntemleri, araçları, etkileri ve yaygınlığı açıklanmıştır.

1.2. Kuramsal Çerçeve

1.2.1. Zorbalık ve zorbalık rolleri

Zorbalık (bullying), kişinin kendisinden daha zayıf, güçsüz birine uyguladığı saldırgan davranışlardır (Betts, 2015). Sahip olunan gücün tekrarlı ve kasıtlı olarak, zararlı ve kötüye kullanımını yansıtan davranış biçimidir (Bauman, 2007). Okullarda zorbalığın doğası ve yaygınlığının sistematik bir biçimde incelenmesi 1970'lerde Olweus'un çalışmasıyla başlamış olsa da henüz 20 yıldır yaygın bir konu olarak çalışılmaktadır (Chadwick, 2014, s. 1). Olweus (1993) zorbalığı bir grup ya da kişi tarafından kolaylıkla savunulamayan bir mağdura karşı defalarca ve kasıtlı olarak yapılan zarar verici, saldırgan bir davranış, hareket olarak tanımlamıştır. Zorbalık kaynaklarda yüz yüze zorbalık (face-to-face bullying) (Campfield, 2008; Willard, 2005, s. 5) geleneksel zorbalık (traditional bullying - conventional bullying) (Antoniadou, Kokkinos ve Markos, 2016; Campfield, 2008) olarak ele alınmaktadır.

Zorbalık konusundaki ilk çalışmalar Dan Olweus tarafından yapıldığı için ilk zorbalık davranış türü tanımlamasının da onun tarafından yapıldığı görülmektedir. Olweus (1993) zorbalık davranışını doğrudan zorbalık (direct bullying) ve dolaylı zorbalık (indirect bullying) olmak üzere iki türe ayırmıştır. Bunlardan doğrudan zorbalık fiziksel ve sözlü zorbalık olarak kendi içinde ikiye ayrılmaktadır. Doğrudan fiziksel zorbalık vurma, tekmeleme, itme gibi doğrudan fiziksel müdahaleyi içerirken; doğrudan sözlü zorbalık alay etme, tehdit, hakaret gibi eylemleri içermektedir (Bauman, 2007; Olweus, 1993; Vandebosch ve Van Cleemput, 2009). Zorbalığın ikinci türü olan dolaylı zorbalık ise -gizli zorbalık (covert bullying) olarak da ifade edilen- başkaları tarafından

kolayca görülemeyen, insanların gruptan dışlanması, hakkında yalanlar, söylentiler yayılması gibi davranışları içermektedir (Healey, 2011, s. 5). Olweus'tan sonra zorbalık konusunda araştırma yapan yazarlar zorbalığı sınıflandırmaya devam etmişlerdir. Bu bağlamda yapılan bir sınıflandırmaya göre zorbalık fiziksel, sözel ve ilişkisel -sosyal- zorbalık olarak sınıflandırılmıştır. Bunlardan fiziksel ve sözel zorbalık davranışları doğrudan zorbalık olarak düşünülürken, ilişkisel zorbalık ise toplumsal dışlanma, aşağılanma gibi kişinin toplumdaki duruşuna ve ilişkilerine zarar veren psikolojik saldırıları ifade etmekte ve alanyazında dolaylı zorbalık olarak da geçmektedir (Rigby, 2003; Wang, Iannotti ve Nansel, 2009). Shariff (2005) ise zorbalığa maruz kalmanın iki şekilde oluştuğunu ifade etmiştir, bunlar açık (overt) ve gizli (covert) zorbalıktır. Açık zorbalık dayak, tekme, cinsel dokunuş gibi fiziksel saldırganlık davranışlarını içerirken; gizli zorbalık mağdurun akran gruplarından dışlanması, gizlice takip edilmesi, dedikoduya uğraması gibi davranışlarla karşı karşıya kalmasıdır (Shariff, 2005). Zorbalık davranışı farklı yazarlar tarafından bu şekilde sınıflandırılırken zorbalığa maruz kalan bireyleri belirleyebilmek adına birtakım ölçütler ortaya konulmuştur. Bunlar; herhangi bir zorbalık davranışında "negatif, saldırgan davranışlara maruz kalınması", "taraf arasında eşit olmayan güç dengesinin olması", "zaman içinde tekrarlı olması" ve "zarar verme niyeti taşıması" şeklindedir (Olweus, 2003; Rigby, 2003; Sharp, Smith ve Smith, 1994, s. 2).

Zorbalık sürecinde bireylerin bulunduğu duruma göre aldıkları birtakım roller vardır. Olweus (2003) bu rolleri zorba, zorbanın izleyicileri, zorbanın destekçileri (pasif zorbalar), pasif destekçiler, izleyip karışmayanlar, mağdurun pasif savunucuları, mağdurun savunucuları ve mağdur şeklinde sınıflandırmıştır. Zorbalık sürecinde zorbalığı başlatan kişi zorba olup, bu süreçte aktif olarak yer alan kimsedir. Zorbanın izleyicileri, zorbalığı başlatmamakta ancak zorbalık sürecinde aktif olarak yer almaktadırlar. Zorbanın destekçileri olan pasif zorbalar, zorbalığı desteklemekte ancak zorbalık sürecinde aktif olarak yer almamaktadırlar. Zorbalığın pasif destekçileri ise "olası zorbalar" olarak adlandırılabilir. Bunlar, zorbalığa açıktan destek vermezler, gizli bir şekilde destek verirler. İzleyip karışmayanlar, ne olup bittiğini izleyip, olaylara karışmamaktadırlar. Mağdurun pasif savunucuları, zorbalıktan hoşlanmayıp mağdura yardım etmesi gerektiğini düşünmekte ancak bunu yapmamaktadırlar. Mağdurun savunucuları ise zorbalıktan hoşlanmayıp, mağdura yardım eden veya yardım etmeye çalışan kişilerdir. Willard (2005) ise zorbalık rollerini zorbalar, mağdurlar, zararlı ve

faydalı izleyiciler olarak sınıflandırmıştır. Zararlı izleyiciler, zorbalığı teşvik eden, destekleyen veya mağdura yardım etmek için hiçbir şey yapmayıp zorbalığı izleyen kişilerdir. Faydalı/yardımsever izleyiciler ise zorbalığı durdurmaya, ona karşı protesto etmeye, mağdura destek sağlamaya, birilerini bu konu hakkında haberdar etmeye çalışan kişilerdir (Willard, 2005).

Teknolojinin iletişim noktasında da gelişmesiyle birlikte zorbalık çevrimiçi ortama taşınmış olup zorbalar saldırgan davranışlarını bu ortamlarda gerçekleştirmeye başlamıştır. Zorbalığın devamı niteliğinde olan ve teknolojik iletişim araçlarıyla gerçekleşen bu zorbalık türü alanyazında siber zorbalık olarak ifade edilmektedir (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011, s. 162).

1.2.2. Siber zorbalık

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin ürünleri olan cep telefonu, bilgisayar ve internet bireylere bilgiye kolayca ulaşabilme, duygularını ve düşüncelerini rahatlıkla ifade edebilme ve çevrimiçi ortamlar aracılığıyla arkadaşlıklar kurabilme olanağı sağlamıştır (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011, s. 162). Subrahmanyam ve Greenfiel (2008) gençlerin e-posta, kısa mesaj göndermenin yanı sıra bloglar, sosyal ağlar, Youtube gibi video paylaşım siteleri, interaktif video oyunları, Second Life gibi sanal gerçeklik ortamları gibi yeni iletişim biçimlerinin yoğun kullanıcıları olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca bu tür çevrimiçi iletişim ortamların ergenlerin temel gelişimleri ve kimlik gelişimleri kadar arkadaşlarıyla ve yabancılarla olan ilişkilerini, sosyal gelişimlerini önemli ölçüde etkilediğini ifade etmişlerdir (Subrahmanyam ve Greenfiel, 2008). Hayatımızın her alanına yerleşen ve yaygınlaşan internet, her teknolojinin hayatımıza girişinde getirdiği problemler gibi birtakım yanlış ve aşırı kullanıma bağlı sorunları da ortaya çıkarmıştır. Bu sorunlardan biri fiziksel dünyada gerçekleşen zorbalığın çevrimiçi dünyaya taşınması olmuştur ve alanyazında “Siber Zorbalık”, “Sanal Zorbalık” olarak ele alınmaktadır (Ayas ve Horzum, 2010; Dilmaç, 2009).

Siber zorbalık kavramından önce siber kelimesinin açıklamasına değinilecektir. Merriam-Webster sözlüğü siber kavramını; internet gibi bilgisayar ağlarıyla ilgili olan veya bunların kapsadıkları alan şeklinde tanımlamaktadır. Siber alan olarak da kullanılan kavram; internet ve onu destekleyen bilgi ve iletişim teknolojileri ve bu teknolojilerin bağlandığı ağların kapsadığı alanı tanımlamak için kullanılmaktadır (Klimburg, 2012). The International Organisation for Standardisation [ISO] (2012) siber alanı, teknolojik

araçlar ve ağlar aracılığıyla internet üzerinde insanların, yazılımların, servislerin etkileşimi sonucu oluşan karmaşık bir ortam olarak ifade etmiştir. Siber alan, bireylerin etkileşime girdiği, bilişim teknolojileri ağlarıyla bağlanarak oluşturulmuş bir elektronik dünyadan ve bu ağlar üzerindeki bilgidan oluşmaktadır (Hinduja ve Patchin, 2014; Public Safety Canada, 2010). Tanımlardan özetle siber alan için dijital ağlar üzerindeki ortamı kapsamaktadır denebilir.

Siber ortam kişilerin birbirini istismar etmesi için yeni ve muazzam bir platform sağlamıştır (Akbulut, Şahin ve Erişti, 2010). Sokak, okul vb. fiziksel ortamlarda gerçek zamanlı olarak gerçekleşen saldırgan davranışlar, elektronik ortamlar aracılığıyla her zaman ve her yerde yürütülebilir hale gelmiştir (Law ve arkadaşları, 2012). Böylelikle bireyler, teknolojinin doğası gereği alışlagelmiş sosyal kurallara karşı duyarsızlaşıp alışılmadık acımasız davranışlarda bulunabilmişlerdir (Bauman, 2007). Acımasız davranışlarda bulunmanın yanı sıra teknolojinin uygunsuz kullanımı, gizlilikten yoksunluk, çevrimiçi ortamlarda çok fazla bilgi paylaşımı gibi durumlar bu davranışlara maruz kalma riski oluşturmuştur (Barnes, 2006). Bu risklerden biri siber zorbalıkla karşı karşıya kalma durumudur.

Siber zorbalık başka birine zarar vermeye yönelik saldırganca davranışların tekrarlayan biçimde ve kasıtlı olarak dijital araçlarla dijital ortamda gerçekleşmesidir (Tokunaga, 2010). Siber zorbalık, zorbalığın bir uzantısıdır (Shariff, 2005) ancak zorbalığı yapan kişi başkalarını utandırmak, aşağılamak, taciz etmek, gözdağı vermek veya tehdit etmek için web sayfaları, kısa mesajlar, anlık mesajlaşma, sohbet odaları, sosyal ağ siteleri ve e-postalar gibi teknolojileri kullanır (Anderson ve Sturm, 2007; Healey, 2011, s. 20). Bir başka ifade ile siber zorbalık birey ya da grupların başkalarına zarar verme niyeti taşımasıyla, cep telefonları, çağrı cihazları, e-posta, anında mesajlaşma ve web siteleri gibi çeşitli teknolojileri kullanmasıyla ve zararlı davranışlarını kasıtlı bir şekilde tekrarlamaıyla oluşmaktadır (Anderson ve Sturm, 2007; Bauman, 2007; Beran ve Li, 2005; Holladay, 2010; Patchin ve Hinduja, 2006; Tokunaga, 2010; Wang, Iannotti ve Nansel, 2009). Bu zarar verme hareketleri; hakaret etme, sırrını ifşa etme, yayma, ölüm tehdidi, kandırma, alay etme, korkutma, utandırma, lakap takma, küçük düşürme, bir sosyal gruptan dışlama gibi davranışları kapsamaktadır (Bauman, Toomey ve Walker, 2013; Betts, 2016; Bhat, 2008; Mehari, Farrell ve Le, 2014; Raskauskas ve Stoltz, 2007). Bu ve buna benzer zararlı eylemlerin, saldırganca davranışların işin içine teknolojik iletişim araçları da katılarak güç dengesizliği olan iki taraf arasında kasıtlı bir şekilde ve

zamanla tekrarlanarak gerçekleşmesi siber zorbalık olarak ifade edilmektedir (Kowalski, Giumetti, Schroeder ve Reese, 2015). Bazı araştırmacılar siber zorbalığın aşağılama, yalan söyleme, sosyal statü ve ilişkilere zarar verme niyeti taşıyan ilişkisel saldırganlığa benzediğini ileri sürmüşlerdir (Chadwick, 2014, s. 2). Vandebosch ve Van Cleemput (2008) siber zorbalığı şu şekilde ifade etmiştir: internet veya mobil telefonlar aracılığıyla karşı tarafa zarar vermek amacıyla herhangi bir ileti, mesaj, resim, video gibi içerikler gönderilmiş olmalı; tekrar eden olumsuz eylemleri içermeli; iki tarafta güç dengesizliğine sahip bir ilişki olmalıdır. Gerçek hayattaki güç ölçütü fiziksel güç veya yaş iken teknoloji tabanlı güç ölçütü ise kişinin anonim olabilme becerisi gibi teknoloji bilgisidir.

Siber zorbalık alanyazında sanal zorbalık (Nocentini ve arkadaşları, 2010), dijital zorbalık (Privitera ve Campbell, 2009; Vandebosch ve Van Cleemput, 2008), çevrimiçi zorbalık (Akbulut, Şahin ve Erişti, 2010; Mehari, Farrell ve Le, 2014; Privitera ve Campbell, 2009; Tokunaga, 2010), elektronik zorbalık (Akbulut, Şahin ve Erişti, 2010; Campfield, 2008; Mehari, Farrell ve Le, 2014; Privitera ve Campbell, 2009; Tokunaga, 2010; Topçu, Erdur-Baker ve Çapa-Aydın, 2008; Wang, Iannotti ve Nansel, 2009), e-zorbalık (Privitera ve Campbell, 2009), tekno-zorbalık (Akbulut, Şahin ve Erişti, 2010) olarak ele alınmaktadır. Ayrıca çevrimiçi taciz, internet tacizi, elektronik saldırganlık kavramları da siber zorbalığa referans olarak kullanılabilen kavramlardır (Mehari, Farrell ve Le, 2014; Tokunaga, 2010).

Alanyazın incelendiğinde siber zorbalık, zorbanın internet tabanlı iletişim uygulamaları aracılığıyla sürekli ve kasıtlı olarak saldırma, hakaret etme, tehdit etme, alay etme, iftira atma, söylenti yayma, gruptan dışlama, engelleme, küçük düşürme, cinsel içerikli mesajlar gönderme, hesabını çeşitli taktiklerle ele geçirip çevrimiçi itibarını zedeleyecek paylaşımlar yapma gibi zarar veren davranışlarını içermektedir. Bahsedilen saldırganca davranışların sahibi “siber zorba” (Betts, 2015) olarak tanımlanırken siber zorbaların davranışlarının hedefi olan, davranışlarından zarar gören kişilere ise “siber mağdur/kurban” denilmektedir (Aktürk, 2015).

Siber zorbalık tanımlarındaki ortak ifadeler olan, zorbalığın elektronik araçlarla gerçekleşmesi, zorbalığın kasıtlı ve sürekli olması ve bunlara ek olarak zorba-mağdur arasındaki güç dengesizliği gibi bileşenler alanyazında siber zorbalığın ölçütleri olarak ele alınmaktadır (Betts, 2016, s. 34; Kowalski, Giumetti, Schroeder ve Lattanner, 2014; Langos, 2012). Bu ölçütlerin ilki, zorbalığın dijital araçlar vasıtasıyla gerçekleşmesi, ikincisi; zorbanın davranışı tekrarlaması üçüncüsü; güç dengesizliği olarak ifade edilen

zorbanın mağdura göre teknoloji kullanım, olanak ve yeterliliği noktasında daha güçlü olması dördüncüsü; zorbanın kimliğini gizleyebilmesi ve son olarak ise zorbanın kişiye fiziksel, psikolojik zararlar verme niyetinde olmasıdır. Bu bileşenlerin özellikleri aşağıda ifade edilmeye çalışılmıştır.

Dijital dünya, gençlerin kendilerini rahatça ifade edebildikleri özgürleştirici bir ortamdır (Erdur-Baker ve Kavsut, 2010). Bu ortamın özgürleştirici olmasının nedenleri dijital dünyayı yaşadığımız gerçek dünyadan ayıran bazı özellikleridir. Bunlardan bazıları: dijital ortamın herhangi bir coğrafya kısıtlamasına sahip olmaması, zorbanın gerçek kimliğini gizleyebilmesi, sınırsız bir izleyici kitlesinin olaya şahitlik edebilmesi ve son olarak ise dijital ortamın daha az kuralcı olup sosyal etkileşim normlarının daha az kısıtlayıcı olmasıdır (Betts, 2016, s. 15). Teknolojinin doğası siber zorbalığın gizlice gerçekleşmesini, daha hızlı yayılmasını ve içeriklerin daha kolay saklanabilmesini sağlamaktadır (Li, 2006). Teknolojinin bu özelliği sonucu siber zorbalığa daha geniş bir kitle şahit olabilmekte ve mağdurun hissettiği korku ve utanma sürekli bir hal alabilmektedir (Huang ve Chou, 2010). Ayrıca zorbalık dijital ortamda gerçekleştiği için zorba mağdurda neden olduğu sonuçları görememekte, yaşananların sadece çevrimiçi ortamda kaldığı düşüncesine kapılmakta ve bu durum zorbanın davranışlarından ötürü sorumluluk duymamasına, davranışlarını sonlandırmakta zorlanmasına yol açmaktadır (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011, s. 178). Rivituso (2014) çalışmasında siber zorbalık mağdurlarının zorbalığın gazabından herhangi bir yere kaçış olmadığını düşündükleri için korku yaşadıklarını ifade etmiştir.

Siber zorbalığın bileşenlerinden bir diğeri davranışın tekrar etmesidir. Siber zorbalıkta tekrar farklı şekillerde olabilir. Mağdur tek bir kişinin tekrar eden zarar verici davranışının etkisine uğrayabilirken, bir kez yapılan zarar verici bir eylem de siber zorbalık için yeterli olabilir (Betts, 2016, s. 38). Nitekim Willard (2007) siber zorbalığa yol açan mesajların bir kez gönderilmesi durumunda farklı zamanlarda çeşitli yerlerde mağdurun karşısına çıkabileceğini ve zarar verici etkisinin hiç yitirmeden sürdürülebileceğini belirtmektedir. Bununla birlikte mağdura bu iletiler bir veya daha fazla teknolojik araç kullanılarak aynı zorba veya farklı zorbalar tarafından sürekli gönderilebilir (Chadwick, 2014, s. 3). Ayrıca çevrimiçi ortamda paylaşılan olumsuz metinler korunabildiği için mağdur bu olumsuz yorumları tekrar okumaya yönelebilir ve her gözden geçirme mağdurun ruh sağlığına daha fazla zarar verebilir (Bauman, 2007).

Bunlardan hareketle tek bir siber zorbalık eyleminin birçok kez mağduriyet yaşanmasına neden olabileceği ifade edilebilir.

Siber zorbalığın bir diğer ölçütü olan anonimlik -bilinmezlik-, zorbanın kimliğinin mağdur tarafından bilinmemesidir (Betts, 2015). Bilgi ve iletişim teknolojileri bilinmezlik için büyük kolaylık sağlamaktadır (Mehari, Farrell ve Le, 2014). Ayrıca dijital dünyanın kişilere sahte hesaplar oluşturarak kendilerini olduğundan farklı gösterme olanağı sunmasının siber dünyadaki zorbalığı çekici hale getirdiği ileri sürülmektedir (Akbulut, Şahin ve Erişti, 2010). Slonje ve Smith (2008) siber zorbaların elektronik araçlarla kimliklerini daha kolay gizleyebildikleri için siber zorbalık yaptıklarını ifade etmiştir. Bununla birlikte çoğu geleneksel zorbalığa kıyasla siber zorbalık yapan kişi kendini gizlediğinde davranışlarından kaynaklanan sonuçların daha az farkında olabilir hatta habersiz olabilir (Slonje ve Smith, 2008). Arıcak (2009) siber zorbalığın sonuçlarını incelemek için üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı bir araştırmada siber zorbalık ve internette kimliğini gizleme davranışı arasında anlamlı bir ilişki bulmuştur.

Kimliğin bilinmezliği çeşitli nedenlerden dolayı siber zorbalığa neden olmaktadır (Anderson ve Sturm, 2007; Betts, 2016, s. 44). İlk olarak kimliği belirsiz kişiler, kimliğini gizleyerek kendilerini daha özgür, daha güçlü hisseder. Bu durum mağdur üzerinde daha fazla güç harcamasına ve bu davranışı sürdürmesine neden olur. İkinci olarak zorbalar kimliklerini gizleyebildikleri için başkaları tarafından yargılanma olasılığının düşük olduğuna inanırlar. Gizliliğin arkasına saklanarak suçlarının ortaya çıkmayacağı konusunda kendilerinin güvende olduğunu hisseder, bu nedenle yanlış veya kötü yorumlar yapma konusunda daha istekli olurlar (Baldasare, Bauman, Goldman ve Robie, 2015). Üçüncü olarak kimlikleri anonim olduğu gibi mağdurla aynı fiziksel ortamda olmadıkları için davranışlarının sonuçları da anonimdir, belirsizdir. Bu belirsizlik ile mağdur üzerinde ne gibi hasarlara yol açtıklarını bilmeyebilirler. Ayrıca fiziksel dünyadaki zorbalığın aksine internetteki isimsiz zorbalar kimliklerini kolaylıkla gizleyebildikleri için kişiye zarar verdikten sonra o ortamdan uzaklaşabilirler (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011, s. 177). Son olarak kimliğin gizli olması mağdurun korku ve karmaşa düzeyini de arttırabilir, çünkü zorba, bir arkadaş, bir grup üyesi veya gerçekten tanınmayan biri olabilir.

Siber zorbalıktaki bir diğer bileşen güç dengesizliğidir. Güç dengesizliği gerçek hayattaki gibi fiziksel kuvvete sahip olma gücü değil, zorbanın teknoloji kullanım

yeterliliği noktasında daha güçlü olması ve kendi kimliğini gizleyebilme becerisiyle ölçülebilir (Slonje, Smith ve Frisén, 2013). Bu durum zorba ve mağdur arasındaki güç dengesini etkileyebilir. Ayrıca zorbanın kim olduğunun bilinmemesi de mağdurla zorba arasında güç dengesizliği oluşturmakta ve siber zorbalığın neden olduğu yıkıcı etki oranını arttırmaktadır (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011, s. 177).

Siber zorbalığın son ölçütü ise zorbanın mağdura zarar verme niyetiyle eylemini gerçekleştirmesidir (Guan ve arkadaşları, 2016). Bir başka deyişle zorba saldırgan davranışını başkasına zarar verme amaçlı gerçekleştirip bunu kasıtlı bir şekilde yapmaktadır (Rigby, 2002, s. 30). Örneğin zorba hedefini küçük düşürmek, arkadaşlığına veya sosyal konumuna zarar vermek, onu tehdit etmek, rahatsız etmek gibi amaçlarla bu davranışını gerçekleştirebilir.

Bahsedilen bileşenlere benzer olarak üniversite seviyesindeki siber zorbalığın üç kuramsal çerçeve ile anlaşılabilceği ifade edilmiştir (Faucher, Jackson ve Cassidy, 2014). Bu çerçeveler ilişkisel saldırganlık, duygusal ve bilişsel empatideki eksikler, güç ve kontrol modelidir. İlişkisel saldırganlıkta kişi söylenti, dedikodu ve iftira gibi taktiklerle dostlukları, grup katılımını veya toplumsal statüleri bozmaya veya onlara zarar vermeye çalışır (Crick ve arkadaşları, 1999). Duygusal ve bilişsel empatideki eksikler ise düşük duygusal ve bilişsel empatiye sahip olmayı ifade eder. Bir çalışmada cinsiyet fark etmeksizin düşük duygusal ve bilişsel empatiye sahip kadın ve erkeklerin yüksek siber zorbalık puanına sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Ang ve Goh, 2010). Siber zorbalık dinamiği incelenirken dikkate alınması gereken üçüncü bir bakış açısı ise güç ve kontrol modelidir. Bu modelin, istismarı oluşturan yaş, sınıf düzeyi farkı gibi elementleri güç ve kontrol çarkı olarak kullandığı ifade edilmiştir. Bu elementleri kullanarak zorba mağduru kontrol altında tutar ve zorbalık yapar (Faucher, Jackson ve Cassidy, 2014).

Bahsedilen bileşenlere bakıldığında hem siber zorbalıkta hem geleneksel zorbalıkta birtakım ölçütler olduğu görülmektedir. Her iki davranış türünde ortak olan bileşenler zararlı davranışlara maruz kalınması, güç dengesizliği içermesi, davranışın tekrar etmesi ve zarar verme niyetiyle yapılmasıdır. Bunun yanında siber zorbalığın geleneksel zorbalıktan ayrılan ölçütlerinin siber zorbalığın dijital ortamda gerçekleşmesi ve zorbanın anonim olabilmesi olduğu görülebilirken Smith (2012) siber zorbalığın geleneksel zorbalıktan ayrılan özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

1. Belirli bir teknoloji uzmanlığı gerektirir. E-posta, kısa mesaj göndermek gibi işlemler kolayca gerçekleştirilebilirken başka biri olarak hesap açıp bir web

sayfasında kişiyi karalayan mesajlar göndermek daha fazla teknoloji bilgi ve becerisi gerektirir.

2. Yüz yüze olmak yerine dolaylı olarak gerçekleşen ve bu nedenle anonim olunabilen zorbalık türüdür.
3. Zorba mağdurun tepkisini en azından kısa vadede görmemektedir, doğrudan geri bildirim görülemediği için empati veya pişmanlık durumu da azalabilmektedir.
4. Siber zorbalığa tanıklık edenlerin rolü geleneksel zorbalığa tanıklık edenlerin rollerinden daha karmaşıktır. Herhangi bir eylem gerçekleştiğinde örneğin e-posta, mesaj gönderimi gibi, tanık zorbayla birlikte olabilir; mağdurla birlikte olabilir veya her iki durum da söz konusu olmayıp farklı bir yerden mesajı alabilir veya ilgili internet sitesinde zorbalığı görebilir.
5. Geleneksel zorbalıkta zorbalığın güdülerinden birinin başkalarının gözü önünde sergilenen gücün gösterilmesiyle kazanılan statü olduğu düşünülmektedir. Ancak siber zorbalıkta yaşananlar alenen paylaşılmadığı sürece zorba böyle bir sonuç elde edememektedir.
6. Potansiyel seyirci kitlesi siber zorbalıkta daha fazladır. Örneğin kötü yorumlar bir web sayfasında yayımlandığında bu yorumları görebilecek kitle çok daha büyük olabilmektedir.
7. Saklanacak bir yer olmadığı için siber zorbalıktan kaçmak zordur. Mağdura cep telefonu ve bilgisayarın olduğu her yerden mesaj gönderilebilmektedir. Geleneksel zorbalıkta kurban evine döndüğünde zorbalıktan ertesi güne kadar uzakta olabilirken, siber zorbalıkta mağdur mesajları, e-postaları, web sayfalarında yayımlanan kötü içerikli yayınları bulunduğu herhangi bir yerde görüntüleyebildiği için kaçmak daha zor olmaktadır.

Bunlarla birlikte siber zorbalığın; zulmü destekleyen çevrimiçi dürtüleri kontrol edemememe, mesajın niyetini belirten sözsüz (görsel veya işitsel) işaret ve ipuçlarının bulunmayışı ve içeriğin çevrimiçi ortamda kalıcılığı gibi özelliklerinden dolayı geleneksel zorbalıktan daha ciddi sonuçlar doğurabileceği ifade edilmiştir (Bauman ve Yoon, 2014). Ne yazık ki siber zorbalıktan kaçış yoktur ve güvenli olan evlerde dahi teknoloji bireyi takip etmektedir (Chadwick, 2014, s. 2). Özetle, siber zorbalıktaki potansiyel izleyici kitlelerinin çokluğu, zorbanın gizlenebilmesi, paylaşılan içeriğin kalıcılığı, zorbalıktan kaçışın zor oluşu gibi özellikler siber zorbalığın geleneksel

zorbalığa kıyasla bireye daha fazla zarar vermesine neden olabilmektedir (Dredge, Gleeson ve de la Piedad Garcia, 2014; Slonje ve Smith, 2008).

Siber zorbaların bu davranışlarının altında yatan nedenler çeşitli kuramlarla açıklanmıştır. Bu kuramlar yalnızca zorbalığa karışma olayında etkili olan faktörlerin ortaya çıkartılması için değil aynı zamanda zorbalık suçlusu ve mağduru olmaya neden olan kişisel ve çevresel faktörleri ele alarak faydalı olabilecek önlem ve tedbirleri tasarlamak için de gereklidir (Kowalski ve arkadaşları, 2014).

1.2.3. Zorbalığa ilişkin kuramsal açıklamalar

Bireylerin zorbalık yapma nedenleri çeşitli kuramlarla ilişkilendirilmiştir. Bunlardan özellikle Sosyal Bilgiyi İşleme Kuramı (Social Information Processing Theory), Zihin Kuramı (Theory of Mind), Ahlaki Gelişim Kuramı (Moral Development Theory) üzerinde çok durulmakla birlikte (Sanders, 2004, s. 9); Sidanius ve Pratto'nun (1999) grup içerisindeki hiyerarşiyi koruma güdüsünü inceleyen Sosyal Baskınlık Kuramı (Social Dominance Theory) ve sosyal baskınlık kuramının altyapısını oluşturan Sosyal Kimlik Kuramı (Social Identity Theory) ile zorbalık açıklanabilir (Campfield, 2008; Stewart, 2007). Bunların yanında Suler'in (2004) ortaya koyduğu Çevrimiçi Disinhibisyon (şartlı refleksin yitimi) Etkisi (The Online Disinhibition Effect) de siber zorbalığa bir açıklama getirmiştir.

1.2.3.1. Sosyal baskınlık kuramı

Zorbalığa farklı bir bakış açısı sunan sosyal baskınlık kuramı, toplumsal yapılar içinde kişilerin hiyerarşi oluşturduğunu hiyerarşinin en üstünün geri kalanların olanaklarını kontrol ettiğini savunmaktadır. (Betts, 2016, s. 67; Sanders, 2004, s. 43). Sosyal baskınlık kuramı çoğunlukla sosyal gruplarda veya belirli sosyal ideolojilere sahip gruplarda özel davranışsal yatkınlıkları, grup sadakati ve sosyal kimlikleri olan baskın kişiler tarafından çıkarılan ayırıştırıcı eylemleri içeren bir süreçtir (Sidanius, Pratto, van Laar ve Levin, 2004). Bir başka ifade ile belirli baskın kişilik yapısına sahip bireyler toplumdaki yer etmiş rollerini de kullanarak gruplarda egemen hale gelip, grubu istediği yönde yönetebilir (Sanders, 2004, s. 43) veya grubun olanaklarına erişebilmek için zayıf bireylere karşı saldırgan davranabilirler (Mouttapa ve arkadaşları, 2004). Bu kuram sosyal grupların niteliksel olarak birbirinden farklı üç gruba ayrıldığını savunmuştur: yaş sistemi, örneğin yetişkinlerin çocuklara karşı olan sosyal gücü; cinsiyet sistemi, örneğin erkeğin kadına göre orantısız bir güce sahip olması ve keyfi olarak kurulan sistemlerdir.

Keyfi olarak kurulan sistemler; milliyet, ırk, köken, sınıf, mülk, din, zümre gibi yapılarla ilişkili sosyal farklarla tanımlanabilir (Pratto, Sidanius ve Levin, 2006).

Bu kurama göre korku ve belki de çaresizlik yaşıyor gibi görünen mağdurlar kendilerinin grupta saldırgan konumunda olan aynı zamanda grubu elinde tutan kişinin emrinde olduklarını düşünebilirler ve bu düşünce de onların gruba itaat etmesine neden olabilir (Beran ve Li, 2005). Bununla birlikte kesin hiyerarşinin sağlandığı gruplarda çatışmaların en aza indirgenmesiyle birlikte bireyler grubun amacı ne olursa olsun grubunu dışarıya savunmak ve korumak için elinden geleni yapacak gerekirse diğer gruplara saldıracaktır (Sanders, 2004, s. 43).

Sosyal baskınlık kuramının alt yapısını oluşturan kuramlardan biri sosyal kimlik kuramıdır (Sidanius ve arkadaşları, 2004). Sosyal kimlik herhangi bir kişinin benlik kavramını tanımlar, değerlendirir ve bir başkası tarafından kendisine nasıl davranılacağını, kendisi hakkında nasıl düşünüleceğini belirler (Hogg, 2016). Sosyal kimlik kuramına göre grup üyeleri kendi gruplarının diğer gruplardan üstün olduklarını düşünmeye ve gruplar arası ayrımcı bir davranış sergilemeye eğilimlidir (Brown, 2000). Ayrıca bu kurama göre bir gruba girme veya ait olma kişinin grubun kimliğine bürünmesini de beraberinde getirmektedir bu nedenle kişi kendi var olduğu davranışları ile değil grubun davranışları ve düşünceleri ile davranabilmektedir (Reicher, Spears ve Postmes, 1995). Bu bağlamda insanlar kendi gruplarında ve grupları dışında karşılaştırmalar yaparken, kendi gruplarının pozitif olarak ayırt edici nitelikte olmasını, diğer ilgili gruplardan belirgin bir şekilde farklılaşmasını ve diğer gruplara göre daha olumlu bir şekilde değerlendirilmesini sağlamaya çalışırlar (Hogg, 2016). İnternette sohbet odaları, çevrimiçi oyunlar gibi çevrimiçi grupların olduğu topluluklarda kullanıcılar grupta kabul görebilmek için grubun kurallarına uygun bir şekilde hareket etme eğilimi gösterebilmektedirler (Ko ve arkadaşları, 2009). Bunun yanında grup üyeleri statülerinin bir şekilde diğer gruplar tarafından tehdit edildiğine inandıkları için kendi grubunu korumak ve grupta kalabilmek adına diğer gruplara düşmanca atıflarda bulunabilirler (Brown, 2000; Ko ve arkadaşları, 2009). Sosyal baskınlık ve sosyal kimlik kuramının ardından bu kuramlar gibi zorbalığın toplumsal boyutuyla ilişkili olan ve bireylerin bilgiyi işleme süreçlerini ifade eden Sosyal Bilgiyi İşleme kuramını ele almak yararlı olacaktır.

1.2.3.2. Sosyal bilgiyi işleme kuramı

Sosyal bilgiyi işleme kuramı çocuklukta saldırgan davranışların altında yatan bilişsel mekanizmaları anlamak için önemli bir bakış açısı sunmaktadır (Li, Fraser ve Wike, 2013). Sosyal bilgiyi işleme kuramı, bireyin sosyal uyumunu değerlendirdiğini, sosyal davranışlara yön verenin sosyal biliş olduğunu, sosyal yönden uyumlu ve uyumsuz olan çocukların sosyal bilişlerinin karşılaştırılmasını ve uyumsuzluğa yol açan bilişsel stillerin neler olduğunun belirlenmesi gerektiğini ileri sürmektedir (Crick ve Dodge, 1994). Sosyal bilgiyi işleme kuramı 1986 yılında Dodge tarafından oluşturulmuş, ardından 1994 yılında Crick ve Dodge tarafından tekrar gözden geçirilerek son halini almıştır (Crick ve Dodge, 1994; Sanders, 2004, s. 9). Kuram sosyal bilgiyi işleme sürecini altı adımda anlatmaktadır (Crick ve Dodge, 1994). Bu adımlar:

1. Belli bir durumdaki duygusal girdiler kodlanır.
2. Bu girdiler bireysel algıların sonucu olarak yorumlanır.
3. Algılanan bilgiye dayalı olarak hedefler belirlenir.
4. Duruma göre olası tepkiler çağrılır veya oluşturulur.
5. Bu tepkiler değerlendirilip, seçim yapılır.
6. Seçilen tepki davranışa dönüştürülür.

Birey ilk olarak toplumsal bağlamda kendisinde oluşan uyaranların oluşturduğu algı ile bilgiyi kodlar ve bu kodlamayı sahip olduğu bilgiyle birleştirip yorumlar, ardından vereceği davranışsal tepkinin oluşacak sonucuna göre bir yanıt, davranış arar ve bu yanıtlardan birini seçerek davranışı uygulamaya koyar (Treadway ve arkadaşları, 2013). Bu adımlar bireylerin sosyal bilişsel durumlarını kullanarak davranışlarını nasıl oluşturduklarını açıklamaktadır. Saldırganlığın da genellikle sosyal bilgiyi işleme sürecindeki önyargılardan veya yetersizlikten kaynaklandığı düşünülmektedir (Sutton, Smith ve Swettenham, 1999a). Buna ek olarak araştırmacıların zorbalık olaylarında toplumsal beceri veya sosyal yeterlilik üzerine odaklandıkları ifade edilmiştir, çünkü bireyin davranışının niteliği bireyin toplumda kabul edilme olasılığını belirleyebilmekte ve birey davranışını buna göre şekillendirebilmektedir (Treadway ve arkadaşları, 2013). Bu bilgilerden hareketle birey vereceği tepkiyi oluştururken hafızasındaki bilgilerden, sonradan edindiği kurallardan, sosyal şemalarından ve toplumsal deneyimlerinden sonuç çıkarmaktadır denebilir (Lösel, Bliesener ve Bender, 2007). Bununla birlikte saldırganlık davranışında ve zorbalığa maruz kalma durumunda sosyal bilişin bir başka yüzünün olabileceği ifade edilmiştir. Bunun zorbalığın bağlam ve becerilerinin büyük oranda

başkalarının düşüncelerini anlama veya değiştirebilme yeteneğine dayandığını savunan bir “zihin kuramı” olduğu savunulmuştur (Sutton, Smith ve Swettenham, 1999a).

1.2.3.3. Zihin kuramı

Sutton, Smith ve Swettenham (1999) sosyal yetersizliğin zorbalığa neden olduğu görüşünü savunan sosyal bilgiyi işleme kuramına karşı zihin kuramını geliştirmiştir (Eroğlu, 2014). Zihin kuramı başkalarının inançlarını, niyetlerini, bakış açılarını anlayabilmektir (Espelage, Hong, Kim ve Nan, 2018). Sutton, Smith ve Swettenham (1999a) başarılı bir zorbalığın üstün bir zihin kuramı becerisinin sonucu olabileceğini ifade etmişlerdir. Başlangıçta zihin kuramının sık sık toplumla uyumlu, uygun bir davranışın gelişiminde önemli bir rol oynadığı düşünüldüğü araştırmalar bu amaçla yapılırken; daha sonra toplumsal uyumsuzluk ve anti sosyal davranışlarla da zihin kuramının ilişkili olabileceği düşünülmeye başlanmıştır (Sutton, Smith ve Swettenham, 1999b). Bunun nedeni ise bireyin başkasını gruptan dışlama, söylenti çıkarma gibi sosyal zorbalığı içeren davranışları sergileyebilmesi için diğer bireylerin duygularını anlaması ve sosyal ilişkileri manipüle edebilme yeteneğinin gelişmiş olması gerektiği şeklinde ifade edilmiştir (Eroğlu, 2014).

Zihin kuramına sahip olmak zorbalık yapma noktasında etkili olabildiği gibi zihin kuramını hayatında uygulamaya geçirememiş çocukların hem mağdur olma hem de zorbalık yapma riski olabilir çünkü bu kuram günlük sosyal ilişkileri etkilemektedir (Dodge, 1980; Shakoore ve arkadaşları, 2012). Bu etkilerden birincisi, başkalarının niyet ve duygularını anlama noktasında zayıf olan çocuklarda iletişim anındaki sosyal ipuçlarını tespit etme yeteneğini tehlikeye atabilmesi ve bu durumun mağdur olma veya sömürülme riski ortaya çıkarabilmesidir. İkincisi, çocukların karşılaştığı anlaşmazlıkların üstesinden gelebilme yeteneklerini etkileyerek tehdit ve istismar için kolay hedef gibi görülmelerine neden olup mağdur olma riskini arttırabilmesidir. Son etkisi ise çocukların sosyal ipuçlarını işlediklerinde belirsiz durumları düşmanca olarak yorumlayabilmesi ve olayın etkisi altında kalıp bu durumla baş etmenin bir yolu olarak zorbalık yapabilmesidir.

Sonuç olarak zihin kuramı bireylerin diğerlerinin duygu durumlarını, düşüncelerini anlayabilmesidir. Bu özellik kişide zayıf olursa mağdur olma riskini arttırabilmekte veya karşılaşılan durumları düşmanca olarak yorumlayıp savunma mekanizması olarak zorbalık yapmasına neden olabilmekte; zorbalık yapmak isteyen kişide baskın olursa karşısındakine zarar vereceğinin bilincinde ve kasıtlı olarak zorbalık yapmasına neden

olabilmektedir. Lemerise ve Arsenio (2000) ise zorbalığın sosyal ve zihinsel biliş haricinde ahlaki boyutlarla açıklanabileceğini öne sürmüştür (Sanders, 2004, s. 11). Bu bağlamda ahlaki gelişim kuramını ele almanın faydalı olacağı düşünülmektedir.

1.2.3.4. *Ahlaki gelişim kuramı*

Lemerise ve Arsenio (2000) zorbalık konusunun ahlaki özellikler olmadan anlaşılamayacağını öne sürmüşlerdir. Guerra, Nucci ve Huesmann (1994) saldırganlıkla ahlaki düşünce arasındaki ilişkinin yeterince araştırılmadığını ifade etmişlerdir (Akt. Sanders, 2004, s. 11). Rest'in (1983), Piaget (1932) ve Kohlberg'in (1969) ahlaki gelişim kuramlarına dayanarak geliştirdiği ahlaki gelişim modelinde ahlak anlayışının dört ayrı yönünü içeren bir ahlak modeli önerilmiştir (Akt. Morton, Worthley, Testerman ve Mahoney, 2006). Bu modelin bileşenleri şu şekilde sıralanmıştır (Morton ve arkadaşları, 2006):

- Ahlaki duyarlılık (moral sensitivity): Herhangi bir durumda ahlaki bir problem olup olmadığının farkına varılmasını içerir.
- Ahlaki yargılama (moral judgement): Ahlaki olarak en uygun davranışa karar vermeyi, yargılamayı içerir.
- Ahlaki güdülenme (moral motivation): Ahlaki değerlerin diğer değerlerin üstünde olmasını ve ahlaki sonuçların sorumluluğunun üstlenilmesini içerir.
- Ahlaki kişilik (moral character): Ahlaki davranışı ortaya koyabilme azmi ve becerisine sahip olmayı içerir.

Sanders (2004) bu basamakları şu şekilde açıklamıştır (Sanders, 2004, s. 12):

Ahlaki gelişim kuramının ilk iki basamağını oluşturan ahlaki duyarlılık ve ahlaki yargılama bireyin sosyal bilişsel yeteneklerini etkilemektedir. Bu bileşenler Sosyal Bilgiyi İşleme Kuramı ile Zihin Kuramının fikirlerini bütünleştirir. Bir başka ifade ile ahlaki bir sorunu tanımlama ve çeşitli ahlaki eylemleri göz önüne alma yeteneği sosyal bilgiyi işleme becerilerinin yanı sıra başkalarının davranışlarını ve hislerini anlama ve tahmin etme becerisi gerektirir. Ahlaki gelişim kuramının diğer iki ögesi olan ahlaki güdülenme ve ahlaki kişilik, ahlakın davranışsal bileşenleri boyutundadır. Bu davranışsal bileşenler doğrudan zorbalıkla ilişkili olabilir, bir diğer ifade ile bireyler davranışı yapmadan önce olası tüm sonuçları değerlendirip o davranışa karşı saldırganca veya saldırganca olmayan bir tepki üretip üretmemekte bilişsel olarak karar verme yetisine sahiptir. Bu ahlaki gelişim bileşenleri zorbalığın anlaşılmasında önemli bir role sahiptir.

Guerra, Nucci ve Huesmann (1994) ahlaki yargılama ile saldırganlık arasındaki ilişkiyi anlamak için iki noktaya işaret etmek gerektiğini belirtmişlerdir. Bunlardan ilki, bireyin

mevcut durumun ahlaki yönü kadar ahlaki olmayan yönünü nasıl anladığına dikkat etmek; ikincisi, ahlaki olan ve olmayan durumları okumaya etki eden bireysel ve bağlamsal faktörlerin bilgisidir (Guerra, Nucci ve Huesmann, 1994). İfadelerden de anlaşılacağı üzere bireyin ahlak bilgisi, ahlaki akıl yürütme ve karar verme becerisi zorbalık davranışını gerçekleştirip gerçekleştirmemesi üzerinde etkili olmaktadır. Zorbalık yapmaya neden olan bu kuramların ardından kişilerin kullandıkları teknolojilerle toplumdan uzaklaşıp farklı bir dünyaya adım atmalarının sonucu olarak davranışlarının değişmesini açıklayan çevrimiçi disinhibisyon etkisi aktarılmaya çalışılmıştır.

1.2.3.5. Çevrimiçi disinhibisyon etkisi

Çevrimiçi disinhibisyon etkisine göre kişiler çevrimiçi ortamda kendilerini daha rahat, daha az bastırılmış hissettikleri için yüz yüze söyleyemedikleri, yapamadıkları şeyleri çevrimiçi ortamlarda söyleyebilir, yapabilirler (Suler, 2004). Bu kurama göre insanların gerçek dünyada sergiledikleri davranışları çevrimiçi ortamlarda sergilememesinin siber zorbalığa neden olan bir etken olduğu ileri sürülmüştür (Wright, 2017). Suler'in (2004) iddiasına göre internet kullanıcılarına toplum kurallarını göz ardı etme imkânı veren altı faktör vardır (Bartlett, 2016). Konuştukları insanları bilmemesi ve görmemesi, kurulan iletişimin anlık olmaması, kişinin başka birinin mesajını okuyarak karşısındaki kişiyi kendi iç sesiyle seslendirip kendi içinde hissetmesi, tüm iletişimin alternatif bir gerçeklikte yaşanıyor olması, kuralların ve sorumluluğun olmaması gerçek hayatta yapmayacakları şeyleri internette yapmalarına neden olan etmenlerdir. Bu etmenlerin sonucu olarak çevrimiçi ortamda oluşan disinhibisyonun siber zorbalık eylemlerini öngörmede açıklayıcı olduğu ifade edilmiştir (Lai ve Tsai, 2016).

Bahsedilen tüm bu kuramlardan zorbaların sergilediği saldırgan davranışların altında yatan nedenleri açıklamakta faydalanılabilir. Bu kuramların ardından siber zorbaların bu davranışlarının altında yatan güdülenme unsurları, zorbaların kişisel özellikleri aktarılmaya çalışılacaktır.

1.2.4. Siber zorbalığın nedenleri ve risk faktörleri

Bireylerin sosyal, akademik ve duygusal yaşamlarına zarar vermeye yönelik davranışlara bireyin neden yöneldiğinin belirlenmesi oldukça güçtür (Seçkin, 2017, s. 83). Araştırmalarda zorbalık yapan çocuk ve gençlerin sahip olduğu birtakım kişisel özellik ve düşünce yapıları saptanmıştır. Bunlar tek bir profile sahip değildir. Farklı

yazarlar tarafından saptanmış birden fazla kişilik ve düşünce şekilleri vardır. Araştırmalarda zorbaların sahip olduğu belirli kişilik özellikleri şu şekilde ifade edilmiştir (Olweus, 1993; Şahin ve Akbaba, 2017, s. 29):

- Zorbalar baskın bir kişilik yapısına sahiptirler.
- Düşünmeden hareket ederler ve kolayca sinirlenirler.
- Başkalarına acı çektirmekten hoşlanırlar, güç ve kontrol sahibi olmak isterler.
- Kurallara uymakta zorluk çekerler.
- Kurbanlarına karşı sert görünürler, empati ve merhamet duyguları yoktur.
- İlişkilerinde saldırganlırlar.
- Genellikle umursamaz olup dikkat çekme istekleri baskındır.

Bunların yanı sıra zorbalar düşük benlik bilincine sahip olabilir ve zayıf yönlerini bertaraf etmek için saldırgan davranabilirler ancak zorbalar sıklıkla başkalarını aşağılamaktan kendine güç sağlayan sosyal olarak baskın çocuklardır (Anderson ve Sturm, 2007). Zorbaların zarar veren bu davranışlarının altında depresyon, ruhsal bozukluk, kaygı, paranoya, düşmanlık, narsisizm gibi psikolojik belirtiler saptanmıştır (Arıca, 2009; Finkelhor, Mitchell ve Wolak, 2000; Gibb ve Devereux, 2014; Kokkinos, Baltzidis ve Xynogala, 2016; Schenk ve Fremouw, 2012).

Olweus (1993) zorbalık yapan kişilerde bu davranışı gerçekleştirmeleri için üç ana güdülenme unsuru olduğunu ifade etmiştir. Bunlar:

- Baskı ve güce gereksinimleri vardır.
- Başkalarının acı çekmesi ve incinmesine neden olmaktan mutluluk duyarlar.
- Davranışları kendilerini ödüllendirir. Bu ödüller, sigara, para gibi malzeme boyutunda olabildiği gibi saygınlık, algılanan yüksek sosyal statü gibi psikolojik boyutlarda da olabilmektedir.

Bahsedilen güdülenme unsurlarına ek olarak Horzum ve Ayas'ın (2013) Willard'dan (2002) aktardığına göre siber zorbalık yapanların bu davranışları altında yatan nedenler aşağıdaki gibi ifade edilmiştir:

- Siber zorbalar yaptıkları bu davranışlarından dolayı yakalanma olasılıklarının düşük olduğunu veya hiçbir şekilde yakalanamayacaklarını düşünürler.
- Zorbalar mağdur ettikleri kişilere hiçbir şekilde fiziksel bir zarar vermediklerini düşünürler.

- Başkalarının da çevrimiçi ortamda zorbalık yaptıklarını düşünerek bu davranışın kötü bir hareket olmadığını düşünürler.
- Siber zorbalık yapanlar kendilerine de zorbalık yapıldıysa intikam amaçlı bu davranışı yapabilmektedirler.

Zorbalarda görülen bu özelliklerin yanında mağdurlarda da birtakım özellikler olduğu ifade edilmiştir. Zorba, zorbalık yapmak için çevresindeki herhangi birini seçebilir. Bazen incinmesi kolay görünen, kolaylıkla korkutabilecekleri bireyleri seçebilmektedirler. Zorbaların mağdur olarak seçeceği kişiler (Healey, 2011, s. 3); genellikle yalnızlar, stresli olanlar, engeli olanlar, toplumsal güven eksiği olanlar, kaygılı olanlar, daha çok kitap okumayı ve akademik çalışmayı tercih edenler, zayıf, genç veya kendinden küçük olanlardır. Bunların yanında gençlerin birtakım davranışlarının internet ortamında kendileri için risk faktörü oluşturduğu ifade edilmiştir. Bu davranışlar (Dowell, Burgess ve Cavanaugh, 2009):

- Kişisel bilgilerini tanımadığı kişilerle paylaşma
- Pornografik veya kişiyi aşağılayıcı sitelere girme
- Tanımadığı kişilerle internet ortamında tanışma ve buluşma teklifini kabul etme
- İnternette uygun olmayan cinsel içerikli, şiddet içerikli materyaller indirme veya bunlara maruz kalma
- İntiharı veya kendine zarar vermeyi özendiren web sayfalarına girme
- İnternette yasal olmayan materyaller indirme ve uygun olmayan fotoğraf, video vb. görüntüler paylaşmadır.

Sonuç olarak mağdurların sergiledikleri bu davranışlarının ve sahip olduğu birtakım özelliklerinin zorbalar tarafından kolay hedef haline gelmelerine neden olduğu ifade edilebilir. Zorbaların da kişisel özellikleri, psikolojik durumları ve zorbalık yaparken sahip oldukları düşüncelerinin de bu davranışlarını etkileyen faktörler olduğu görülmektedir. Ayrıca çevrimiçi ortamın doğası bireylerde duygusal ve bilişsel empatiyi azaltmakta ve bu durum zorbalığı kolaylaştırıcı bir etki oluşturmaktadır (Ang ve Goh, 2010). Kişiyi her türlü kullanım ve davranış hakkı veren, denetimden uzak olan bu ortamlarda her türlü davranışla karşılaşma olasılığı da artmıştır (Patchin ve Hinduja, 2006). Bu ifadelerin ardından çevrimiçi ortamda karşılaşılan bu davranışlar, zorbaların bu davranışlarını nasıl gerçekleştirdiği, çevrimiçi ortamda mağdura nasıl davrandığı aktarılmaya çalışılacaktır.

1.2.5. Siber zorbalık davranışları

Siber zorbalar, kurbanına zarar vermek için çeşitli taktikler uygularlar (Bauman, 2007; Willard, 2005). Bu taktikler temel olarak şiddetli tartışma, rahatsız etme, iftira atma, başka bir kimliğe bürünme, ifşa etme, aldatma, dışlama ve siber tehdit/taciz şeklindedir. Bu davranışlar aşağıda kısaca açıklanmaya çalışılmıştır.

Şiddetli Tartışma: İki veya daha fazla kişi arasında herhangi bir iletişim teknolojisiyle öfkeli bir tartışma, tehdit veya hakaret içeren bir etkileşim gerçekleşmesidir (Willard, 2005). Kaba bir dil kullanarak öfkeli mesajlarla çatışılmasıdır (Bauman, 2007). Kişiler e-posta veya anlık mesajlaşma gibi birbirilerine ulaşabildikleri teknolojik iletişim araçlarıyla birbirlerine olan kızgınlıklarını belirtebilir, tartışabilirler (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011, s. 164).

Rahatsız etme: Kişinin başkalarına defalarca rahatsız edici mesajlar göndermesidir (Bauman, 2007). Bu davranış bir zorbanın tek bir hedefe gönderdiği mesajlarla savaş açması şeklinde olabilirken, bir veya birden fazla zorbanın hedefe yüzlerce, binlerce mesaj göndermesiyle de gerçekleşebilir (Kowalski, Limber ve Agatston, 2012, s. 63).

İftira Atma: Siber zorbalığın en yaygın türlerinden biri olarak nitelendirilebilir (Şahin ve Akbaba, 2017, s. 59). Hedef hakkında onu aşağılayıcı sözler uydurup yayma sürecidir (Bauman, 2007). Kişi hakkında yalan, dedikodu, söylenti yayarak itibarına, arkadaşlığına, sosyal çevresine zarar vermek amaçlı yapılan (Betts, 2016, s. 19) bu davranışlar yazıyla olabildiği gibi mağdurun herhangi bir fotoğrafı üzerinde değişiklik yapıp bunun dijital ortamda yayılması şeklinde de olabilir (Kowalski, Limber ve Agatston, 2012, s. 64). Çevrimiçi ortamlarda kişilere veya gruplara, bir kişi ya da topluluk hakkında asılsız haberler gönderilmesi sıklıkla karşılaşılan iftira örneğidir (Şahin ve Akbaba, 2017, s. 59).

Başka bir kimliğe bürünme: Bireye zarar verecek onu kötü duruma sokacak mesajları onun adına başkalarına gönderme davranışdır (Büyükyıldırım ve Dilmaç, 2015). Zorba, başka birinin kimliğini kullanarak, onun gibi davranıp ağındaki, hesabındaki kişilere kötü, uygun olmayan mesajlar göndererek kimliğine büründüğü bireyin itibarına, arkadaşlığına zarar verir (Willard, 2005). Zorba bu davranışlarıyla sadece mağdurun hesabındaki kişilere saldırmakla kalmayıp mağdurun çevrimiçi hesap bilgilerini uygun olmayan, küçük düşürücü bilgilerle değiştirmek için mağdurun şifresini çalıp doğrudan mağdura da zarar verebilir (Kowalski, Limber ve Agatston, 2012, s. 65).

İfşa etme ve Aldatma: Başkalarının sırlarını, özel bilgi veya resimlerini çevrimiçi ortamlarda paylaşmak şeklinde olabildiği gibi onlarla çevrimiçi sohbet ederken sohbet sürecindeki yazışmaları kaydedip utanacağı bilgileri veya sırları internet ortamında paylaşması şeklinde de olabilir (Willard, 2005). İfşa etme ve aldatma davranışlarının her ikisinde de sır, özel bilgi, resim gibi materyaller çevrimiçi ortamlarda paylaşılır ve kişisel bilgiler ifşa edilir. Aralarındaki fark ise aldatma davranışında zorba, sohbet ettiği kişiye yakın bir arkadaşymış gibi davranarak bilgi elde edip bunları paylaşırken; ifşa etme davranışında ise mağdurun haberi olmadan onun bilgilerine erişip başkalarıyla paylaşır (Betts, 2016, s. 19).

Dışlama: Çevrimiçi ortamda bir kişinin bir gruptan kasıtlı bir şekilde çıkarılması veya gruba alınmaması şeklinde olmaktadır (Willard, 2005). Etkinliklerin bireye haber verilmemesi, arkadaş listelerinde onun mesajlarına cevap verilmemesi veya bireyin haberdar olmaması için engellenmesi gibi davranışlar dışlamaya örnek olarak verilebilir (Betts, 2016, s. 19; Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011, s. 165). Dışlama davranışında ilgili yerlerden uzaklaştırılan kişinin aynı zamanda yalnızlaştırılarak kendini kötü hissetmesi istenmektedir (Şahin ve Akbaba, 2017, s. 61).

Siber Tehdit/Taciz: İnternet üzerinden veya cep telefonu ile sürekli olarak taciz mesajları gönderme davranışdır (Notar, Padgett ve Roden, 2013). Bir başka ifade ile herhangi birini tehdit veya taciz etmek için elektronik iletişim araçlarını kullanarak çevrimiçi takip etme davranışdır (Kowalski, Limber ve Agatston, 2012, s. 67). Birine tehdit, korku e-postaları gönderip, özel fotoğraflarının ya da videolarının internette yayımlanmaması konusunda ona şantaj uygulamak siber tacize örnek olarak verilebilir (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011, s. 166). Siber taciz kötülük yapılacağına ilişkin bir tehdit içerdiğinden mağdur için oldukça korkutucu olabilir (Akbulut, Şahin ve Erişti, 2010).

Siber zorbalık davranışları alanyazında temel olarak yukarıda kısaca açıklanmaya çalışıldığı şekilde ifade edilmiş olup bu yöntemler daha da çoğaltılabilir (Nuccitelli, 2014). Chisholm (2014) yukarıda bahsedilen zorbalık davranışlarına ek olarak birtakım siber zorbalık davranışları ileri sürmüştür. Bunlar:

- *Sahte kimlikle kandırma:* Sahte çevrimiçi kimlik kullanarak bireylerle duygusal, romantik bir ilişki içerisine girerek onları kandırma
- *Hile yapma:* Başboş çetelerin oluşturulup çevrimiçi çok oyunculu oyunların giriş noktalarının engellenmesi

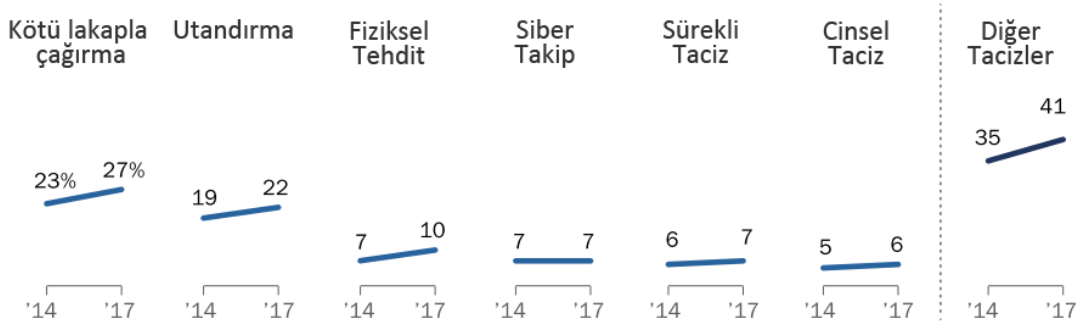
- *Zorbalığa dahil etme:* Zorbalığı izleyenlerin de bir süre sonra zorbalığa katılması, dahil edilmesidir. Örneğin, izleyici konumunda olan bir arkadaşını zorbalık yaptığı kişiye mesaj gönderme konusunda ikna etmek (Willard, 2005)
- *Casusluk yapma:* Hedef seçilen cihaza, bilgisayara kişilerin bilgisi olmadan uzaktan bağlanılıp dosyalara erişilmesi, bilgisayarda yapılan işlemlerin kontrol edilmesi, casusluk yapılması
- *Müstehcen fotoğraf paylaşımı:* Bireyin cinsel içerikli fotoğraflarının çevrimiçi ortamda dolaştırılması
- *Şok trolleme:* Çevrimiçi bir topluluğa onları kışkırtmak, aralarında tartışma başlatmak için birini öfkeli, hayal kırıklığına uğramış, küçük düşürülmüş gibi göstererek, tasarlanmış saldırgan mesajlar gönderme davranışıdır.

Genel olarak siber zorbalık eylemleri şu şekildedir (Calvete ve arkadaşları, 2010; Finn, 2004; Nuccitelli, 2014; Vandebosch ve Van Cleemput, 2009):

- Arkadaşını çevrimiçi bir gruptan dışlama
- Zarar verici, tehdit edici e-posta, metin mesajları veya anlık mesajlar gönderme
- Sosyal medyada herhangi biri hakkında incitici paylaşımlarda bulunma
- İnternette biri hakkında söylenti veya dedikodu yayma
- Birçok insanın bulunduğu bir çevrimiçi sohbette biriyle dalga geçme
- Dedikodu veya küçük düşürücü yorumların yapıldığı sayfaların bağlantılarını başkalarıyla paylaşma
- Çevrimiçi oyunlarda bir avatar veya karaktere sürekli ve kasıtlı olarak saldırma veya öldürme
- Sahte bir çevrimiçi hesap oluşturarak başka birisi gibi davranma
- Herhangi birini çevrimiçi olarak veya mesajla tehdit etme, gözdağı verme
- Kişiyi utandıracak bir fotoğraf veya videoyu alıp, izinsiz paylaşma
- Kişi hakkında cinsel içerikli mesaj, grafik, resim, video paylaşma
- Kişinin çevrimiçi kimlik bilgilerini, fotoğrafını çalarak cinsel içerikli sitelere gönderme
- Mağdurun e-posta hesabını ele geçirip başkalarına rahatsız edici mesajlar gönderme
- Mağdurun e-posta adresini kullanarak onun adresiyle e-posta listelerine abone olma, onun adına kitap, dergi veya diğer aboneleri satın alma, sohbet odalarına, forumlara olumsuz mesajlar gönderme

- Bireyin kişisel bilgisayarına gizlice girerek kişisel bilgilerini ele geçirip özel bilgilerini, e-postalarını ve erişebildiği birçok bilgiyi çevrimiçi ortamda yayma davranışlarını kasıtlı olarak gerçekleştirme şeklindedir.

Bunların yanında zorbalık davranışlarının türleri ile birlikte zorbalığa maruz kalanların da oranı artmaktadır. Bir araştırma raporunda Amerika’da çevrimiçi taciz yaşayanların oranı Şekil 1.1’de görüldüğü gibi 2014’ten 2017’ye arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Şekil 1.1. Çevrimiçi taciz türlerini yaşayan yetişkinler (Pew Research Center, 2017)

2017 verilerine göre zorbalığa uğrayan katılımcıların %27’sine lakap takılmış, %22’si utanılacak davranışlarla karşılaşmış, %10’u fiziksel tehdide uğramış, %7’si siber takibe uğramış, %7’si sürekli olarak taciz edilmiş, %6’sı cinsel tacize uğramıştır. Zorbalar bu davranışları teknolojik yenilikler, bu teknolojiler hakkında sahip olduğu bilgi ve bunları kullanım yeterlikleri ölçüsünde, kişiye ulaşabildiği herhangi bir araçla gerçekleştirmektedir. Zorbaların gelişen teknolojiyle birlikte tercih ettiği araçlar da değişmektedir. Bu araçlar aşağıda açıklanmaya çalışılmıştır.

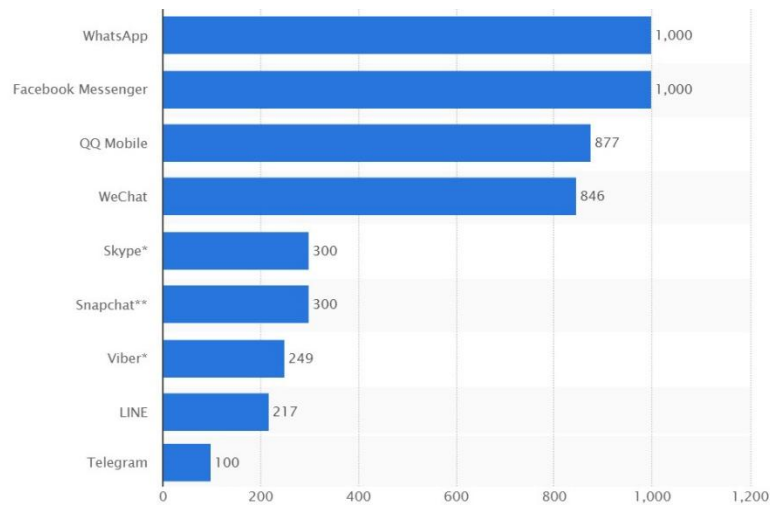
1.2.6. Siber zorbalık araçları

Telefon, bilgisayar ve internet başta iletişim noktasında olmak üzere hayatımızda büyük bir değişim meydana getirmiştir. Ardından Web 2.0 ile birlikte web dünyası küçükten büyüğe herkesin içeriğini oluşturmalarını, paylaşımlarını, fikirlerini, düşüncelerini, deneyimlerini dünya çapında ifade etmelerini sağlamıştır. Bununla birlikte nasıl sosyalleştikimiz, kimliğimizi ve varlığımızı tanımlamanın gün geçtikçe artan çeşitli yolları gibi günlük işlerimizin çoğu da değişime uğramıştır (Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD], 2013). Özellikle akıllı telefonlarla birlikte çevrimiçi ortamlara ev, okul gibi sabit yerlerden değil internet bağlantısının olduğu

herhangi bir yerden erişim kolay hale gelmiştir. Sürekli erişim çevrimiçi dünya ile bağlantımızı aktif hale getirmiş ve günlük yaşantımız sadece iletişim, paylaşım, eğlence gibi pozitif yönlerde değil zorbalıkla karşılaşma olasılığı gibi negatif yönde de değişime uğramıştır.

E-posta, anlık mesajlaşma, kısa mesaj -SMS-, sosyal ağ siteleri, sohbet odaları, forumlar, web sayfaları, bloglar, çevrimiçi oyunlar gibi araçlar amaçları dışında zorbalar tarafından da kullanılır hale gelmiştir. Bu araçlardan biri olan e-postayı zorbalar iki nedenden dolayı kullanmaktadır (Kowalski, Limber ve Agatston, 2012, s. 71). Birincisi, tek bir e-posta tek bir tuşla yüzlerce hatta binlerce kişiye gönderilebilir; ikincisi, e-postalar kolayca izlenebiliyor olsa da e-postayı asıl gönderen kişinin kim olduğu hakkında net bilgi elde etmek zordur. Ayrıca e-postası zorbaların eline geçen bireyin bilgileri, cinsel içerikli listelere, pazarlama listelerine eklenebilir ve hedefin böyle sitelerden rahatsız edici, pazarlama, taciz mesajları almasına neden olabilir (Kowalski, Limber ve Agatston, 2012, s. 71).

Anlık mesajlaşma: Anlık mesajlaşma programları çok çeşitli olmakla birlikte ICQ, MSN gibi bazıları kullanılmaya başladıktan belli bir süre sonra aktifliğini ve popülerliğini devam ettirmiş olup günümüzde artık kullanılmamaktadır. Anlık mesajlaşma araçları, çevrimiçi kullanıcıların hayatlarının büyük bir bölümünde yer almaktadır (Nuccitelli, 2014). Günümüzde kullanılan anlık mesajlaşma programları erişim sayısına göre WhatsApp, Facebook Messenger, QQ Mobile, WeChat, Skype, Snapchat ve diğerleri şeklindedir (Statista, 2017a). Bunlardan en popüler olan WhatsApp ve Facebook Messenger Şekil 1.2’de görüldüğü üzere aylık 1 milyar kullanıcı erişimine sahiptir.

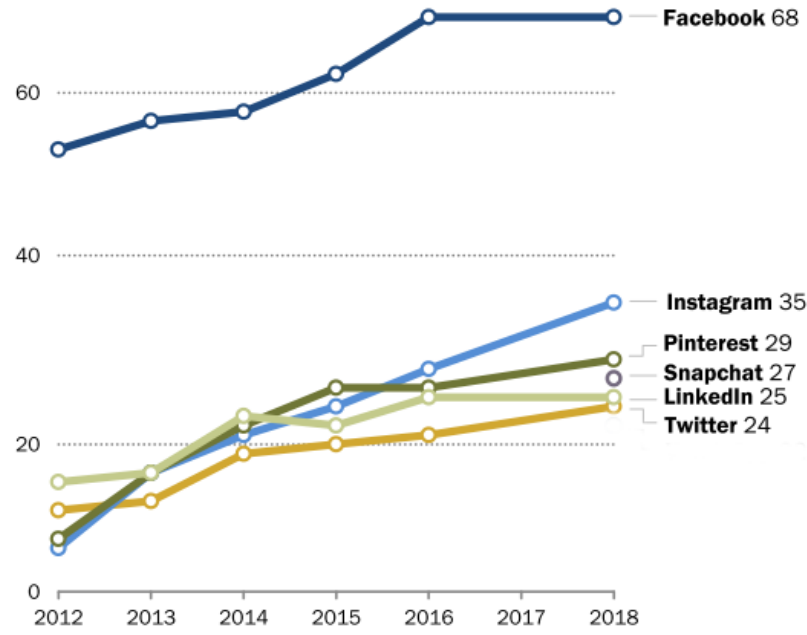
Şekil 1.2. *Dünyadaki en popüler mobil mesajlaşma uygulamaları aylık aktif kullanıcı sayısı (milyon) (Statista, 2017a)*

Anlık mesajlaşma araçlarıyla kimliğini gizlemek için uydurma hesaplar oluşturma, arkadaş grubunu engelleme, bir topluluğa herhangi bir kişinin anlık iletisini gönderme, küçük düşürücü, taciz ve tehdit mesajları atma gibi davranışlarla zorbalık yapılabilir (Nuccitelli, 2014; Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011, s. 181).

Sosyal paylaşım siteleri: Sosyal paylaşım siteleri belirli birtakım özelliklerin birleşimini içeren internet platformlarıdır (Bauman, 2014, s. 36). Bunlar; iki veya daha fazla insan arasındaki sosyal etkileşimi sağlaması; çevrimiçi profilindeki bilgileri, resimleri görmesine izin verdiği hedef kitleye göre oluşturma olanağı sunması; site içi başkalarıyla anlık mesajlaşma, e-posta gönderme gibi iletişim kurma yöntemlerinin olmasıdır. Bunların yanında iletişim kurulmak istenen kişileri arama işlevlerinin olması; site dışında herhangi biri tarafından geliştirilen ve sitede sunulan uygulamaları kullanma olanağı sunmasıdır. Sosyal ağ siteleri insanları ilgi alanları, resimleri, anılarıyla birlikte içerik paylaşımına teşvik eder ve bu şekilde aynı görüşteki insanlarla karşılaşma olanağı sağlar (Kowalski, Limber ve Agatston, 2012, s. 72). Son yıllarda sosyal medya kullanımı genç yetişkinler arasında önemli ölçüde artmıştır. Sosyal ağların özellikle üniversite öğrencileri için birtakım üstünlüklerinin olduğu ifade edilmiştir. Bunlar (Legaree, 2015):

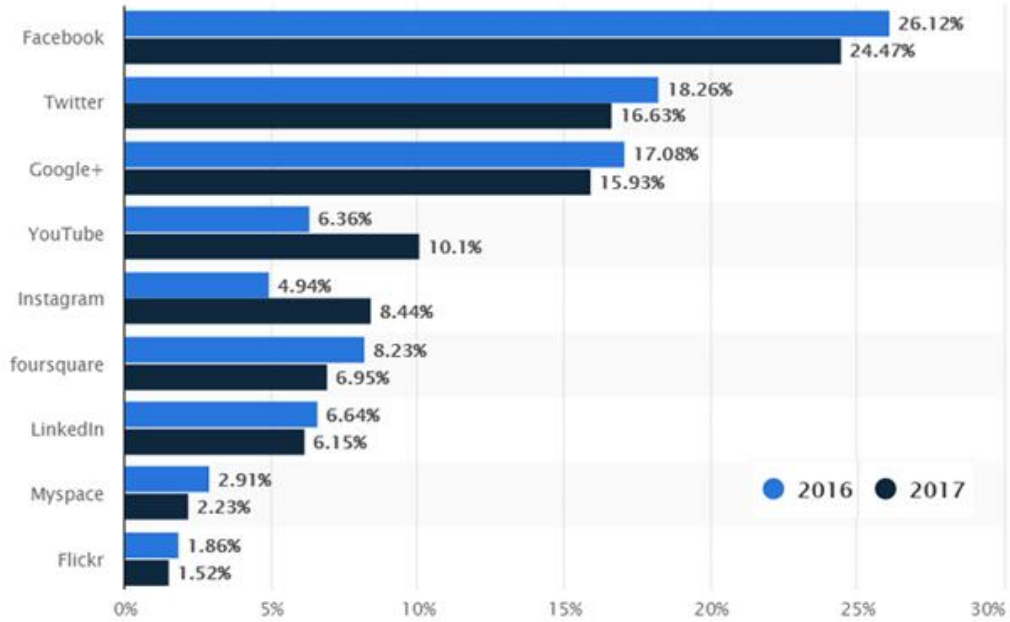
- Öğrenci ve öğretim elemanları arasındaki iletişimi arttırması
- Öğrenciler arasındaki iletişim ağını ve işbirliğini arttırması
- Veri, bilgi veya fikirlerin paylaşımını hızlandırması ve geliştirmesi
- Öğrencilerin ders saatleri dışında ders materyallerine erişebilmesi için bir araç olması
- Kurumsal öğretim yönetim sistemlerine bir alternatif sağlaması
- Öğrencilerin istihdam edilebilirliğine yardımcı olacak becerileri ve teknolojileri ortaya çıkarmasıdır.

Son zamanlarda internetteki kişisel hayatın ve bilgilerin kamuoyuna duyurulması sosyal ağlarla birlikte artmıştır (Taiwo, 2015). Sosyal ağlarda ilişkiler daha yüzeysel ve daha az samimi olsa bile kendimizin ve diğerlerinin arasındaki sınırların aşılmasıyla gizlilik noktasında bir eksiklik oluşmuştur (Eleuteri, Saladino ve Verrastro, 2017). Smith ve Anderson'un (2018) Amerika'da interneti kullanan yetişkinlerin sosyal medya kullanımına ilişkin yaptığı araştırma raporunun sonuçlarına göre en popüler sosyal medya platformu Şekil 1.3'te görüldüğü üzere %68 kullanım oranı ile Facebook çıkmıştır.

Şekil 1.3. Yetişkinlerin sosyal medya kullanım oranları (Smith ve Anderson, 2018)

2002 yetişkin ile yapılan bu araştırmada bu oranı %35 ile Instagram, %29 ile Pinterest, %27 ile Snapchat, %25 ile LinkedIn, %24 ile Twitter takip etmiştir. Türkiye’de ise 18 yaş ve üzeri yetişkinlerle yapılan bir çevrimiçi ankette de en popüler sosyal medya platformu Şekil 1.4’te görüldüğü üzere Facebook çıkmıştır.

Şekil 1.4. Türkiye’de sosyal medya kullanım oranı (Statista, 2017b)

2017 yılında 103,245 kişi ile 2016 yılında 74,712 kişi ile yapılan çevrimiçi anketin sonucunda ilk sırayı Facebook alırken bunu Twitter, Google+, YouTube, Instagram ve diğer sosyal medya platformları takip etmiştir (Statista, 2017b). Facebook dünyada ve Türkiye’de kullanım oranında ilk sırada yer almaktadır.

Sosyal ağ kullanımı hakkında yapılan bir başka araştırma sosyal ağların siber zorbalığı kolaylaştırdığını raporlamıştır. Araştırmada mesajların izin alınmadan başkalarına gönderilmesi, kişiler hakkında söylenti yayılması, tehdit, öfke mesajı gönderme, kişinin utanacağı bir fotoğrafının başkalarına gönderilmesi gibi davranışlara sosyal ağ kullanıcılarının, sosyal ağ kullanıcısı olmayan internet kullanıcılarına göre daha fazla maruz kaldıkları sonucu çıkmıştır (Lenhart, 2007).

Sohbet odaları: Birçok kişinin aynı anda etkileşimli olarak haberleşebildiği bir platformdur. Etkileşimin gerçek zamanlı olarak gerçekleştiği geliştirilmiş anlık mesajlaşma türü olarak düşünülebilir (Bauman, 2014, s. 29). Bir başka deyişle eş zamanlı iletişimle insanların farklı konular üzerinde birbirleriyle konuştuğu çevrimiçi ortamlardır. Kişiler kendilerini ifade eden bir avatar veya herhangi bir sembol kullanırlar. Sohbetin yanı sıra kişiler birbirleriyle dosya alışverişinde bulunabilir, görüş ve fikirlerini bildirebilecekleri tartışmalara katılabilirler. Yazılı iletişimin yanında gerekli teknik donanım sağlandığında sesli ve görüntülü iletişim de sağlanabilir. Sohbet etmek isteyen kişiler kendi sohbet odasını açabilir veya açılmış bir sohbet odasına girebilir. Sohbet ederken odaya girişin yasaklanması veya sohbetin kişiselleştirilmesi olanağı vardır. Sohbet odalarında insanlar gerçek hayattan farklı bir kimlikle hesap açıp, mağduru taciz edebilir, onu çevrimiçi ortamda takip edebilir, onunla dalga geçebilir, kişiyi sohbet grubundan dışlayabilir veya kimliği hakkında bilgiler elde edip bunu kötü amaçla kullanabilirler (Kowalski, Limber ve Agatston, 2012, s. 75).

Forumlar: Benzer ilgi alanına sahip çevrimiçi topluluklar oluşturmak için tasarlanmıştır. Kullanıcılar kendi ilgi alanları doğrultusunda kategori seçerler ve aynı ilgi alanına sahip birçok kişi ile tanışma olanağı bulurlar. Forumlar aracılığıyla siber zorbalar diğer kişilerin düşünceleriyle alay edebilir, onları aşağılayabilir, tehdit edebilir, onlara zararlı mesajlar gönderebilirken forumdaki bir grubun veya kişinin saygınlığına zarar vermek için iftira atabilir, dedikodu yayabilirler (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011, s. 188).

Bloglar: Çevrimiçi web günlükleri olan blogları kullanarak zorbalık yapanlar, blog açarak başkaları hakkında küçük düşürücü, utandırıcı, iftira, dedikodu yazıları paylaşarak kişiye zarar verebilir ve kişisel bilgilerini, sırlarını, resimlerini paylaşarak gizliliğine

saldırabilirler (Kowalski, Limber ve Agatston, 2012, s. 76). Eğer mağdurun bir blog sayfası varsa zorba, misafir kullanıcı veya anonim kullanıcı olarak giriş yapıp, içeriğe yorum yaparak mağdurun kişisel düşüncelerini aşağılayabilir, mağdurun kişisel düşüncelerini kendi blog sayfasına veya web sayfasına aktarıp alay edebilir (Anderson ve Sturm, 2007).

Web siteleri: Zorbalar web sayfalarını kullanarak bir kişinin hoşlanmayacağı resimleri izinsiz yükleyerek veya kişi hakkında video yayımlayarak kişinin fiziksel özelliklerini, sesini aşağılayıcı ve küçük düşürücü şekilde gösterebilirler (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011, s. 188). Örneğin bir okuldaki öğrenciler, okullarındaki en çirkin kız, en şişman çocuk anketi düzenleyip arkadaşlarını küçük düşürebilirler. Bunu ise mağdura ve diğer arkadaşlarına belirsiz kimlikle link olarak gönderip birçok kişinin o siteyi ziyaret etmesini sağlayıp mağdura zarar verebilirler (Anderson ve Sturm, 2007).

Çevrimiçi oyunlar: Çevrimiçi oyunlar, bireylerin çevrimiçi eşleşmelerine, etkileşime girmelerine, birbirleriyle sohbet edip iletişim kurmalarına olanak tanır. Çevrimiçi oyunlarda siber zorbalar taciz, tehdit ve hakaret ifadeleri kullanabilir, başkalarını oyun dışına atabilir ve bilgisayar kurnazı iseler karşı tarafın hesabına saldırabilirler (Nuccitelli, 2014). Bazı çevrimiçi oyuncular eğlenmek veya üstünlük gereksinimlerini karşılamak için diğer oyuncuları rahatsız edebilirler (Teng, Tseng, Chen ve Wu, 2012). Bazı durumlarda ise ergenlerin çevrimiçi oyunları daha çok diğer bireylere zorbalık yapmak amacıyla tercih ettiği görülebilmekte ve bu durum “çevrimiçi oyunbozanlık” olarak isimlendirilmektedir (Eroğlu ve arkadaşları, 2015). Çevrimiçi oyunbozanlıkta zorba, nefret söylemleri, karşı takımı öldürme, sanal tecavüz, sebepsiz şiddet, sanal para birimi veya sanal öğelerin çalınması gibi eylemlerle başkalarını kasıtlı olarak taciz eder (Chisholm, 2014; Monks, Robinson ve Worlidge, 2012). Bu taciz ve saldırılarla hem zorba hem de mağdur zarar görmekte kişinin ruh sağlığından, toplumsal yaşamına kadar birçok noktada problemler yaşamasına yol açmaktadır.

Pew Research Center (2017) çevrimiçi tacizle ilgili yürüttüğü araştırmada çevrimiçi tacize maruz kalan yetişkinlerin hangi uygulamalar aracılığıyla mağdur olduğu araştırılmıştır. Çevrimiçi mağdur olan yetişkinlerin %58’i sosyal medya üzerinden tacize uğradığını belirtirken %23’lük bir kesim ise herhangi bir web sayfasının yorum bölümünden tacize uğradıklarını, %15’i mesajlaşma uygulamaları üzerinden, %10’u e-posta üzerinden veya çevrimiçi oyunlar üzerinden tacize uğradıklarını belirtmişlerdir.

Yapılan araştırmalar teknolojinin hemen her türü kullanılarak siber zorbalığın gerçekleştirilebileceğini ortaya koymaktadır. Bahsedilen araçlar ve davranışların sonucu olarak siber zorbalık birtakım problemlere neden olmaktadır.

1.2.7. Siber zorbalığın etkileri

Siber zorbalık gibi kontrolsüz davranışlar bireylerin normal yaşamlarında ciddi problemlere neden olup yaşam kalitelerini bozabilmektedir (Seçkin, 2017, s. 82). Bir yandan siber zorbalığın mağdura fiziksel bir zarar vermediği bu nedenle geleneksel zorbalık kadar zararlı olmadığı ifade edilirken (Anderson ve Sturm, 2007) diğer yandan siber zorbalığın neden olduğu zararlı sonuçların geleneksel zorbalıktan daha fazla olduğu belirtilmektedir (Willard, 2007). Bunun nedenleri:

- Çevrimiçi iletişim aşırı derecede ahlaksız olabilir.
- Siber zorbalığa uğrayan kişiler çevrimiçi olunabilen her yerde zorbalığa uğrayabilir.
- Siber zorbalıkta kullanılan materyal dünyanın her yerine dağıtılabilir ve çoğu zaman geri alınamaz.
- Siber zorbalar anonim olabilirler ve başka arkadaşlarının da zorbalığa karışmasını isteyerek başkalarının da zorba olmasına neden olabilirler.

Willard (2007), çevrimiçi ortamdan kaçışın olmayışı, materyallerin herhangi bir yere dağıtılabilmesi ve çevrimiçi ortamda gizli kalınabildiği için ahlaksızlık boyutunun çok üst düzeylere çıkabilmesi gibi durumların çevrimiçi ortamdaki zorbalığın zararının geleneksel zorbalığa göre daha fazla olmasına neden olabildiğini ifade etmiştir. Ayrıca zorbanın kimliğini gizleyebilmesi mağduru evinde dahi rahatsız edebilmekte mağdurun başkalarına hatta kendi arkadaşlarına dahi olan güveninin azalmasına neden olabilmektedir (Anderson ve Sturm, 2007; Bauman, 2007). Bunun ardından mağdur kendisini çevrimiçi ortamdaki izleyicinin odak noktası olduğu ve çevrimiçi dünyanın tümünün onun aşağılanmasının farkında olduğu inancını büyütebilmekte, bu durum mağdurun daha çok üzölmesine ve zarar görmesine neden olabilmektedir (Bauman, Toomey ve Walker, 2013). Siber zorbalığa uğrayan bireyde aşağıdaki belirtilerden bir veya birkaçının görölübildiği ifade edilmiştir (Healey, 2011, s. 35):

- Akademik performans ve sosyal etkileřimde dūřuř
- Okulu sevmeyip, okuldan kaçarak yüksek oranda devamsızlık yapma
- Hasta olmadığı halde kendini hasta hissettiğini belirtme

- Akranlar tarafından reddedilme ve toplumsal dışlanmanın artışı
- Okulla ilgili ödev ve projelerde geri kalma
- Fiziksel sağlık ve uyku düzeninde bozulma
- Artan olumsuz benlik algısı
- Okuldaki, sınıftaki etkinliklere katılmadaki isteksizlikte artış
- Geri çekilme, depresyonda veya kaygılı görünme, ruhsal değişimler yaşama, herhangi bir neden olmadan ağlama
- İntihar düşünceleri
gibi davranışlar bireyde kendini gösterebilir.

Siber zorbalığın neden olduğu bu problemlerin yanında bir diğer önemli sorun siber zorbalığın bireylerin itibarlarını ve geleceklerini etkilemesidir (Borgia ve Myers, 2010). İtibar ve yönetimi günümüzde birçok internet kullanıcısı için çevrimiçi hayatın tanımlayıcı bir özelliği haline gelmiştir (Madden ve Smith, 2010). İnternet kullanıcıları herhangi bir web sayfasını ziyaret ettiklerinde orada “dijital ayak izleri” olarak ifade edilen web kayıtlarını bırakmaktadırlar (Chadwick, 2014, s. 27). Dijital ayak izleri internette özellikle sosyal medyada bireylerin itibarlarına zararlar verecek sorunlara neden olabilir (O’Keeffe ve Clarke-Pearson, 2011), çünkü çevrimiçi imajımız en az yaşadığımız gerçek dünyada sunduğumuz imaj kadar önemli hale gelmiştir (Chadwick, 2014, s. 28). Siber zorbalığın yanında geleneksel zorbalığın yol açtığı sonuçlara bakıldığında Rigby (2003) geleneksel zorbalığın yol açtığı psikolojik ve fiziksel sağlık problemlerini dört başlık altında toplamıştır:

- Düşük psikolojik iyilik hali: Zorbalığa uğrayan mağdur genel hoşnutsuzluk, düşük benlik saygısı, öfke ve hüznün gibi hoş olmayan üzücü durumlar içerisine girer.
- Düşük sosyal uyum: Mağdur okul, iş yeri gibi sosyal ortamlardan kaçınarak sosyal yalıtılmışlık ve yalnızlığı tercih eder.
- Psikolojik rahatsızlık: Bu durumun ilk iki kategoriden daha ciddi olduğu düşünülmektedir, çünkü zorbalığa uğrayan mağdurda, yüksek düzeyde kaygı, depresyon ve intihar düşüncesi oluşabilmektedir.
- Fiziksel rahatsızlık: Siber kurbanda tıbbi tanı olabilecek psikosomatik hastalıklar gibi fiziksel rahatsızlıklar oluşabilir.

Hem geleneksel hem de siber zorbalığın sonuçlarına bakıldığında her ikisinde de psikolojik, sosyal ve fiziksel problemlerin yaşandığı görülmektedir. Siber zorbalıkta geleneksel zorbalıkta olduğu gibi fiziksel bir zarar yoktur ancak psikolojik zarara bağlı

fiziksel rahatsızlıklar yaşanabilmektedir. Bunu destekler biçimde siber zorbalığın birey üzerindeki psikolojik ve duygusal etkilerinin çevrimdışı zorbalık davranışlarının etkilerine benzediği ileri sürülmüştür (Chadwick, 2014, s. 2). Zorbalık davranışlarının tümünde kişiye verilen birtakım ortak zararlar şu şekilde ifade edilmiştir (Healey, 2011, s. 6):

- Kendisini suçlu hissetme
- Bulunduğu durum içerisinde sıkışmış ve umutsuz hissetme
- Kendisine yardım edecek kimsenin olmadığını düşünüp yalnız ve uyumsuz hissetme
- Arkadaşları ve diğer gruplar tarafından kendini reddedilmiş ve depresif hissetme
- Güvensiz ve korkmuş hissetme
- Bu olayın neden başına geldiğini ve daha sonra ne yapacağı hakkında endişeli ve şaşırılmış hissetme
- Böyle bir durumun başına gelmesinden dolayı utanç hissetme

Özetle zorbalığın her türü bireylerde psikolojik, sosyal veya fiziksel zararlara neden olabilmekte bunlara ek olarak siber zorbalık bireylerin gelecekteki dijital kimliklerine de zarar verebilmektedir.

Bir araştırma raporunda siber zorbalık yaşayan genç yetişkinlerin verdikleri tepkiler araştırılmıştır. Raporda zorbalığa uğrayan yetişkinlerin %60'ı bunu göz ardı edip herhangi bir karşılık vermezken %40'ı ise farklı şekillerde tepki vererek aşağıdaki adımları uygulamışlardır (Pew Research Center, 2014):

- Karşılık veren %40'lık dilimin %47'si tacizcisiyle çevrimiçi ortamda yüzleşmişlerdir.
- %44'ü sorumlu kişiyi engellemiş veya arkadaşlıktan çıkarmışlardır.
- %22'si saldırıya uğradığı web sayfasına veya çevrimiçi hizmet veren servise o kişiyi bildirmiştir.
- %18'i problemi kendilerine destek bulabilmek adına çevrimiçi ortamda tartışmışlardır.
- %13'ü kullanıcı adını değiştirmiş veya çevrimiçi hesabını silmiştir.
- %18'ü üye olduğu forumdan çekilmiştir.
- %8'i belirli çevrimdışı etkinliklere gitmeyi bırakmıştır.
- %5'i ise problemi güvenlik birimlerine bildirmişlerdir.

Zorbalığa uğradıktan sonra verilen bu tepkiler işe yarayabilir. Nitekim zorbalığın kişide oluşturabileceği zararlar düşünülürse zorbalığa uğramadan önce önlemler alınması daha önemlidir. Bu nedenle bireylerin zorbalık eylemleriyle karşılaşmasının önüne geçilmesi veya bu karşılaşmanın en aza indirilebilmesi adına bireyleri duyarlı hale getirmek alınacak önlemlerden biri olabilir (Englander, Mills ve Mccoy, 2009; Gezgin ve Çuhadar, 2012; Zalaquett ve Chatters, 2014).

1.2.8. Siber zorbalık duyarlılığı

Siber zorbalık davranışının ortaya çıkmasının altında yatan kişilik özelliklerinin yanında teknolojinin uygunsuz kullanımı, gizlilikten yoksunluk, kişilerin kendileri veya başkaları hakkında gereksiz veya yanlış bilgi paylaşması gibi durumlar ergenler ve gençler arasında birçok risk doğurmakta ve gizliliklerini tehlikeye atmaktadır (Barnes, 2006). Gençler bir yandan samimi düşüncelerini ve davranışlarını çevrimiçi ortamlarda ortaya koyarken diğer yandan bazı kurumlar ve pazarlamacılar kişisel verilerini toplamaktadır. Bu bağlamda gelişigüzel internet etkinlikleri çocukları ve gençleri pazarlamacılar ve dolandırıcıların kolay hedefi haline getirebilmektedir (O’Keeffe ve Clarke-Pearson, 2011).

Çevrimiçi ortamda gençlerin yetenekleri değişkenlik göstermektedir. Bazılarının çevrimiçi davranışlarla ilgili iyi kararlar almalarını sağlayan sağlam bilgi ve becerileri varken; bazıları daha tecrübesiz olup eğitime gereksinim duyarlar; bununla birlikte bazıları daha savunmasızdır ve uygun olmayan durumlarla baş edebilmek için toplumsal beceri ve esnekliği yoktur (Chadwick, 2014, s. 12). Başka bir ifadeyle bazı internet kullanıcıları kendileri hakkındaki paylaşımlarını belirli kitlelere göre tasarlamakta dikkatli olurken bazıları kendileri hakkında herhangi bir paylaşım yaptıklarında kısıtlı olmayan bir yaklaşımı tercih etmektedirler (Madden ve Smith, 2010). Bu yüzden birçok internet kullanıcısının siber güvenlik tehditlerini, kullandıkları teknolojileri ve kendilerini nasıl koruyacaklarını öğrenmeye gereksinimleri vardır (Rader ve Wash, 2015). Teknoloji geliştikçe gizlilik ve güvenliğin nasıl riske atıldığını anlamının gerekliliği de önemli hale gelmeye başlamıştır (Backherms ve Houlihan, 2015). Bu risklerin farkında olup önlem alma, kişinin kendisine zarar verebilecek davranışlara uğramaktan kaçınması duyarlılık olarak ifade edilmektedir (Tanrıkulu, Kınay ve Arıcak, 2013). Duyarlılığa sahip bireyler, tehdit edici uyarılar karşısında uyanık olmaya çalışırlar, çevrelerini gözden geçirerek olası tehdit uyarılarını tanımaya çalışır ve bunların kendilerine zarar vermesine olanak

vermemek için inceleme ve gözlem davranışlarında bulunarak önlem alırlar (Bayezid, 2000). Bununla birlikte duyarlılığı yüksek olan bireylerin farkındalığının artmış olduğu da ifade edilmektedir (Tanrıkulu, Kınay ve Arıcak, 2013). Bireylere farkındalık kazandırarak siber zorbalığı önlemeye çalışmak bir gereksinim halini almıştır (Englander, Mills ve Mccoy, 2009; Zalaquett ve Chatters, 2014). Hatta bireyler hayatlarının en azından büyük bir kısmını çevrimiçi olarak yaşayacakları için farkındalık kazandırılmasından başka bir alternatif yoktur denebilir (Englander, Mills ve Mccoy, 2009). Bu nedenle siber zorbalık eylemlerinin en aza indirilebilmesi veya ortadan kaldırılabilmesi için bireylere zorbalığa karşı farkındalık kazandırıp onları duyarlı hale getirmek atılacak adımlardan biri olabilir (Gezgin ve Çuhadar, 2012). Çevrimiçi ortamlarda farkında olunması gereken bazı durumlar şu şekilde ifade edilmiştir (Chadwick, 2014, s. 25; Tanrıkulu, Kınay ve Arıcak, 2013):

- Çevrimiçi ortamda özellikle sosyal medyada paylaşılan kişisel bilgileri kimin sahiplendiği konusunda endişeli olunmalıdır, çünkü bireyler kişisel bilgilerinin üçüncü taraflara satılma durumuyla karşı karşıyadırlar. Ayrıca kişisel bilgiler, ifade edilen görüşler, resimler gibi yayımlanan içeriklerin çevrimiçi ortamdan kalıcı olarak silinmesi veya kaldırılmasının mümkün olmadığı bilinmeli, paylaşımlar buna göre yapılmalıdır.
- İnternetteki e-posta, forum siteleri, sosyal ağlar vb. üyelik şifrelerini kimseyle paylaşmamalıdır.
- Çevrimiçi ortamlarda küfür veya hakarete bulunan kişilerle iletişimlerini kesmelidirler.
- Görülmesini istemedikleri bir resim ya da görüntünün kendilerinden habersiz olarak yayılabileceği tehlikesinin farkında olmalıdırlar.
- İnternetin aynı zamanda başkalarına zarar verme amacıyla kullanılabileceğinin farkında olmalıdırlar.
- Tehdit alabileceğini düşündükleri kişilerle çevrimiçi ortamda iletişimde bulunmamalıdırlar.
- Kendileriyle ilgili doğru olmayan bir bilginin internette yayılması durumunda atılacak adımların bilincinde olmalıdırlar.

Bireylerin bu farkındalıkları ve kişi üzerindeki etkileri arttıkça konu hakkında daha fazla bilgi edinmeye başlayacaklar (Anderson ve Sturm, 2007) bununla birlikte kaygı verici durumlarla karşılaştıkları zaman bunları görmezden gelmek yerine önlem alma

yoluna başvuracaklardır. Zorbalıkla ilgili aktarılmaya çalışılan kuramsal çerçevenin ardından bahsedilen konularla ilgili yapılan araştırmalar aktarılmaya çalışılacaktır.

1.3. İlgili Araştırmalar

Çalışmanın bu bölümünde siber zorbalık rolleri, siber zorbalık davranışları, siber zorbalık davranışında kullanılan çevrimiçi iletişim araçları, siber zorbalığın yaygınlığı, sonuçları ve siber zorbalık duyarlılığını konu alan çalışmalara yer verilmiştir. Son olarak ise siber mağduriyet ve duyarlılık ilişkisini birlikte inceleyen araştırmalar aktarılmaya çalışılmıştır.

1.3.1. Siber zorbalık rolleri ile ilgili yapılan araştırmalar

Öğrencilerin siber zorbalık sürecinde aldıkları rollerini inceleyen çalışmalara bakıldığında 3767 ortaokul öğrencisi üzerinde yapılan bir araştırmada öğrencilerin %22'sinin çevrimiçi zorbalığa karıştığı bunların %4'ünün zorba, %11'inin mağdur, %7'sinin ise zorba/mağdur oldukları belirlenmiştir (Kowalski ve Limber, 2007). 2186 ortaokul ve lise öğrencisi ile yapılan başka bir araştırmada öğrencilerin %24'ü mağdur edildiğini, %8'i başkalarına zorbalık yaptığını, %26'sı ise hem zorba hem mağdur olduklarını ifade etmişlerdir (Mishna, Khoury-Kassabri, Gadalla ve Daciuk, 2012). İnterneti düzenli kullanan 10-17 yaş aralığında 1501 kişi üzerinde yapılan başka bir araştırmada, katılımcıların %19'unun çevrimiçi saldırganlığa dahil olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Smith ve arkadaşları, 2012). Bunların %12'si zorba, %4'ü mağdur, geri kalan %3'ü ise hem zorbalıkta bulunmuş hem de mağdur olmuştur. Arıcağın (2009) 695 üniversite öğrencisi ile yaptığı bir çalışmada da öğrencilerin %20'si hayatında en az bir kez siber zorbalık yaptığını, %54'ü ise en az bir kez siber kurban olduklarını belirtmişlerdir. Bu oranlar içinden hesaplanan saf siber zorbaların oranı %2 iken, %37'si saf siber mağdur, %17'si ise siber zorba-mağdur olarak raporlanmıştır. Üniversite öğrencileri ile yapılan bir başka çalışmada katılımcıların %14'ü siber zorba, %11'i siber mağdur, %33'ü siber zorba/mağdur kategorisine dâhil olurken, %42'si ise herhangi bir kategoriye girmemiştir (Kokkinos, Antoniadou ve Markos, 2014). Araştırmalarda da görüldüğü üzere çevrimiçi ortamda bulunmanın sonucu olarak birtakım tehlikelerle karşı karşıya kalma riski bulunmaktadır.

1.3.2. Siber zorbalık davranışları ile ilgili yapılan araştırmalar

Siber zorbaların mağdura zarar verdiği davranış türleri incelendiğinde Finkelhor, Mitchell ve Wolak (2001) interneti düzenli kullanan 10-17 yaş arası gençlerle bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışmada gençlerin %19'u istenmeyen cinsel taciz talebi aldığını, %25'i çevrimiçi cinsel materyaller aldığını, %3'ü saldırgan mesajlar aldığını, %6'sı tehdit, dedikodu veya diğer saldırgan mesajlar aldıklarını ifade ederek zorbalık olayına maruz kaldıklarını raporlamışlardır. Hinduja ve Patchin (2010), 2000 ortaokul öğrencisi üzerinde yaptıkları bir çalışmada öğrencilerin %23'ünün başkalarını güldürmek için bir başkası hakkında paylaşımlar yayımladıklarını, %12'si başka birinin resmini izin almadan başkalarına gönderdiklerini ifade etmişlerdir. Aynı çalışmada öğrencilerin %18'inin tanıdığı birinden, %10'u tanımadığı kişilerden üzücü e-postalar aldıklarını, %16'sı kendisini üzen anlık mesajlar aldıklarını, %10'u sohbet odalarında kendisiyle dalga geçildiğini, %9'u web sayfalarında kendisiyle ilgili kötü paylaşımlar yapıldığını, %9'u kendisi hakkında başkalarının görmesini istemediği paylaşımlar yapıldığını belirtmişlerdir (Hinduja ve Patchin, 2010). 12-17 yaş arası 1431 ergenle yapılan bir çalışmada kişilerin en sık karşılaştığı davranışlar sınıf arkadaşını çevrimiçi bir gruptan dışlama (%20), sınıf arkadaşı hakkında internette şaka, söylenti, dedikodu, utandırıcı mesajlar yayma (%20), başkalarına böyle yorumların bağlantılarını gönderme (%17) olmuştur. Ayrıca mağdurun zor durumda kalmasına neden olacak iletiler göndermek amacıyla hesabının ele geçirilmesi (%18) ise mağdurların karşılaştıkları bir diğer davranış olmuştur (Calvete ve arkadaşları, 2010). Ortaokul öğrencileriyle yapılan bir çalışmada zorbalık yapan, zorbalığa maruz kalan, zorbalığa tanıklık eden öğrencilerin bu davranışları tehdit veya taciz, şaka yapma, eğlenme, dedikodu yayma şeklinde gerçekleşmiştir (Huang ve Chou, 2010).

Üniversite öğrencileriyle yapılan bir araştırmada mağdur öğrenciler kişisel bilgilerin ele geçirilmesi amacıyla arkadaş gibi davranılma (%31), şiir, övgü, selam vb. mesajlar (%33), mağdurla yakın bir ilişki yaşıyormuş gibi abartılı mesajlar (%28), cinsel içerikli mesajlar (%23) ve hakaret mesajları (%13) alma gibi davranışlarla karşılaşmışlardır (Walker, Sockman ve Koehn, 2011). Üniversite öğrencileriyle yapılan başka bir araştırmada ise mağduriyetin en sık görülen örnekleri; taciz edici e-posta veya iletiler (%81.1), dini veya siyasi içerikli mesajlar alma (%63.9), dedikodu veya uygun olmayan içerikli sohbet uygulamalarına davet edilme (%63.5), anlık mesajlaşma programlarını kullanırken küfür veya argo bir dille karşılaşma (%61.8), müstehcen e-

postalar alma (%61.8), iletişim halindeyken kimliğini gizleyen kişilerle karşılaşma (%61.7) ve istenmeyen iletiler almak (%61.4) olmuştur (Akbulut ve Erişti, 2011). Aynı araştırmada katılımcılardan siber zorbalık yapanların en sık yaptığı davranışlar; anlık mesajlaşma programlarından kişiyi engelleme (%42.8), dedikodu veya uygun olmayan içerikli sohbet uygulamalarına davet etme (%34.7), dini veya siyasi içerikli mesajlar gönderme (%25.6), anlık mesajlaşma programlarını kullanırken küfür veya argo bir dil kullanma (%25.8), çevrimiçi gruplardan çıkarma (%25) ve kimliğini gizleme (%21.6) olduğu raporlanmıştır.

430 üniversite öğrencisiyle yapılan bir araştırma en sık yapılan zorbalığın, SMS aracılığıyla yapılan dedikodu ve kötü niyetli yorumların olduğunu, en az sıklıkta yapılan zorbalığın başkasının bilgisayarını veya cep telefonunu kullanarak kişinin kendisini maskeleyerek olduğunu göstermiştir. Mağdurlar açısından en sık bildirilen davranış internette kişinin kendisi hakkında başkalarının görmesini istemediği şeyler yazılması olurken en az sıklıkta bildirilen davranış ise kişinin video veya resimlerinin çevrimiçi kişilere iletilerek alay edilmesi olmuştur (Kokkinos, Antoniadou ve Markos, 2014). Üniversite öğrencileriyle yapılan bir başka çalışmada, zorbalık yapanların en sık yaptığı davranışlar %23 ile karşısındakini üzme için kötü mesajlar gönderme, %12 ile kişiyi komik, gülünç duruma düşürmek için hakkında konuşma, %9 ile tehdit mesajları gönderme olduğu sonucu çıkmıştır. Aynı çalışmada başkasının sırrını öğrenmek için birilerine rol yapma, başkalarının sırrını Facebook'ta paylaşma, başkalarının kişisel, hassas bilgilerini elde etmek için Facebook'ta bir başkası gibi davranma şeklindeki davranışlar en az yaygınlıkta olan (katılımcıların %10'undan düşük) davranışlar olarak raporlanmıştır (Kokkinos, Baltzidis ve Xynogala, 2016).

249 üniversite öğrencisiyle yapılan bir çalışmada öğrencilerin %10.8'i zorbalık yaparken %24.5'i mağduriyet yaşamışlardır. Zorbalık davranışının çoğunluğu sosyal medya hesaplarını ele geçirip o kişinin adına gönderilerde bulunmak olurken, mağduriyet yaşayanların en fazla karşılaştıkları davranış ise müstehcen mesajlara maruz kalmak olmuştur (Selkie, Kota ve Moreno, 2016). Üniversite öğrencileriyle yapılan başka bir araştırmada öğrencilerin çoğu sosyal ağlar üzerinde elektronik taciz ve hakaretle karşılaşmışlardır. Bunların %15.7'si bir hafta boyunca devamlı korkutan e-postalar almış, %14'ü sosyal ağlar üzerinde kendilerini tanıyan kişilerden korkutan telefonlar almış, %15.3'ü taciz edilmiştir. Bununla birlikte aynı çalışmada anketten önceki bir ay sürecinde katılımcıların %14.2'si zaman zaman ya da sıklıkla başkaları hakkında can sıkıcı bilgiler

yayımladığını, %23.6'sı başkalarına o kişiye zarar veren içerikte e-postalar gönderdiklerini, %6'sı ise zarar vermek amacıyla e-postalar gönderdiğini bildirmiştir (Kamali, 2015). Bir başka çalışmada 386 üniversite öğrencisi arasında mağduriyet yaşayanların %38.73'ü cevapsız çağrılarla rahatsız edilme, %36.97'si küçük düşürülerek, alay edilerek, utandırılarak sözlü saldırılara maruz kalma, %14.45'i tehdit ve gözdağına maruz kalma, %12.23'ü fotoğraflarının dağıtılması davranışlarıyla karşılaşmışlardır. Bu davranışları ise kimlik hırsızlığıyla birlikte siber zorbalık (%6.30), şantaj yapma (%5.71), videolarını dağıtma (%2.49), sesini dağıtma (%1.97) davranışları takip etmiştir (Kopecký, 2014). Çevrimiçi ortamda yapılan ve maruz kalınan davranışlara bakıldığında fiziksel ortamdan bağımsız bireye özellikle psikolojik zararlar verebilen her türlü davranışın gerçekleştirilebildiğini görmek mümkündür.

1.3.3. Siber zorbalıkta kullanılan çevrimiçi iletişim araçları ile ilgili yapılan araştırmalar

Zorbalık davranışlarının ardından zorbaların tercih ettiği siber zorbalık araçları ve mağdurların zorbalık davranışına maruz kaldığı siber zorbalık ortamlarına ilişkin çalışmalara bakıldığında ise çevrimiçi zorbalık bazı çevrimiçi ortamlarda daha yaygın gerçekleşmektedir. Kopecký'nın (2014) çalışmasında SMS (%49.3), sosyal ağlar (%39.35), sohbet odası (%18.06), e-posta (%11.61), bloglar ve web siteleri (%3.23) sözlü saldırıların en sık gerçekleştirildiği platformlar olarak belirlenmiştir. Üniversite öğrencileriyle yapılan bir araştırmada mağduriyetin yaşandığı ortamlar ve davranışlar; çevrimiçi oyun sırasında sözlü saldırı (%10), e-posta veya kısa mesaj yoluyla dedikodu veya taciz edici içerikler gönderme (%23.5), bir sosyal ağdan veya sohbet odasından dışlama (%19.4), kısa mesaj veya e-posta yoluyla yapılan sözlü saldırı veya tehdit (%18.6) ve son olarak kişinin hesabını ele geçirme (%8.3) olarak sıralanmıştır (Gianesini ve Brighi, 2015). Siber zorbalıkta kullanılan araçlarla ilgili yapılan bir çalışmada internet kullanıcılarının; %66'sı başına gelen son olayların bir sosyal paylaşım sitesinde veya uygulamasında, %22'si bir web sitesinin yorum bölümünde, %16'sı çevrimiçi oyunda, %16'sı kişisel e-posta hesabında, %10'u tartışma sitelerinde, %6'sı ise bir flört sitesinde gerçekleştiğini belirtmişlerdir (Pew Research Center, 2014).

Kraft ve Wang'ın (2010) üniversite öğrencilerinin yaşadığı siber zorbalığın yaygınlığını ve türlerini belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmaya 471 üniversite öğrencisi katılmıştır. Mağdur öğrenciler en sık; kısa mesaj (%43), cep telefonları (%39),

anlık mesajlaşma (%37), e-posta (%35), Facebook (%22), sohbet odaları (%11), web sayfaları (%9) ve diğer sosyal paylaşım siteleri (%7) aracılığıyla zorbalığa uğramışlardır. Üniversite okuyan kız öğrencilerle gerçekleştirilen bir araştırmada zorbalığa uğrayan öğrencilerin %73'ü anlık mesajlaşma, %31.8'i metin mesajı, %30.4'ü e-posta, %26'sı sohbet odaları, %26'sı sosyal ağlar, %17.4'ü çevrimiçi oyunlar aracılığıyla zorbalıkla karşılaştıklarını belirtmişlerdir (Kowalski ve arkadaşları, 2015). 18 yaş üstü yetişkinlerin katıldığı bir çalışmada mağduriyet yaşayanların %70'i sosyal paylaşım siteleri, %50'si anlık mesajlaşma, %49'u e-posta, %44'ü cep telefonları aracılığıyla mağdur olduklarını belirtmişlerdir (Kowalski, Toth ve Morgan, 2018). Görüldüğü gibi aktif olarak kullanılan teknolojik iletişim araçları aynı zamanda zorbalıkta da tercih edilen araçlar olmuşlardır.

1.3.4. Siber zorbalığın yaygınlığı ile ilgili yapılan araştırmalar

Zorbalık olaylarının yaygınlığı cinsiyete göre incelendiğinde bazı araştırmacılar kadınların (Campfield, 2008; Marcum, Higgins, Freiburger ve Ricketts, 2012), bazıları erkeklerin daha çok siber zorbalık yaptığını (Arıcak, 2009; Dilmaç, 2009; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Kokkinos, Antoniadou ve Markos, 2014) öne sürerken, kimileri ise cinsiyete göre zorbalık olayının farklılık göstermediğini (Beran ve Li, 2005; Calvete ve arkadaşları, 2010; Kamali, 2015) belirtmiştir. Hinduja ve Patchin (2008) erkeklerin %18'inin kadınların %16'sının başkalarına çevrimiçi ortamda zarar verdiğini ifade etmişlerdir. Siber mağduriyet yaşayan öğrencilerin ise %32'sinin erkek %36'sının kadın olduğu raporlamıştır (Hinduja ve Patchin, 2008). Bauman, Toomey ve Walker (2013) erkeklerin siber zorba olma olasılığının üç kat fazla olduğunu bildirmiştir. Çalışmada erkeklerin kadınlardan daha fazla zorbalık ile meşgul olduğunu raporlanmıştır (Bauman, Toomey ve Walker, 2013). Bir başka çalışma raporunda erkekler kadınlardan daha fazla zorbalık yaparken, kadınların daha fazla mağdur oldukları belirtilmiştir (Mishna ve arkadaşları, 2012). Campfield (2008) ile Marcum ve arkadaşları (2012) kadınların erkeklere kıyasla daha fazla siber zorbalık yaptıklarını raporlamışlardır. Bunun nedeni ise kadınların duygularını ifade etmede fiziksel saldırganlık yerine akranları sürekli reddetme, sosyal dışlama gibi dolaylı saldırganlığı tercih etme yeteneğinin olması şeklinde ifade edilmiştir (Campfield, 2008; Crick, 1996; Crick ve Grotpeter, 1995).

Calvete ve arkadaşlarının (2010) 12-17 yaş arası 1431 ergenle yaptıkları çalışmada cinsiyete göre zorbalık yapma davranışlarında erkekler ve kızlar arasında farklılıklar gözlenmiştir. Erkeklerin %2'sine karşılık kızların %0.4'ü sınıf arkadaşının küçük

düşürücü görüntülerini kaydetmiş, erkeklerin %2.14'üne karşın kızların %0.4'ü saldırıların görüntülerini dağıtmıştır (Calvete ve arkadaşları, 2010). Ortaokul öğrencileriyle yapılan bir başka çalışmada erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre siber zorbalık ve mağduriyet deneyimlerinde daha yüksek ortalamaya sahip olduğu sonucu çıkmıştır (Huang ve Chou, 2010). Benzer bir sonuç çıkan bir başka araştırmada erkekler kızlara göre daha fazla deneyim, heyecan, düşüncesiz, sorumsuz ve duygusuz davranışlarda bulunurken kızların daha fazla bilişsel empati, duygusal tepki, kişilerarası duyarlılığa sahip oldukları sonucu çıkmıştır (Kokkinos, Antoniadou ve Markos, 2014).

Üniversite öğrencileriyle yapılan bir diğer araştırmada cinsiyet açısından bakıldığında erkekler narsisizm, bilgisayar ve internet kullanım becerileri, Facebook zorbalığı noktasında kızlardan daha yüksek bir ortalamaya sahip çıkmışlardır (Kokkinos, Baltzidis ve Xynogala, 2016). Facebook zorbalığı noktasında erkekler kızlara göre daha fazla olumsuz davranışlarda bulunmuşlardır. Erkeklerin %48'i kızların %30'u Facebook üzerinden zorbalık yapmışlardır. Hem erkeklerde hem kızlarda en sık görülen davranış başkalarına çirkin mesajlar göndermek olmuştur (erkek: %28.8, kız: %19.7). Bununla birlikte erkeklerin Facebook zorbalığında en sık yaptığı bir diğer davranış türü ise başkalarını komik duruma düşürmek için kişiler hakkında konuşması olurken kadınlar için ise bireyi herhangi bir Facebook grubundan kasıtlı olarak dışlaması şeklinde gerçekleşmiştir (Kokkinos, Baltzidis ve Xynogala, 2016). Üniversite öğrencileriyle yapılan bir başka araştırmada siber zorbalık yapan öğrencilerin %57'sini kızlar oluştururken %43'ünü erkekler oluşturmuştur. Siber zorba/mağdur olan öğrencilerin ise %58'sini kızlar, %42'sini erkekler oluşturmuştur (Schenk, Fremouw ve Keelan, 2013). Chapell ve arkadaşlarının (2006) yaptığı 119 üniversite öğrencisinin katıldığı bir araştırmada üniversitede zorbalığa maruz kalan 25 öğrenciden %72'si ortaokul ve lisede de zorbalığa maruz kalmıştır. Ayrıca 26 zorba öğrencinin %54'ünün ortaokul ve lisede de zorbalık yaptığı ifade edilmiştir. Hem zorbalık yapan hem mağdur olan 12 öğrencinin ise %42'si de ortaokul ve lisede de hem zorba hem mağdur olmuşlardır. Çalışmada siber zorba, siber mağdur veya hem siber zorba hem siber mağdur olan öğrencilerin bu durumlarını erken okul yıllarından üniversiteye kadar tekrarlama eğiliminde oldukları görülmüştür (Chapell ve arkadaşları, 2006; Guan ve arkadaşları, 2016).

1.3.5. Siber zorbalığın sonuçları ile ilgili yapılan araştırmalar

Siber zorbalık psikolojik, davranışsal ve buna bağlı olarak toplumsal, akademik alanda birçok soruna neden olmaktadır. Beran ve Li (2005) çalışmasında siber zorbalığa uğrayan kurbanların yarısından fazlasının (%57) tepki olarak kızgın hissettiğini, yaklaşık üçte birinin (%36) mutsuzluk ve acı hissettiğini belirtmişlerdir. Ybarra ve Mitchell (2004) siber mağdur olma ve siber zorba olma ile problemli davranış, düşük okul bağlılığı, alkol kullanımı, sigara kullanımı, depresif belirtiler gibi psikolojik ve sosyal problemler arasında önemli bir ilişkinin olduğunu saptamıştır. Ayrıca Ybarra ve Mitchell (2007) başka bir çalışmasında zorbalığın uzun süre devam etmesinin saldırganlık, kuralları yıkma, içe dönük depresiflik gibi davranışsal problemlerin artışına neden olduğunu raporlamıştır. Patchin ve Hinduja (2006) yaptığı çalışmada mağdur gençlerin zorbalıktan sonra sinirli (%42.5), kızgın (%39.8), üzgün (%27.4) hissettiklerini ifade etmişlerdir. Kraft ve Wang (2010) siber mağdurların yaşadığı duygusal durumların; kızgınlık (%72), hüsrana (%63), üzüntü (%52), acı (%48), utanç (%39), endişe (%37), depresyon (%15) ve intihar düşüncesi (%2) olduğunu belirlemişlerdir.

Beran ve arkadaşlarının (2012) üniversite öğrencileriyle yaptıkları bir çalışmada siber zorbalığa uğrayan üniversite öğrencileri; öfke, üzüntü, incinme, utanç, endişe, korku, ağlama, kendilerini suçlama, dikkat problemi, düşük akademik başarı ve okula devamsızlık gibi problemler yaşadıklarını belirtmişlerdir. Schenk ve Fremouw'un (2012) araştırmalarında siber zorbalık davranışlarının mağdurlar üzerinde hayal kırıklığı (%46.2), stres (%40.9), üzüntü ve incinme (%37.9), kızgınlık (%33.8), dikkat sorunu (%23.4) gibi birtakım olumsuz etkilere neden olduğu saptanmıştır. Arıcak'ın (2009) siber zorbalık ile psikolojik belirtiler arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yaptığı araştırmada herhangi bir zorbalık yapmamış ve zorbalığa uğramamış kişiler, saf kurbanlardan ve zorba/kurbanlardan anlamlı düzeyde daha düşük düşmanca duygular, depresyon, kaygı gibi psikiyatrik belirtiler göstermişlerdir.

Faucher, Jackson ve Cassidy'nin (2014) üniversite öğrencileriyle yaptığı araştırmalarında zorbalığın öğrenciler üzerinde birtakım olumsuz etkiler oluşturduğu sonucuna ulaşmışlardır. Duygusal veya fiziksel güvenlik tehdidi (%39), verimlilik, güven kaygı, dikkat problemleri (%41), üniversiteden ayrılma düşüncesi (%14), derslere katılım gösterememe (%17), üniversitede etkilenen dostluklar (%27), üniversite dışındaki bireysel ilişkilerin etkilenmesi (%41) gibi durumlar kendini göstermiştir. Bunun yanında kaygı, depresyon, duygusal patlamalar gibi zihinsel sağlık sorunları (%42); baş ağrısı,

mide sorunları, bulantı, kalp çarpıntısı, göğüs ağrısı, terleme gibi fiziksel sağlık sorunları (%26); kendine zarar verme düşüncesi veya intihar düşüncesine (%14) kadar giden sorunlara yol açmıştır (Faucher, Jackson ve Cassidy, 2014). 18 yaş ve üstü yetişkinlerle yapılan bir çalışmada ise siber zorbalığa maruz kalan bireylerin depresif olma, sosyal kaygı düzeylerinin yüksek olması, benlik saygısının düşük olması, kendini daha fazla yalnız hissetme eğilimi göstermesi zorbalığa karşılaşmayanlara göre daha yüksek çıkmıştır (Kowalski, Toth ve Morgan, 2018).

Siber Sivil Haklar Girişimi'nin (Cyber Civil Rights Initiative) yaptığı bir ankette 1606 kişinin %22.5'i çevrimiçi cinsel mağduriyet yaşadıklarını belirtmişlerdir. Mağduriyet yaşadıktan sonra mağdurların yaşadığı bazı problemler olmuştur (Franks, 2015). Bunlar:

- %93'ü ciddi duygusal üzüntü çektiklerini
- %82'si sosyal, mesleki ve diğer yaşam alanlarında bozulmalar yaşadığını
- %42'si psikolojik destek aldığını
- %34'ü aile ilişkilerinin tehlikeye girdiğini
- %38'i arkadaşlarıyla ilişkilerinin tehlikeye girdiğini
- %13'ü önemli bir arkadaşını/yakınını kaybettiğini
- %54'ü okula odaklanmakta zorlandığını
- %54'ü kendisiyle ilgili çevrimiçi ortamda paylaşılan materyallerin ailesi, çocukları tarafından keşfedileceğinden korku duyduğunu
- %51'i intihar etmeyi düşündüğünü
- Mesleki hayata atılmış olanların %55'i mesleki itibarının zedelenebileceğinden korktuğunu
- %25'i taciz edici, küfür, müstehcen mesajlar yüzünden yeni bir e-posta hesabı almak zorunda kaldığını
- %26'sı çevrimiçi yeni bir hesap açtığını
- %26'sı okula ara vermek zorunda kaldığını
- %6'sı ise okuldan atıldığını ifade etmişlerdir.

Çalışmalarda da görüldüğü gibi siber zorbalık günlük ve akademik hayattan, iş hayatına kadar birçok alanda ciddi zararlara neden olabilmektedir.

1.3.6. Siber zorbalık duyarlılığı ile ilgili yapılan araştırmalar

Siber zorbalığa ilişkin duyarlılıkla ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında; Aktürk (2015) lise öğrencileri ile yaptığı çalışmasında katılımcıların yüksek siber zorbalık duyarlılığına sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır. Çalışmada kız öğrencilerin ($\bar{x}=34.95$) erkek öğrencilere ($\bar{x}=31.98$) göre daha fazla siber zorbalık duyarlılığına sahip olduğu belirlenmiştir. Ayrıca çalışmada akademik başarı ile siber zorbalık duyarlılığı arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Ortaokul öğrencileri ile yapılan bir araştırmada öğrencilerin insani değerleri ile siber zorbalık ve siber zorbalık duyarlılıkları arasındaki ilişkiyi ölçmek amaçlanmıştır. 173 ortaokul öğrencisinin katıldığı araştırmada insani değerler modeli; tolerans, dürüstlük, saygı, barışçıl olma, arkadaşlık ve sorumluluk alt değişkenlerini içermektedir. Araştırma sonucunda siber zorbalık duyarlılığı üzerindeki etkili değişken saygı çıkarken bu değişkeni barışçıl olma, arkadaşlık ve sorumluluk değişkenleri izlemiştir. Araştırmacılar saygılı olma, barışçıl olma, arkadaşlık ve sorumluluk değerlerindeki artışın siber zorbalık duyarlılığına olumlu katkıda bulunabileceğini ifade etmişlerdir. Ayrıca araştırmada barışçıl olma, dürüstlük ve siber zorbalık duyarlılığı değerlerindeki artışın siber zorbalığa negatif etkide bulunduğu görülmüştür (Dilmaç, Yurt, Aydın ve Kaşarcı, 2016). Ortaokul öğrencileri ile yapılan bir başka araştırmada, araştırmaya katılan 311 öğrencinin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyleri 42 üzerinden $\bar{x} = 20.24$ belirlenmiş, öğrencilerin siber zorbalıkla ilgili yeterli bilgi ve farkındalığa sahip olmadıkları görülmüştür (Şentürk ve Bayat, 2016). Araştırmada kız öğrencilerin duyarlılık ortalamaları erkek öğrencilere göre daha fazla çıkmasına rağmen cinsiyet faktörünün siber zorbalık duyarlılığı üzerinde etkili olmadığı ifade edilmiştir. Lise öğrencileri ile yapılan bir tez çalışmasında ise kız öğrencilerin ($\bar{x}=36.33$) siber zorbalığa ilişkin duyarlılık puanlarının erkek öğrencilere ($\bar{x}=33.86$) göre daha yüksek olduğu saptanmıştır (Kınay, 2012).

Gezgin ve Çuhadar (2012) Eğitim Fakültesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi (BÖTE) Bölümü'nde öğrenim gören öğrencilerle siber zorbalık duyarlılıklarını incelemeye yönelik bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. 162 öğrencinin katılımıyla yapılan araştırmada öğrencilerin %30'u daha önce siber zorbalığa uğradıklarını, %52'si çevrelerinde siber zorbalık eylemine şahit olduklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte öğrencilerin yüksek düzeyde duyarlılığa ($\bar{x}=35.06$) sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca kız öğrencilerin ($\bar{x}=35.97$) siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının erkeklerle ($\bar{x}=34.51$) göre daha yüksek olması araştırmada ortaya çıkan sonuçlardan bir diğeridir.

BÖTE bölümünde öğrenim gören 217 öğretmen adayı ile yapılan benzer bir çalışmada öğretmen adaylarının siber zorbalık duyarlılıkları çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir. Öğretmen adaylarının siber zorbalık duyarlılık düzeyi ortalamaları $\bar{x} = 36.227$ olarak hesaplanmış ve elde edilen bu değer adayların siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının yüksek olduğunu göstermiştir. Çalışmada öğretmen adaylarının siber zorbalığa ilişkin duyarlılıkları günlük ortalama internet kullanma süresi, sosyal ağları kullanma sıklığı, siber mağdur/zorba olma durumu ve internet ortamında kimliğini gizleme değişkenlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır (Dikmen ve Çağlar, 2017).

Uysal, Duman, Yazıcı ve Şahin'in (2014) öğretmen adaylarının siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinin araştırılması amacıyla yaptıkları bir çalışmaya Batı Karadeniz'de bir devlet üniversitesinin eğitim fakültesi öğrencileri katılmıştır. Araştırmada öğretmen adaylarının siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinin ($\bar{x}=32.37$) yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Duyarlılığa ilişkin yapılan bir diğer çalışmada üniversitenin birinci yılında olan öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin farkındalıkları incelenmiştir. 172 üniversite öğrencisinin katıldığı çalışmada maksimum 39 puan alınan siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ölçeğinden öğrencilerin siber zorbalık duyarlılık ortalamaları ($\bar{x} = 33.98$) oldukça yüksek çıkmıştır (Ata ve Adnan, 2016). Bir başka araştırma ise Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü öğrencilerinin siber zorbalık farkındalıklarını cinsiyet, yaş ve internet kullanımına göre ölçmeye çalışan, 174 kişinin katıldığı araştırmada yaş ve internet kullanım sıklığına göre siber zorbalık farkındalıkları arasında herhangi bir anlamlı farklılık oluşmamıştır. Çalışmada erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla farkındalık sahibi oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Elçi ve Seçkin, 2016).

Lawler ve Molluzzo'nun (2015) üniversite öğrencileri ile yürüttükleri çalışmada çevrimiçi anket aracılığıyla öğrencilere siber zorbalığın farkında olup olmadıkları sorulmuştur. Katılımcıların %91'i sadece farkında olduklarını belirtirken %52'si kendileri için internetteki zorbalığın ciddi bir problem olduğuna inandıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin %92'si siber zorbalığın basit bir hata olduğuna inanırken, %72'si ise gizlilik ihlali olduğunu düşündüklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca siber zorbalığın Bilgisayar Teknolojileri dersinde tartışılıp tartışılmaması hakkında yapılan ankette, öğrencilerin %76'sı tartışılması gerektiğine inandıklarını ifade etmişlerdir (Lawler ve Molluzzo, 2015). Bir başka çalışmada Facebook kullanım amaçlarıyla siber

zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmaya Türkiye’de çevrimiçi sosyal ağ oyunu oynayan 1590 birey katılmıştır. Bireylerin Facebook’u kullanma amaçları üç alt boyutta incelenmiştir. Bunlar; sosyal ilişkiler, çalışma ve günlük işler şeklindedir. Çalışma sonucunda Facebook’u çalışma amaçlı kullanan bireylerde siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyinin yüksek, günlük işler için kullanan bireylerde ise siber zorbalık duyarlılığının düşük olduğu görülmüştür. Sosyal ilişkiler alt boyutunda ise siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyine göre anlamlı bir farklılık görülmemiştir (Doğan, Çaka ve Şahin, 2016). Bir diğer araştırma Anadolu Lisesi öğrencilerinin siber zorbalık duyarlılığı ve siber mağduriyet düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek amaçlı yapılmıştır (Nartgun, Uylas ve Yerlikaya, 2016). 439 öğrenci verisinin geçerli olduğu araştırmada verileri toplamak için siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ölçeği ve siber mağduriyet ölçeği kullanılmıştır. Siber zorbalık duyarlılığı ve siber mağduriyet arasında çok zayıf negatif yönde ($r=-.079$) bir ilişki çıkmıştır. Ancak bu ilişki anlamlı çıkmamıştır. Bu durum öğrencilerin siber zorbalık duyarlılıkları ile siber kurban olma durumları arasında herhangi bir ilişki olmadığını göstermiştir.

Siber zorbalıkla ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında ilköğretimden üniversiteye kadar hatta yetişkinlerde bile zorbalık olayını görmek olasıdır (Ševčíková ve Šmahel, 2009). Bu davranışların oranı ise seçilen örnekleme ve siber zorbalık tanımına, davranışın devam ettiği süreye göre değişmektedir (Kokkinos, Baltzidis ve Xynogala, 2016; Lindsay ve Krysik, 2012). Bununla birlikte üniversiteden önceki zamanlarda mağduriyet yaşayan veya zorbalık yapan öğrencilerin üniversitede de mağduriyet yaşadığı veya zorbalık yaptığı ifade edilmiştir (Kraft ve Wang, 2010). Chapell ve arkadaşlarının (2006) yaptığı bir araştırmada siber zorba, siber mağdur veya hem siber zorba hem siber mağdur olan öğrencilerin bu durumlarını erken okul yıllarından üniversiteye kadar tekrarlama eğiliminde oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde lisede zorbalıkla karşı karşıya kalan bireylerin %19’u üniversitede de bu durumla karşılaşmışlardır (Zalaquett ve Chatters, 2014). Çevrimiçi ortamlar kullanıcılar için birtakım sorunlar, eksiklikler ortaya koymaktadır, bunlar; uygun olmayan içeriklerle karşılaşma, çevrimiçi ortamda gizlilik ayarları hakkında bilgi eksikliği, kendileri hakkında çok fazla ve yanlış bilgi paylaşımı, üçüncü parti reklam grupları gibi kişinin hesabına saldıran sayfalardan gelen zararlı içeriklerdir (Chadwick, 2014, s. 25). Bu ve birçok olumsuz siber davranışları engellemenin etkili yolu internet ve mobil telefon kullanıcılarına bu davranışlar ve bu davranışlardan nasıl kaçınacakları konusunda farkındalık kazandırmak olmalıdır (Taiwo,

2015). Farkındalık kazanıp dış uyaranlara karşı dikkatli olarak önlem alma yolunda duyarlı davranış sergileyen bireyler internetin zararlı etkilerinden olabildiğince az zarar görecektir.

1.4. Amaç

Bu araştırmanın genel amacı, işletme fakültesi öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet durumları ile siber zorbalığa ilişkin duyarlılıkları ilişkisini ve siber zorbalık ve mağduriyet durumları ile siber zorbalık duyarlılık düzeylerini çeşitli değişkenlerle birlikte incelemektir. Bu amaca bağlı olarak araştırmada aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır.

1.5. Alt Problemler

İşletme fakültesi öğrencilerinin;

1. siber zorbalık, siber mağduriyet durumları ile siber zorbalık duyarlılıkları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
2. siber zorbalık, siber mağduriyet ve siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyleri nedir?
3. siber zorbalık, siber mağduriyet ve siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyleri;
 - a) cinsiyetlerine,
 - b) sınıflarına,
 - c) anne eğitim durumuna,
 - d) baba eğitim durumuna,
 - e) günlük internet kullanım sıklığına
 - f) sosyal ağ kullanım sayısınagöre farklılık göstermekte midir?

1.6. Önem

Siber zorbalığın zararları zihinsel ve toplumsal boyutta olabilmektedir (Arıcak, 2009). Bu nedenle siber zorbalığın azaltılması, çocuk ve gençlerin bu kavramı tanınması, teknolojiyi doğru kullanmaları, siber zorbalıkla başa çıkabilme becerilerini kazanmaları açısından siber zorbalıkla ilgili çalışmalar yapılması önemli hale gelmiştir (Arıcak, Kınay ve Tanrıku, 2012). Birçok çalışma göstermiştir ki (Akbulut ve Erişti, 2011; Bauman, Toomey ve Walker, 2013; Beran ve arkadaşları, 2012; Faucher, Jackson ve Cassidy, 2014; Hinduja ve Patchin, 2010; Kokkinos, Antoniadou ve Markos, 2014; Kopecký, 2014; Kowalski, Toth ve Morgan, 2018; Kraft ve Wang, 2010; Monks, Robinson ve

Worldidge, 2012; Topçu, Erdur-Baker ve Çapa-Aydın, 2008) teknolojik ilerlemeler, çocuklar, ergenler ve genç yetişkinler arasındaki teknolojik araçların gittikçe artan sahipliği dolayısıyla siber zorbalık yerel, ulusal ve küresel boyutta büyüyen ciddi bir problem halini almıştır. Genç yetişkinler olan üniversite öğrencilerinde yetişkinlikle birlikte şekillenen özgürlük, ebeveyn denetiminin daha az olması, iletişim teknolojilerinin kullanımının artışı, çoğu üniversite öğrencisinin kendi cep telefonu ve internet bağlantısının oluşu ve o yaştaki öğrencilerin riskli davranışlar yürütme olasılığının da artması üniversite öğrencilerinin siber zorbalığa uğrama olasılığını arttırmaktadır (Doane ve arkadaşları, 2013). Mağduriyet, öğrencileri incitmekte, onları öfkeliendirmekte, okulu bırakmayı düşünmelerine neden olmakta veya çalışmalarına odaklanmalarını zorlaştırmaktadır (Washington, 2015). Bu nedendir ki siber zorbalık yükseköğretimde yok sayılmayacak derecede önemli bir problemdir ve bu problemlerin en azından bir kısmı eğitim ve farkındalıkla ilişkili olabilir (Englander, Mills ve McCoy, 2009). Yapılan araştırmalarda insan faktörünü göz ardı ederek oluşturulan sistemsel birtakım güvenlik önlemlerinin bilgi güvenliğini sağlamada yetersiz kaldığı görülmüştür. Bilginin sömürülmesi, kötüye kullanımı yazılımsal ve donanımsal açıklar üzerinden zorlanmış bunun yerine kötü niyetli kişiler insan faktörüne yoğunlaşmıştır (Şahinaslan, Kandemir ve Şahinaslan, 2009). Ayrıca yasal yaptırımlar da siber zorbalığı önlemek için yetersiz kalmaktadır (Cowie ve Colliety, 2010). Bu nedenle kişilerin siber dünyada nasıl güvende kalacakları konusunda eğitilmesi ve kişilere siber zorbalık farkındalığı kazandırılması siber zorbalığı önlemek için atılacak adımlardan biri olabilir (Cowie ve Colliety, 2010; Englander, Mills ve McCoy, 2009; Zalaquett ve Chatters, 2014). Bu bağlamda bu çalışma teknolojiyi sıklıkla kullanan gençlerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerini belirlemeyi ve siber zorbalığa ilişkin duyarlılıkları ile zorbalık ve mağduriyet durumları arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamıştır. Ayrıca siber zorbalık, siber mağduriyet ve siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyleri çeşitli demografik değişkenler açısından ele alınmıştır. Bu çalışma siber zorbalık, siber mağduriyet ve siber zorbalığa ilişkin duyarlılık durumlarını üniversite düzeyinde incelediğinden özgün bir çalışmadır. İşletme fakültesi öğrencilerinin teknoloji sahipliğinin daha yüksek olması araştırma örneklemini için bir tercih nedeni olmuştur. Elde edilen sonuçların siber zorbalığa ilişkin duyarlılığın siber zorbalık ve siber mağduriyetle ilişkisini ortaya çıkararak öğrencilerin siber zorbalık eylemleriyle bağlantılarını azaltmak adına yapılacak çalışmalara yön vermesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Bu amaçla Yükseköğretim Kurumu (YÖK),

üniversiteler, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), eğitim kurumları ile gönüllü kuruluşların siber zorbalığa karşı aktif bir mücadele gerçekleştirmek amacıyla öğrencilerin öğrenme alanlarına odaklanıp önlem almaları ve öğrencilere farkındalık kazandırmaları noktasında yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

1.7. Sınırlılıklar

Çalışma bazı yönleri ile sınırlıdır. Bunlar;

- Araştırma Marmara Bölgesinde bulunan bir devlet üniversitesinin işletme fakültesi öğrencileri ile gerçekleştirilmiştir.
- 2016-2017 öğretim yılı bahar döneminde toplanan verilerle sınırlıdır.
- Elde edilen veriler Üniversite Öğrencileri için Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri ve Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Ölçeği isimli ölçme araçlarının ölçtüğü özelliklerle sınırlıdır.

1.8. Tanımlar

Zorbalık: Bir grup ya da kişi tarafından kolaylıkla savunulamayan bir mağdura karşı defalarca ve kasıtlı olarak yapılan zarar verici, saldırgan bir davranış, harekettir (Olweus, 1993).

Siber zorbalık: Başka birine zarar vermeye yönelik saldırganca davranışların tekrarlayan biçimde ve kasıtlı olarak dijital araçlarla dijital ortamda gerçekleşmesidir (Tokunaga, 2010).

Siber zorba: Siber zorbalık eylemlerini gerçekleştiren kişilerdir (Betts, 2015).

Siber mağdur: Siber zorbaların davranışlarının hedefi olan, davranışlarından zarar gören kişilerdir (Aktürk, 2015).

Siber zorbalık duyarlılığı: Bireyin çevrimiçi ortamdan gelebilecek tehlikelerin, risklerin farkında olup önlem alması, kendisine zarar verebilecek davranışlara uğramaktan kaçınmasıdır (Tanrıku, Kınay ve Arıcak, 2013).

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, örnekleme, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin çözümüne ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma işletme fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet durumları ile siber zorbalığa ilişkin duyarlılıkları ilişkisini incelemeyi amaçladığından ilişkisel tarama modelinde desenlenmiştir. İlişkisel tarama modelleri iki veya daha çok değişken arasındaki ilişkinin varlığını veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir (Karasar, 2009, s. 81).

2.2. Örneklem

Araştırmanın evrenini Marmara Bölgesindeki işletme fakültesi öğrencileri oluşturmaktadır. Uygun örnekleme yöntemiyle araştırmada 2016-2017 eğitim öğretim döneminde Marmara Bölgesinde bulunan bir üniversitenin işletme fakültesinde öğrenim görmekte olan 350 öğrenciye ulaşılmıştır. Ancak ölçme aracının maddelerinin çoğunu yanıtlamayan 54 öğrenciye ait bilgiler veri setine eklenmemiştir.

Tablo 2.1. *Araştırmanın Örneklemine İlişkin Demografik Bilgiler*

		n	%
Cinsiyet	Kadın	156	51
	Erkek	150	49
	TOPLAM	306	
Sınıf	1	112	36.6
	2	98	32
	3	50	16.3
	4 +	46	15
	TOPLAM	306	
Anne Eğitim Durumu	Okuma Yazma Bilmiyor	15	4.9
	Okuma Yazma Biliyor	14	4.6
	İlkokul	126	41.2
	Ortaokul	59	19.3
	Lise	73	23.9
	Üniversite	18	5.9
	Belirtilmeyen	1	0.3
	TOPLAM	306	

Tablo 2.1. (Devam) *Araştırmanın Örneklemine İlişkin Demografik Bilgiler*

		n	%
Baba Eğitim Durumu	İlkokul	90	29.4
	Ortaokul	69	22.5
	Lise	91	29.7
	Üniversite	48	15.7
	Belirtilmeyen	8	2.6
	TOPLAM	306	
Günlük İnternet Kullanım Sıklığı	1-2 saat	43	14.1
	3-4 saat	143	46.7
	5-6 saat	63	20.6
	7 saat ve üzeri	52	17
	Belirtilmeyen	5	1.6
	TOPLAM	306	
İnternet Kullanım Amacı (Birden fazla seçenek işaretlenmiştir)	Sosyal Ağlar	267	87.3
	Araştırma/Eğitim	190	62.1
	Film/Video	184	60.1
	Müzik	166	54.2
	İletişim	162	52.9
	Oyun	97	31.7
Kullanılan Sosyal Ağlar (Birden fazla seçenek işaretlenmiştir)	Instagram	271	88.6
	Facebook	253	82.7
	Snapchat	192	63.1
	Youtube	182	59.5
	Twitter	176	57.5
	Swarm	139	45.4
	Google Plus	68	22.2
	LinkedIn	61	19.9
	Pinterest	33	10.8
	Diğer	32	10.2
Sosyal ağları Kullanım Amacı (Birden fazla seçenek işaretlenmiştir)	İletişim kurma	190	62.1
	Sosyal ilişkileri sürdürme	171	55.9
	Zaman geçirme	165	53.9
	İçerik, video, fotoğraf vb. paylaşma	156	51
	Araştırma/Eğitim	91	29.7
	İlgi çeken gruplara katılma	90	29.4
	Başkalarının neler yaptığını izleme	86	28.1
	Oyun oynama	79	25.8
	Arkadaş edinme	58	19
	Başkaları tarafından tanınma	39	12.7

2.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmanın verileri *Kişisel Bilgi Formu* ([EK-1a](#)), siber zorbalık ve siber mağduriyet durumlarını belirlemek amacıyla Tanrıkulu'nun (2015) revize ettiği *Üniversite Öğrencileri için Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri* ([EK-1b](#)) ile Tanrıkulu, Kınay ve Arıcak'ın (2013) geliştirdiği *Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Ölçeği* ([EK-1c](#)) kullanılarak toplanmıştır.

2.3.1. Kişisel bilgi formu

Araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formunda öğrencilerin cinsiyet, bölüm, sınıf, anne baba eğitim düzeyi gibi demografik bilgilerinin yanı sıra öğrencinin günlük internet kullanım amacı, sıklığı, kullandığı sosyal ağlar, sosyal ağları kullanım amacı ile ilgili maddeler yer almaktadır.

2.3.2. Üniversite öğrencileri için yenilenmiş siber zorbalık envanteri

Üniversite Öğrencileri için Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri (Tanrıkulu, 2015), Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri'nin (Topçu ve Erdur-Baker, 2010) üniversite öğrencileri için oluşturulmuş halidir. Toplamda 12 maddeden oluşan envanter katılımcıların siber zorbalık yapma ve siber zorbalığa uğrama deneyimlerini iki bölümde ölçmektedir. İlk bölüm siber zorbalık yapma ikinci bölüm ise siber zorbalığa uğrama deneyimlerini ölçmektedir. Envanterin iki bölümü de aynı maddelerden oluşmaktadır. Katılımcıların siber zorbalık davranışlarını içeren maddelere, son altı ayda siber zorbalık yaptılarsa ilk kısımda “ben yaptım” son altı ayda siber zorbalığa uğradılarsa ikinci kısımda “bana yapıldı” diye düşünerek cevap vermeleri istenmektedir. Üniversite Öğrencileri için Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri, dörtlü derecelendirme ile (1 = hiç, 2 = bir kez, 3 = iki veya üç kez, 4 = üçten çok kez) cevaplanmaktadır. Envanterden alınan yüksek puanlar daha sık siber zorbalık davranışı yapmanın veya daha sık siber zorbalığa uğramanın söz konusu olduğunu göstermektedir. Yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarında siber zorbalık ölçeğinin uyum iyiliği değerleri $\chi^2 = 2.56$, $df = 2$, $p = .27$; $\chi^2/df = 1.28$; GFI = .99, CFI = .99, TLI = .98, SRMR = .02, RMSEA = .03 olarak belirlenmiştir. Siber Mağduriyet Ölçeği'nin uyum iyiliği değerlerinde ise $\chi^2 = 1.36$, $df = 2$, $p = .50$; $\chi^2/df = .68$; GFI = .99, CFI = 1.00, TLI = 1.00, SRMR = .01, RMSEA = .00 sonuçlarına ulaşılarak ölçeklerin tek faktörlü yapıyı doğruladıkları görülmüştür.

Envanterin siber zorbalık bölümü için iç tutarlık kat sayısı .80 iken siber mağduriyet bölümü için .73'tür.

Bu araştırmadaki veriler kullanılarak ölçeğin doğrulayıcı faktör ve güvenirlik analizleri yapılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizleri sonucu siber zorbalık ölçeği için uyum iyiliği değerleri $p = .000$; $\chi^2/df = 3.411$; GFI = .914, CFI = .871, RMR=.026, RMSEA = .089 olarak hesaplanırken, siber mağduriyet ölçeği için uyum iyiliği değerleri $p = .000$; $\chi^2/df = 2.285$; GFI = .937, CFI = .904, RMR=.030, RMSEA = .065 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca güvenirlik analizi sonucu iç tutarlık katsayıları ölçeğin siber zorbalık bölümü için .802, siber mağduriyet bölümü için .771 olarak hesaplanmıştır.

2.3.3. Siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ölçeği

Siber zorbalık duyarlılık ölçeği Tanrıkulu, Kınay ve Arıcak tarafından 2013 yılında geliştirilmiştir. 15 madde olarak tasarlanan ölçekte ilk uygulamanın ardından tek boyutluluğu sağlamak amacıyla bir madde ölçekten çıkarılmıştır. Ölçek, örneklem sayısı artırılarak ikinci bir analize tabi tutulmuştur. İkinci analizde de yeterli yük değerine sahip olmayan bir madde daha ölçekten çıkarılmış ve ölçek 13 madde ve tek faktörlü olarak son halini almıştır. Ölçeğin puanlanması hayır=1, bazen=2 ve evet=3 şeklindedir. Ölçekten alınan puanın yüksekliği siber zorbalığa ilişkin duyarlılığın yüksek olduğunu göstermektedir (Tanrıkulu, Kınay ve Arıcak, 2013).

13 madde ve tek faktörden oluşan ölçek, toplam varyansın %46.658'ini açıklamaktadır. Ortaya çıkan bu yapı için doğrulayıcı faktör analizi yapılmış ve uyum iyiliği değerlerinin modeli doğruladığı görülmüştür ($\chi^2/sd = 3.220$, RMSEA= .082). Ölçeğin iç tutarlılık katsayıları birinci grup (AFA'nın yapıldığı grup) için .904, ikinci grup (DFA'nın yapıldığı grup) için .832 ve tüm tümleşik grup için .873 olarak hesaplanmıştır. Test yarılama yoluyla elde edilen iç tutarlılık güvenirlik katsayısı ise birinci grup için .846, ikinci grup için .751 ve tüm tümleşik grup için .805'dir. Ayrıca test tekrar test yöntemiyle güvenirlik katsayısını belirleyebilmek adına ölçek iki hafta arayla 120 kişiye uygulanmıştır. Uygulama sonucunda ölçeğin test tekrar test güvenirlik katsayısı .63 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin madde toplam korelasyonunun tümleşik grup için .42 ile .63 arasında sıralandığı ve %27'lik alt ve üst grupların ortalamaları arasındaki tüm farkların istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur.

Bu araştırmanın verileri kullanılarak yapılan doğrulayıcı faktör analizinde siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ölçeğinin uyum iyiliği değerleri $p = .000$; $\chi^2/df = 3.071$; GFI

= .907, CFI = .883, RMR=.030, RMSEA = .082 olarak hesaplanırken güvenirlik analizi sonucu Cronbach alfa katsayısı .836 olarak hesaplanmıştır.

2.4. Verilerin Toplanması

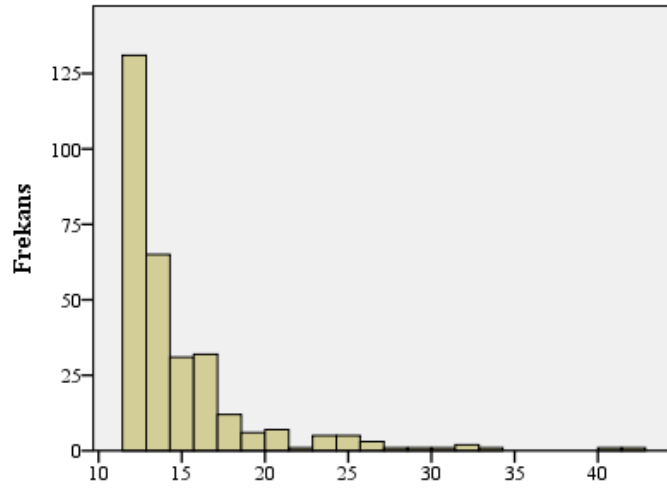
Araştırmanın verilerini 2016-2017 eğitim öğretim yılı bahar döneminde Marmara Bölgesinde bulunan bir devlet üniversitesinin işletme fakültesinde öğrenim görmekte olan 306 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada kullanılan ‘Üniversite Öğrencileri için Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri’ ve ‘Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Ölçeği’ için ölçekleri geliştiren araştırmacılardan izin alınmıştır ([EK-2a](#), [EK-2b](#)). Ardından ölçeklerin uygulanabilmesi için okul yönetiminden gerekli izinler alınmıştır. Ölçek uygulanmadan önce öğrenciler bilgilendirilmiş ayrıca ölçeğin gönüllülük esasına göre uygulanması gerektiği hem ölçeğin yönergesinde belirtilmiş hem de öğrencilere uygulama aşamasında sesli olarak hatırlatılmıştır. Ayrıca katılımcılara bilgilerin gizli tutulacağı bu nedenle ölçek maddelerini içten ve doğru bir şekilde yanıtlamaları rica edilmiştir.

2.5. Verilerin Çözümlemesi

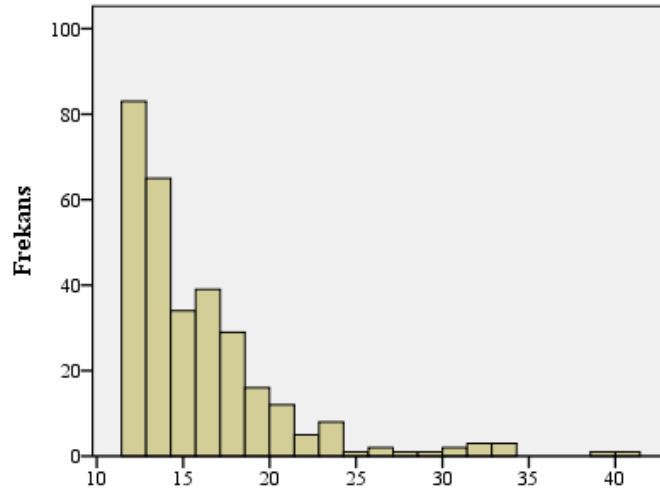
Verilerin analizleri IBM SPSS Statistics 23 programı ile yapılmıştır. Verilerin analizine başlamadan önce kullanılacak istatistiksel analizler için gerekli ön koşullar incelenmiştir.

Araştırmanın birinci alt probleminde öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet durumları ile siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek ve son alt probleminde, bu değişkenlerin demografik değişkenler açısından farklılaşmasının incelenmesinde kullanılacak istatistiksel yöntemleri belirlemek amacıyla bu puanların normal dağılıp dağılmadığı incelenmiştir. Parametrik testleri uygulamak için dağılımın normalliği varsayımı, örneklem boyutunun 30’un üzerinde olması gerekmektedir. Dağılımın normalliğinin ölçülmesi için birçok alternatif vardır. Kolmogorov Smirnov ve Shapiro-Wilk testleri bu alternatifler arasında gösterilebilir ancak likert tipi ölçeklerin bu testlerden geçme olasılığı düşüktür (Saruhan ve Özdemirci, 2013, s. 237). Bu nedenle normal dağılımın görsel analizinin yapılması faydalı olacaktır. Normal dağılım eğrisiyle karşılaştırılacak histogram grafiği ve Q-Q grafiği bu amaçla incelenebilir (Büyüköztürk, 2017, s. 40). Ayrıca George ve Mallery’in (2016) ifadesine göre çarpıklık ve basıklık değerlerinin ± 2 aralığında bulunması durumunda verilerin normale yakın dağıldığı kabul edilebilir. Bu işlemlerden sonra dağılımın normal olduğuna yönelik yeterli kanıtı ya da güçlü işaretlere sahip olunmazsa, başka bir ifade ile dağılım

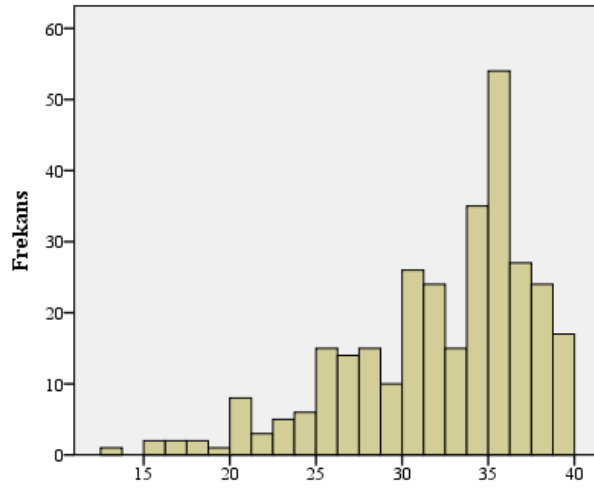
çarpıksa parametrik olmayan testler kullanılmalıdır (Büyüköztürk, 2017, s. 8). Bu amaçla siber zorbalık, siber mağduriyet ve siber zorbalığa ilişkin duyarlılık değişkenlerinin normallik dağılımları incelendiğinde normallik varsayımlarını sağlamadığı sonucuna ulaşılmıştır. Şekil 3.1’de siber zorbalık, Şekil 3.2’de siber mağduriyet ve Şekil 3.3’te siber zorbalığa ilişkin duyarlılık dağılımlarını gösteren histogram grafikleri verilmiştir. Her üç değişkenin de normal bir dağılım göstermediği grafiklerde de görülmektedir. Bu nedenle, araştırmanın birinci alt probleminde Spearman Kısmi Korelasyon analizi ve son alt problemlerinin analizinde parametrik olmayan istatistiksel analizler kullanılmıştır. Araştırmanın ikinci alt problemi için betimsel istatistikler hesaplanmıştır.

Şekil 3.1. *Siber zorbalık değişkenine ait puanların dağılım grafiği*

Şekil 3.2. *Siber mağduriyet değişkenine ait puanların dağılım grafiği*

Şekil 3.3. *Siber zorbalık duyarlılık değişkenine ait puanların dağılım grafiği*

3. BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın katılımcılarına uygulanan ölçme araçları kapsamında araştırma sonucu ortaya çıkan bulgulara yer verilmiştir.

3.1. Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet Durumları ile Siber Zorbalık Duyarlılık Durumları Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular

Araştırmanın birinci alt problemi olan “İşletme fakültesi öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet durumları ile siber zorbalık duyarlılıkları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?” sorusuna cevap aramak amacıyla Spearman Kısmi Korelasyon analizi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 3.1’de verilmiştir.

Tablo 3.1. *Siber zorbalık, siber mağduriyet durumları ile siber zorbalık duyarlılığı arasındaki korelasyon*

Değişken	Siber Zorbalık	Siber Mağduriyet	Siber Zorbalık Duyarlılığı
1- Siber Zorbalık	1.000		
2- Siber Mağduriyet	.596**	1.000	
3- Siber Zorbalık Duyarlılığı	-.202**	.159*	1.000
*p<0.05, **p<0.01			

Tablo 3.1’den de görüldüğü gibi siber zorbalık duyarlılığı ile siber mağduriyet arasında pozitif ancak düşük bir ilişki ($r=.159$) çıkmıştır. Korelasyon ilişkileri neden sonuç ilişkisi değildir ancak burada mağdur olmanın duyarlı olmayı getirdiği söylenebilir. Bir diğer sonuçta siber zorbalık duyarlılığı ile siber zorbalık arasında negatif ve düşük bir ilişki çıkmıştır ($r=-.202$). Duyarlılıktaki artışla birlikte zorbalık puanında bir düşme gerçekleşmiştir. Siber mağduriyet değişkeni ile siber zorbalık arasında ise orta kuvvette pozitif yönde bir ilişki çıkmıştır ($r=.596$). Zorbalık ve mağduriyet arasında çıkan bu pozitif ilişki mağdur olmanın zorbalık yapmayı tetiklediği veya zorbalık yapmanın mağdur olmayı beraberinde getirdiği şeklinde yorumlanabilir.

3.2. Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve Siber Zorbalık Duyarlılık Düzeylerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemi olan “İşletme fakültesi öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyleri nedir?” sorusuna ilişkin sonuçlar Tablo 3.2’de gösterilmiştir.

Tablo 3.2. *Siber zorbalık, siber mağduriyet ve siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerine ilişkin betimsel istatistikler*

	n	$\bar{x}$	ss	min.	mak.
Siber Zorbalık	306	14.76	4.44	12	42
Siber Mağduriyet	306	15.87	4.71	12	40
Siber Zorbalık Duyarlılığı	306	32.09	5.30	13	39

Araştırmanın verileri normal dağılım göstermemesine rağmen hesaplanan belirtici istatistikler doğrultusunda öğrencilerin siber zorbalık ortalama puanı $\bar{x}=14.76$, siber mağduriyet ortalama puanı ise $\bar{x}=15.87$ olarak ortaya çıkmıştır. 12 ile 48 puan aralığında değer alınabilen zorbalık ve mağduriyet değişkenlerinden hesaplanan ortalama puanlar düşük çıkmıştır. Bununla birlikte 13 ile 39 puan aralığında değer alınabilen siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ortalama puanı ise $\bar{x}=32.09$ olarak hesaplanmıştır. Elde edilen bu sonuca göre katılımcıların duyarlılık düzeyleri yüksektir denebilir.

3.3. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet ile Siber Zorbalık Duyarlılık Düzeylerinin Demografik Değişkenler Açısından Farklaşmasına İlişkin Bulgular

Araştırmanın son alt problemleri kapsamında “İşletme fakültesi öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet düzeyleri ve siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyleri;

- a) cinsiyetlerine,
- b) sınıflarına,
- c) anne eğitim durumuna,
- d) baba eğitim durumuna,
- e) günlük internet kullanım sıklığına,
- f) kullanılan sosyal ağ sayısına,

göre farklılık göstermekte midir?” sorularına ilişkin bulgular incelenecektir.

3.3.1. Siber zorbalık ve siber mağduriyet ile siber zorbalık duyarlılık düzeylerinin cinsiyet açısından farklılaşmasına ilişkin bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilerin siber zorbalık, siber mağduriyet puanları ile siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı parametrik olmayan testlerden Mann Whitney U testi ile analiz edilerek incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 3.3’de gösterilmiştir.

Tablo 3.3. *Siber zorbalık ve siber mağduriyet ile siber zorbalık duyarlılık düzeylerinin cinsiyet açısından farklılaşmasına ilişkin Mann Whitney U testi sonuçları*

	Cinsiyet	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Siber Zorbalık	Kadın	156	138.36	21583.50	9337.50	0.002
	Erkek	150	169.25	25387.50		
Siber Mağduriyet	Kadın	156	155.22	24214.00	11432.00	0.726
	Erkek	150	151.71	22757.00		
Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık	Kadın	156	172.92	26976.00	8670.00	0.000
	Erkek	150	133.30	19995.00		

Tablo 3.3'te yer alan analiz sonuçlarına göre öğrencilerin siber zorbalık puan ortalamaları cinsiyete göre farklılaşmaktadır ($U=9337.5$, $p<.05$). Sıra ortalamaları dikkate alındığında erkeklerin kadınlara oranla daha fazla siber zorbalık davranışında bulunduğu görülmektedir. Siber mağduriyet puanlarına bakıldığında ise siber mağduriyet puanları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($U=11432$, $p>.05$). Bir diğer analizde öğrencilerin siber zorbalık duyarlılık düzeyleri cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($U=8670$, $p=<.05$). Bu sonuca göre kadınların erkeklere göre zorbalığa karşı daha fazla duyarlı davranış sergiledikleri söylenebilir.

3.3.2. Siber zorbalık ve siber mağduriyet ile siber zorbalık duyarlılık düzeylerinin sınıf düzeyi açısından farklılaşmasına ilişkin bulgular

Öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet durumları ile siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinin sınıflara göre farklılaşıp farklılaşmadığı parametrik olmayan testlerden Kruskal Wallis H ile analiz edilmiş ve sonuçlar Tablo 3.4'te gösterilmiştir.

Tablo 3.4. *Siber zorbalık ve siber mağduriyet ile siber zorbalık duyarlılık düzeylerinin sınıflar açısından farklılaşmasına ilişkin Kruskal Wallis H testi sonuçları*

	Sınıf	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p
Siber Zorbalık	1	112	159.89	3	1.003	0.801
	2	98	149.51			
	3	50	149.55			
	4 +	46	150.73			
Siber Mağduriyet	1	112	143.79	3	3.06	0.383
	2	98	153.31			
	3	50	164.52			
	4 +	46	165.59			

Tablo 3.4. (Devam) *Siber zorbalık ve siber mağduriyet ile siber zorbalık duyarlılık düzeylerinin sınıflar açısından farklılaşmasına ilişkin Kruskal Wallis H testi sonuçları*

	Sınıf	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p
Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık	1	112	156.66	3	0.33	0.955
	2	98	150.09			
	3	50	151.65			
	4 +	46	155.08			

Tablo 3.4’te yer alan sonuçlara göre öğrencilerin siber zorbalık ($\chi^2_{(sd=3, n=306)}=1.003$, $p>.05$), siber mağduriyet ($\chi^2_{(sd=3, n=306)}=3.06$, $p>.05$) ve siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyleri ($\chi^2_{(sd=3, n=306)}=0.33$, $p>.05$) sınıflarına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Sıra ortalamalarına bakıldığında ise birinci sınıflar daha fazla siber zorbalık yaparken dördüncü ve üzeri sınıfların daha fazla mağdur oldukları söylenebilir.

3.3.3. Siber zorbalık ve siber mağduriyet ile siber zorbalık duyarlılık düzeylerinin anne eğitim durumu açısından farklılaşmasına ilişkin bulgular

Katılımcıların siber zorbalık ve siber mağduriyet durumları ile siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinin anne eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı parametrik olmayan testlerden Kruskal Wallis H ile analiz edilmiş ve sonuçlar Tablo 3.5’te gösterilmiştir.

Tablo 3.5. *Siber zorbalık ve siber mağduriyet ile siber zorbalık duyarlılık düzeylerinin anne eğitim durumu açısından farklılaşmasına ilişkin Kruskal Wallis H testi sonuçları*

	Anne Eğitim Durumu	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
Siber Zorbalık	Okuma yazma bilmiyor	15	144.13	5	1.78	0.878	-
	Okuma yazma biliyor	14	159.93				
	İlkokul	126	147.49				
	Ortaokul	59	152.27				
	Lise	73	162.76				
	Üniversite	18	156.36				
Siber Mağduriyet	Okuma yazma bilmiyor	15	128.27	5	3.96	0.555	-
	Okuma yazma biliyor	14	142.39				
	İlkokul	126	147.44				
	Ortaokul	59	166.93				
	Lise	73	159.84				
	Üniversite	18	147.36				

Tablo 3.5. (Devam) *Siber zorbalık ve siber mağduriyet ile siber zorbalık duyarlılık düzeylerinin anne eğitim durumu açısından farklılaşmasına ilişkin Kruskal Wallis H testi sonuçları*

	Anne Eğitim Durumu	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık	Okuma yazma bilmiyor	15	175.43	5	11.68	0.039	Lise - Okuma yazma bilmiyor,
	Okuma yazma biliyor	14	175.21				Lise - Okuma yazma biliyor,
	İlkokul	126	159.46				Lise - İlkokul,
	Ortaokul	59	163.96				Lise - Ortaokul
	Lise	73	123.51				
	Üniversite	18	155.44				

Tablo 3.5'teki gösterilen sonuçlara bakıldığında anne eğitim durumuna göre siber zorbalık ($\chi^2_{(sd=5, n=305)}=1.78, p>.05$) ve siber mağduriyet ($\chi^2_{(sd=5, n=305)}=3.96, p>.05$) düzeyleri katılımcılarda herhangi bir farklılık göstermemiştir. Bir başka ifade ile annenin eğitim durumu öğrencilerin zorbalık yapmasında ve mağdur olmasında herhangi bir etki oluşturmamıştır. Ancak bireylerin siber zorbalık duyarlılık düzeylerinin anne eğitim durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmüştür ($\chi^2_{(sd=5, n=305)}=11.68, p<.05$). Test sonucu anlamlı çıkan gruplarda hangi ikili grup arasında fark olduğunun incelenmesi amacıyla IBM SPSS Statistics 23 programında çoklu karşılaştırma testi yapılmış, sonuçlar Tablo 3.6'da verilmiştir. Parametrik olmayan çoklu karşılaştırma testi sonuçlarına bakıldığında annesi lise mezunu olanlar ile okuma yazma bilmeyenler ($p=.037$), annesi lise mezunu olanlar ile okuma yazma bilenler ($p=.044$), annesi lise mezunu olanlar ile ilkokul mezunu olanlar ($p=.005$) ve annesi lise mezunu olanlar ile ortaokul mezunu olanlar ($p=.009$) arasında duyarlılık noktasında farklılık olduğu görülmüştür.

Tablo 3.6. *Siber zorbalığa ilişkin duyarlılık puanlarının anne eğitim durumuna göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan ikili karşılaştırma testi sonuçları*

	Anne Eğitim Durumu (i)	Anne Eğitim Durumu (j)	Test istatistiği	Standart Hata	p
Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık	Lise	Okuma yazma bilmiyor	51.920	24.939	0.037
		Okuma yazma biliyor	51.701	25.668	0.044
		İlkokul	35.951	12.940	0.005
		Ortaokul	40.444	15.401	0.009

3.3.4. Siber zorbalık ve siber mağduriyet ile siber zorbalık duyarlılık düzeylerinin baba eğitim durumu açısından farklılaşmasına ilişkin bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları ile siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinin baba eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı parametrik olmayan testlerden Kruskal Wallis H testi ile analiz edilerek incelenmiş ve sonuçlar Tablo 3.7’de gösterilmiştir.

Tablo 3.7. *Siber zorbalık ve siber mağduriyet ile siber zorbalık duyarlılık düzeylerinin baba eğitim durumu açısından farklılaşmasına ilişkin Kruskal Wallis H testi sonuçları*

	Baba Eğitim Durumu	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p
Siber Zorbalık	İlkokul	90	149.67	3	0.987	0.804
	Ortaokul	69	141.61			
	Lise	91	154.64			
	Üniversite	48	150.78			
Siber Mağduriyet	İlkokul	90	137.49	3	3.190	0.363
	Ortaokul	69	158.50			
	Lise	91	156.21			
	Üniversite	48	146.35			
Siber Zorbalık Duyarlılığı	İlkokul	90	156.92	3	4.211	0.240
	Ortaokul	69	157.54			
	Lise	91	147.16			
	Üniversite	48	128.48			

Katılımcıların hem siber zorbalık ($\chi^2_{(sd=3, n=298)}=0.987, p>.05$) hem siber mağduriyet puanları ($\chi^2_{(sd=3, n=298)}=3.190, p>.05$) hem de siber zorbalığa ilişkin duyarlılıkları ($\chi^2_{(sd=3, n=298)}=4.211, p>.05$) baba eğitim durumuna göre farklılaşmamaktadır. Bir başka deyişle babanın eğitim durumu öğrencinin siber alandaki davranışlarına ve duyarlılığına herhangi bir şekilde etki etmemiştir.

3.3.5. Siber zorbalık ve siber mağduriyet ile siber zorbalık duyarlılık düzeylerinin günlük internet kullanım sıklığı açısından farklılaşmasına ilişkin bulgular

Araştırma amacı doğrultusunda araştırmaya katılan öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet durumları ve siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinin günlük internet kullanım sıklığına göre farklılaşıp farklılaşmadığı parametrik olmayan testlerden

Kruskal Wallis H testi ile analiz edilerek incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 3.8’de gösterilmiştir.

Tablo 3.8. *Siber zorbalık ve siber mağduriyet ile siber zorbalık duyarlılık düzeylerinin günlük internet kullanım sıklığı açısından farklılaşmasına ilişkin Kruskal Wallis H testi sonuçları*

	Günlük İnternet Kullanım Sıklığı	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
Siber Zorbalık	1-2 saat	48	135.80	3	10.628	0.014	7 saat ve üzeri - 1-2 saat, 7 saat ve üzeri - 3-4 saat
	3-4 saat	143	146.48				
	5-6 saat	63	156.19				
	7 saat ve üzeri	52	185.88				
Siber Mağduriyet	1-2 saat	48	135.60	3	17.489	0.001	7 saat ve üzeri - 1-2 saat, 7 saat ve üzeri - 3-4 saat, 7 saat ve üzeri - 5-6 saat
	3-4 saat	143	147.47				
	5-6 saat	63	143.44				
	7 saat ve üzeri	52	198.80				
Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık	1-2 saat	48	151.36	3	0.878	0.831	-
	3-4 saat	143	149.40				
	5-6 saat	63	158.66				
	7 saat ve üzeri	52	160.49				

Tablo 3.8’den de görüldüğü gibi öğrencilerin siber zorbalıkta bulunma davranışları günlük internet kullanım sıklığına göre farklılaşmaktadır ($\chi^2_{(sd=3, n=306)} = 10.628, p < .05$). Parametrik olmayan çoklu karşılaştırma testi ile farklılaşmanın hangi gruplar arasında olduğuna bakıldığında Tablo 3.9’dan da görüldüğü üzere günlük 7 saat ve üzeri internet kullananlar ile 1-2 saat ($p = .003$) ve 3-4 saat ($p = .004$) internet kullananların siber zorbalık davranışında bulunmaları arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmıştır. 7 saat ve üzeri internet kullanan öğrenciler daha fazla siber zorbalık davranışında bulunmuşlardır.

Siber mağdur olma noktasında ise araştırmanın katılımcılarının siber zorbalığa maruz kalma durumları günlük internet kullanım sıklığına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($\chi^2_{(sd=3, n=306)} = 17.489, p < .05$). Parametrik olmayan çoklu karşılaştırma testi sonucu farklılaşmanın olduğu gruplar Tablo 3.9’da görüldüğü üzere günlük 7 saat ve üzeri internet kullananlar ile 1-2 saat ($p = .000$), 3-4 saat ($p = .000$) ve 5-6 saat ($p = .001$) internet kullananlar arasında çıkmıştır.

Öğrencilerin siber zorbalık duyarlılık düzeyleri ise günlük internet kullanım sıklığına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($\chi^2_{(sd=3, n=306)} = 0.878, p > .05$). Bir

diğer ifade ile internette geçirilen zamanın kısa veya uzun olması öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinde herhangi bir etki oluşturmamıştır.

Tablo 3.9. *Siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının günlük internet kullanım sıklığına göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan ikili karşılaştırma testi sonuçları*

	Günlük İnternet Kullanım Sıklığı (i)	Günlük İnternet Kullanım Sıklığı (i)	Test istatistiği	Standart Hata	P
Siber Zorbalık	7 saat ve üzeri	1-2 saat	-50.073	17.401	0.003
		3-4 saat	-39.392	13.787	0.004
Siber Mağduriyet	7 saat ve üzeri	1-2 saat	-63.194	17.498	0.000
		3-4 saat	-51.333	14.156	0.000
		5-6 saat	-55.354	16.379	0.001

3.3.6. Siber zorbalık ve siber mağduriyet ile siber zorbalık duyarlılık düzeylerinin kullanılan sosyal ağların sayısı açısından farklılaşmasına ilişkin bulgular

Araştırma amacı doğrultusunda araştırmaya katılan öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet durumları ile siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinin kullanılan sosyal ağların sayısına göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Farklılaşma durumu Kruskal Wallis H testi ile analiz edilerek incelenmiş ve sonuçlar Tablo 3.10'da gösterilmiştir.

Tablo 3.10. *Siber zorbalık ve siber mağduriyet ile siber zorbalık duyarlılık düzeylerinin kullanılan sosyal ağların sayısı açısından farklılaşmasına ilişkin Kruskal Wallis H testi sonuçları*

	Kullanılan sosyal ağ sayısı	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
Siber Zorbalık	0	9	100.00	3	13.775	0.003	0 - 3+, 1 - 3+
	1	17	103.03				
	2	35	133.60				
	3 +	245	161.81				
Siber Mağduriyet	0	9	120.00	3	13.864	0.003	1 - 3+, 2 - 3+
	1	17	96.74				
	2	35	128.30				
	3 +	245	162.27				
Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık	0	9	180.22	3	4.413	0.246	-
	1	17	147.00				
	2	35	178.07				
	3 +	245	149.46				

Tablo 3.10’da görüldüğü gibi öğrencilerin kullandıkları sosyal ağların sayısındaki artışla siber zorbalık yapma davranışları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($\chi^2_{(sd=3, n=306)} = 13.775, p<.05$). Tablo 3.11’de gösterilen parametrik olmayan çoklu karşılaştırma testi sonuçları üçten fazla sosyal ağ hesabı olanlar ile sosyal ağ hesabı olmayanlar ($p=.032$) ve bir sosyal ağ hesabı olanlar ($p=.006$) arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermiştir. Analiz sonuçlarına göre öğrencilerin kullandığı sosyal ağ sayısı arttıkça zorbalık yapma durumlarında artış görülmektedir.

Siber mağduriyet değişkenine ilişkin analiz sonuçlarına göre öğrencilerin kullandıkları sosyal ağların sayısındaki artışla siber mağdur olmaları arasında da anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($\chi^2_{(sd=3, n=306)} = 13.864, p<.05$). Tablo 3.11’de gösterilen parametrik olmayan çoklu karşılaştırma testi sonuçları üçten fazla sosyal ağ hesabı olanlar ile tek bir sosyal ağ hesabı olanlar ($p=.003$) ve iki sosyal ağ hesabı olanlar ($p=.032$) arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermiştir. Ancak hem siber zorbalık hem siber mağduriyet puanlarında bu farklılığın oluşmasında üçten fazla sosyal ağ hesabı olanların sayısının diğerlerine göre çok fazla olması etki etmiş olabilir. Ayrıca Tablo 3.10’da sosyal ağ hesabı olmayan öğrencilerin de siber mağduriyet ve siber zorbalık ortalamalarının olduğu görülmektedir. Bu durum diğer çevrimiçi ortamların halen zorbalık için tercih edildiğini göstermektedir.

Bunların yanı sıra öğrencilerin siber zorbalık duyarlılık düzeylerinin kullandıkları sosyal ağların sayısına göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır ($\chi^2_{(sd=3, n=306)} = 4.413, p>.05$). Kullanılan sosyal ağların sayısı duyarlılık noktasında herhangi bir etki oluşturmamıştır.

Tablo 3.11. *Siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının kullanılan sosyal ağların sayısına göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan ikili karşılaştırma testi sonuçları*

	Kullanılan sosyal ağ sayısı (i)	Kullanılan sosyal ağ sayısı (i)	Test istatistiği	Standart Hata	p
Siber Zorbalık	3+	0	-61.810	28.896	0.032
		1	-58.781	21.353	0.006
Siber Mağduriyet	3+	1	-65.534	21.925	0.003
		2	-33.969	15.797	0.032

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde elde edilen bulgular alanyazınla birlikte tartışılmış ve yorumlanmıştır.

4.1. Sonuç ve Tartışma

Araştırmanın birinci alt probleminin analiz sonuçlarına göre siber zorbalık duyarlılığı ile siber mağduriyet arasında pozitif düşük bir ilişki çıkmıştır. Nartgun, Uylas ve Yerlikaya (2016) çalışmasında siber zorbalık duyarlılığı ile siber mağduriyet arasında çok zayıf negatif bir ilişki sonucuna ulaşmışlardır. Ancak bu ilişki anlamlı çıkmamıştır. Öğrencilerin siber zorbalık duyarlılıkları ile siber kurban olma durumları arasında herhangi bir ilişki olmadığı sonucuna varılmıştır. Gezgin ve Çuhadar'ın (2012) çalışmasında da öğrencilerin siber zorbalık duyarlılıkları ile siber kurban olmaları arasında herhangi bir anlamlı farklılığa ulaşılmamıştır. Görüldüğü üzere bu çalışmada diğer araştırmalardan farklı olarak siber zorbalık duyarlılığı ve siber mağduriyet arasında düşük bir ilişkiye ulaşılmıştır. Mağduriyet yaşayan birey savunma mekanizması olarak duyarlılık sergileme yoluna gitmiş olabilir.

Araştırmanın bir diğer sonucunda siber zorbalık duyarlılığı ile siber zorbalık arasında negatif ve düşük bir ilişki çıkmıştır. Duyarlılık arttıkça zorbalık davranışı düşük düzeyde de olsa azalmıştır. Bunlarla birlikte siber mağduriyet ile siber zorbalık arasında orta kuvvette pozitif yönde bir ilişki çıkmıştır. Zorbalık ve mağduriyet arasında çıkan pozitif ilişki mağdur olmanın zorbalık yapmayı tetiklediği veya zorbalık yapmanın mağdur olmayı beraberinde getirdiği şeklinde yorumlanabilir. Nitekim zorbalık yapan bireylerden intikam almak isteyen mağdurlar onlara zorbalık yapabilmekte, bunun sonucu olarak zorba mağdur olabilmekte mağdur da zorba olabilmektedir.

Araştırmada erkeklerin kadınlara oranla daha fazla siber zorbalık davranışında bulundukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmada, örneklem grubundaki erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre siber zorbalığa karşı daha az duyarlı olmaları ve bunun üzerine çevrimiçi dünyanın bireye sağladığı özgürlükle birlikte bireylere istediğini yapabilme fırsatı sunması erkeklerin daha fazla zorbalık yapmasına neden olan etkenler olabilir. Daha önce zorbalığı üniversite öğrencileri ile inceleyen araştırmalara bakıldığında (Akbulut ve Erişti, 2011; Akçan ve Öztürk, 2017; Arıca, 2009; Dalmaz, 2014; Dilmaç, 2009; Kokkinos, Antoniadou ve Markos, 2014) sonuçlarının bu araştırma ile tutarlılık gösterdiği bir başka deyişle erkeklerin kadınlardan daha fazla zorbalık yaptıkları sonucuna ulaşılmıştır. Ancak bazı araştırmalarda (Marcum ve arkadaşları,

2012; Schenk, Fremouw ve Keelan, 2013) kadınların erkeklerden daha fazla zorbalık yaptığı sonucuna ulaşılmıştır. Erkeklerin kadınlara göre daha fazla siber zorbalık yaptığı sonucuna ulaşan bir araştırmada araştırmacılar bu farkın nedeninin empati olduğunu erkeklerin kadınlara göre daha az empati kurma eğiliminde olmaları şeklinde ifade etmiştir (Topçu ve Erdur-Baker, 2012). Bir başka ifade ile empatinin siber zorbalığı etkileyen bir faktör olduğu söylenebilir. Buna ek olarak cinsiyet fark etmeksizin düşük duygusal empatiye sahip kadın ve erkekler yüksek siber zorbalık puanına sahip olabilmektedir (Ang ve Goh, 2010).

Siber mağduriyet sonuçlarına göre cinsiyet açısından kadınlar erkeklere göre daha fazla mağdur olurken bu durum araştırmada herhangi bir anlamlı farklılık oluşturmamıştır. Burada cinsiyet faktöründen çok üniversite öğrencilerinin kullandıkları sosyal ağların sayısı ve internette vakit geçirdikleri süre önemli olabilir. İnternette çok fazla zaman harcayan, çok fazla sosyal ağ hesabı olan öğrencilerin cinsiyet fark etmeksizin mağduriyet yaşadığı söylenebilir. Arıçak (2009) ve Dalmaz'ın (2014) çalışmasında da siber mağduriyet düzeyi cinsiyete göre farklılaşmamıştır. Ancak bir kısım çalışmalar kadınların erkeklerden daha fazla mağdur olduğu sonucuna ulaşırken (Dilmaç, 2009; Marcum ve arkadaşları, 2012; Schenk, Fremouw ve Keelan, 2013; Zalaquett ve Chatters, 2014) erkeklerin de kadınlara göre daha fazla mağdur olduğunu raporlayan araştırma sonuçları da (Akbulut ve Erişti, 2011; Akçan ve Öztürk, 2017; Kokkinos, Antoniadou ve Markos, 2014) bulunmaktadır.

Siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ölçeğinde elde edilen puan durumuna bakıldığında ise öğrencilerin ortalamanın üstünde duyarlılık gösterdikleri görülmüştür. Katılımcıların duyarlılık durumları cinsiyete göre incelendiğinde kadınların erkeklere göre siber zorbalığa karşı daha fazla duyarlı davranış sergiledikleri sonucuna ulaşılmıştır. Kadınların çevrimiçi ortamda yaşadıkları mağduriyet, duyarlılık oluşturmalarına neden olmuş olabilir. Örneğin sokakta kadınların taciz gibi durumlara maruz kaldıkları için kendilerini koruma noktasında daha fazla hassasiyet gösterdikleri görülürken aynı durum çevrimiçi ortamda da gerçekleşiyor olabilir. Bu araştırmanın sonucu Nartgun, Uylas ve Yerlikaya (2016) ile Aktürk'ün (2015) lise öğrencileriyle, Gezgin ve Çuhadar (2012) ile Dikmen ve Çağlar'ın (2017) BÖTE öğretmen adayları ile yaptığı çalışmanın sonuçları ile tutarlılık göstermektedir. Ayrıca Yönetim Bilişim Sistemleri bölümü lisans öğrencileri (Elçi ve Seçkin, 2016) ile yapılan ve öğretmenler (Yenilmez ve Seferoğlu, 2013) ile yapılan çalışmalarda da aynı sonuca ulaşılmıştır. Sezer, Yılmaz ve Karaoğlu Yılmaz

(2015) ise çalışmalarında erkeklerin kadınlara göre daha yüksek bir farkındalığa sahip oldukları sonucuna ulaşmışlardır. Uysal ve arkadaşlarının (2014) eğitim fakültesi öğrencileri ile yaptığı çalışmada ise cinsiyete göre duyarlılık davranışında herhangi bir anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet durumları sınıflara göre incelendiğinde birinci sınıflar daha fazla siber zorbalık yaparken dördüncü ve üzeri sınıfların daha fazla mağdur oldukları görülmüş ancak bu durum gruplar arasında anlamlı bir fark oluşturmamıştır. Bu araştırmadaki katılımcıların yakın yaşlarda olması ve benzer gelişim özelliğine sahip olmasından dolayı öğrencilerin yakın oranlarda zorbalık yaptığı ve mağdur olduğu sonucu ortaya çıkmış olabilir. Ayrıca Dalmaz (2014) ile Beran ve arkadaşlarının (2012) üniversite öğrencileri ile yaptıkları çalışmalarda da öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet durumları sınıflarına ve yaşlarına göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Kamali'nin (2015) üniversite öğrencileri ile olan çalışmasında da siber mağdur olan öğrencilerin bu durumu sınıfa göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Ayrıca Akbulut ve Erişti (2011) siber zorbalık yapmanın ve siber mağdur olmanın sınıf değişkeni ile ilişkili olmadığını ifade etmişlerdir.

Araştırmada öğrencilerin siber zorbalık duyarlılıklarının sınıflarına göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Gezgin ve Çuhadar'ın (2012) BÖTE bölümü öğrencileriyle Elçi ve Seçkin'in (2016) Yönetim Bilişim Sistemleri bölümü öğrencileriyle yaptığı araştırmada da aynı sonuca ulaşılmıştır. Üniversitede özellikle sınıf düzeyi arttıkça öğrencilerin daha duyarlı olması beklenirken bu durumun olmamasının öğrencilerin üniversite öğrenimleri döneminde siber zorbalığa karşı duyarlılık kazandırılma noktasında eğitim almamaları ile ilişkilendirilebilir. Duyarlılığa sahip olmayan öğrenci sınıf düzeyi artmış bile olsa çevrimiçi ortamdan gelebilecek tehlikelere karşı kendini koruyamayabilir.

Araştırmada elde edilen bir diğer bulguda öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeyleri hem anne hem de babanın eğitim durumuna göre herhangi bir anlamlı farklılık göstermemiştir. Dalmaz'ın (2014) yüksek lisans çalışmasında da üniversite öğrencilerinin zorbalık ve mağduriyet düzeyleri anne ve babanın eğitim düzeyine göre farklılaşmamıştır. Ailenin öğrenci üzerindeki etkisi, birlikte yaşadıkları dönemde kendisini gösterebilir. Örneğin bir çalışmada ortaokul öğrencilerinde özellikle annenin eğitim düzeyinin düşmesiyle öğrencinin siber zorbalık düzeyinin arttığı sonucuna ulaşılmıştır (Akbaba ve Eroğlu, 2013). Bununla birlikte siber zorbalık

üzerindeki yordayıcı değişkenler görece önem sırasına göre annenin eğitim düzeyi, babanın eğitim düzeyi, annenin internet bilgisine ilişkin algısı, babanın internet bilgisine ilişkin algısı ve ebeveyn denetimi şeklinde sıralanmıştır. Bunlardan hareketle anne babanın eğitim düzeyinin artmasıyla internet becerisinin artmasının (Eroğlu, 2014) çocukları siber zorbalıktan koruduğu şeklinde bir çıkarımda bulunulabilir. Bu bağlamda öğrencinin ailesinin eğitim durumunun yanında ailenin internet bilgisine ilişkin algısı ve öğrencinin ailesi ile birlikte yaşadığı dönemde edindiği kazanım öğrencinin siber alandaki davranışlarına etki edebilir.

Anne ve baba eğitim durumuna göre siber zorbalık duyarlılık düzeyleri incelendiğinde ise baba eğitim durumuna göre herhangi bir anlamlı farklılık oluşmazken anne eğitim durumuna göre gruplar arasında anlamlı bir farklılık oluşmuştur. Gruplar arasındaki farka bakıldığında annesi lise mezunu olanlar ile okuma yazma bilmeyenler, annesi lise mezunu olanlar ile okuma yazma bilenler, lise mezunu olanlar ile ilköğretim mezunu olanlar ve lise mezunu olanlar ile ortaokul mezunu olanlar arasında duyarlılık noktasında bir farklılık oluşmuştur. Annesi lise mezunu olanların diğer gruplara göre duyarlılık seviyesinin daha düşük olduğu görülmektedir. Annenin eğitim seviyesi arttıkça daha çok iş hayatında yer almakta ve çocukla ilgilenme oranı düşmektedir. Bu nedenle annesi çalışmayan çocuklarla anne kendisi ilgilendiği için çocuğun büyüdüğü dönemde çocuğa karşı tutum ve davranışı öğrencinin çevrimiçi ortamdaki duyarlılığına etki etmiş olabilir.

Katılımcıların siber zorbalıkta bulunma davranışları günlük internet kullanım sıklığına göre farklılaşmıştır. Farkılaşma ise günlük 7 saat ve üzeri internet kullananlar ile 1-2 saat ve 3-4 saat internet kullanan gruplar arasında ortaya çıkmıştır. 7 saat ve üzeri uzun süre internet kullanımı ile kişiler amaçlarının dışına çıkabilmekte belki de zorbalık yapma niyetiyle bu kadar saat zaman geçirmektedirler. Benzer bir sonucun çıktığı Balakrishnan (2015) çalışmasında internette daha fazla vakit geçirenlerin siber zorba olma eğiliminde olduklarını ifade etmiştir. Üniversite öğrencileri ile yapılan başka bir çalışmada da internet kullanım sıklığı ile siber zorbalık yapma davranışı arasında anlamlı düşük pozitif bir ilişki bulunmuştur (Kokkinos, Antoniadou ve Markos, 2014). Dalmaz (2014) ile Zalaquett ve Chatters'ın (2014) çalışmasında ise internet kullanım sıklığına göre zorbalık düzeyinde herhangi bir anlamlı farklılık çıkmamıştır.

Siber mağdur olma noktasında ise araştırmanın katılımcılarının siber zorbalığa maruz kalma durumları günlük internet kullanım sıklığına göre anlamlı bir farklılık

göstermektedir. Farklılaşma günlük 7 saat ve üzeri internet kullananlar ile 1-2 saat, 3-4 saat ve 5-6 saat internet kullananlar arasındadır. 7 saat ve üzeri uzun süre internet kullanımının mağdur olma noktasında önemli bir fark oluşturduğu görülmektedir. İnternette geçirilen sürenin yanında vakit geçirilen zamanın kalitesi önemlidir. Öğrencilerin çok fazla sosyal ağ hesabının olması, sohbet odaları gibi başkalarıyla çok fazla iletişimin gerçekleştiği ortamlarda ya da riskli dijital ortamlarda çok vakit harcamaları, çok fazla sayıda anonim hesapla iletişime geçmesine neden olabilmekte ve bu durum mağdur olma riskini getirebilmektedir. Ayrıca zorbalık yapan kişiye intikam amaçlı zorbalık yapılabilen, başkalarına zorbalık yapma amacı güden kişiler de mağdur olabilmektedir. Bir başka ifade ile mağdur olan kitlenin içerisinde sadece masum mağdurlar yer almayabilir. Arıca ve arkadaşlarının (2008) çalışmasında ise internet kullanım sıklığı ile rahatsız edici davranışlara maruz kalma ve istenmeyen e-postalar alma davranışları arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Öğrencilerin internette ne kadar çok zaman harcarsa o ölçüde anonim etkileşimler ve rahatsız edici davranışlar yaşayabileceğini belirtmişlerdir (Arıca ve arkadaşları, 2008). Balakrishnan (2015) internette vakit geçirme süresinin artışının zorbalık yapma eğilimini arttırmasıyla birlikte siber zorbalığa yakalanma durumunu da arttırdığını ifade etmiştir. Benzer şekilde Lindsay ve Krysik (2012) çalışmasında sosyal ağlarda geçirilen sürenin artışının zorbalığa yakalanma olasılığının da artışı getirdiğini ifade etmiştir. Üniversite öğrencileri ile yapılan bir çalışmada internet kullanım sıklığı ile siber mağdur olma arasında anlamlı düşük pozitif bir ilişki bulunmuştur (Kokkinos, Antoniadou ve Markos, 2014). Nartgun, Uylas ve Yerlikaya'nın (2016) çalışmasında da internet kullanımının azalmasıyla siber mağduriyetin azaldığı görülmüştür. Bu sonuçlardan farklı olarak Dalmaz (2014) ile Smith, Grimm, Lombard ve Wolfe'un (2015) çalışmasında siber mağduriyet durumu internet kullanım sıklığına göre herhangi bir anlamlı farklılık göstermemiştir.

Öğrencilerin siber zorbalık duyarlılık düzeyleri günlük internet kullanım sıklığına göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Bu nedenle denilebilir ki duyarlılık kişisel bir özellik olmakla birlikte öğrencilere çevrimiçi ortamda uygulamalı olarak nasıl duyarlı davranacakları bilgisi kazandırılmalıdır. Kınay (2012) ile Nartgun, Uylas ve Yerlikaya'nın (2016) lise öğrencileriyle, Gezgin ve Çuhadar'ın (2012) BÖTE bölümü öğrencileriyle yaptığı çalışmada da öğrencilerin siber zorbalık duyarlılıkları günlük internet kullanım sıklığına göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Bununla birlikte Dikmen ve Çağlar'ın (2017) yaptığı araştırmada da BÖTE öğretmen adaylarının siber

zorbalık duyarlılık puanları günlük ortalama interneti kullanma süresi ve sosyal ağları kullanma sıklığına göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Doğan, Çaka ve Şahin'in (2016) çevrimiçi sosyal ağ oyunu oynayan bireylerle yaptıkları çalışmada ise katılımcıların siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinin günlük internet kullanım süresine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmüştür. Sezer, Yılmaz ve Karaoğlu (2015) ile Yenilmez ve Seferoğlu'nun (2013) yaptıkları çalışmada öğretmenlerin siber zorbalık konusundaki farkındalık düzeylerinin internet kullanım sıklığına göre önemli ölçüde farklılaştığı görülmüştür. İnterneti daha sık kullanan öğretmenlerin interneti daha az kullananlara kıyasla daha fazla farkındalığa sahip oldukları görülmüştür.

Araştırmanın bir diğer probleminde siber zorbalık ve siber mağduriyetin katılımcıların kullandığı sosyal ağların sayısı ile olan ilişkisi incelenmiştir. Çalışmada katılımcıların kullandığı sosyal ağ sayısındaki artışla kişilerin siber zorba ve siber mağdur olmaları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Ancak çalışmada bu farklılığın oluşmasında üçten fazla sosyal ağ hesabı olanların sayısının diğerlerine göre çok fazla olması etki etmiş olabilir. Yapılan araştırmalara bakıldığında benzer bir sonucun çıktığı bir çalışmada kullanılan sosyal ağların sayısı arttıkça zorbalık mağduru olma durumlarında artış görülmüştür (Festl ve Quandt, 2013). 12-19 yaş arası ergenlerle yapılan bu çalışmada siber zorbalık deneyimi yaşayanların çeşitli sosyal ağ üyeliklerinin diğerlerine göre daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Reyns, Henson ve Fisher (2011) çalışmalarında kişilerin sahip olduğu sosyal ağ hesabı sayısının artışının siber zorbalığa maruz kalma olasılığını arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Aynı yazarların başka bir çalışmada da kullanılan sosyal ağ sayısının artışı çevrimiçi mağduriyeti pozitif ve önemli bir şekilde etkilemiştir (Henson, Reyns ve Fisher, 2011). Başka bir çalışmada çok sayıda sosyal medya platformu kullanan ergenlerin siber zorbalığa karışma olasılığı 1.16 kat daha yüksek çıkmıştır (Duarte ve arkadaşları, 2018). Lin ve arkadaşları (2016) sosyal medyaya çok fazla maruz kalmanın neticesi olarak siber zorbalık riskinin de artabileceğini ifade etmişlerdir. Bir araştırma raporu sosyal ağların siber zorbalığı kolaylaştırdığı sonucunu elde etmiştir. Bireylerin gönderdiği mesajların izin alınmadan başkalarına gönderilmesi, kişiler hakkında söylenti yayılması, tehdit, öfke mesajı alma, kişinin utanacağı bir fotoğrafının başkalarına gönderilmesi gibi davranışlara sosyal ağ kullanıcılarının, sosyal ağ kullanıcısı olmayan internet kullanıcılarına göre daha fazla maruz kaldıkları bilgisi elde edilmiştir (Lenhart, 2007).

İnternet ve sosyal ağlar gençlerin birbiriyle etkileşim biçimini değiştirmiş sağladığı üstünlüklerle birlikte birtakım sınırlılıkları da beraberinde getirmiştir. Bunlardan biri de sosyal ağları işlevsel bir şekilde yönetmenin zorluğudur (Eleuteri, Saladino ve Verrastro, 2017). Sosyal ağların kullanımının artması ve her yaştan birçok insanın bu hesapları kullanmasıyla sosyal ağlar da zorbalığın yaşanabileceği ortamlar haline gelmiştir. Bu bağlamda sosyal ağlardaki hesapların sayısının fazla olması hem çevrimiçi ortamda vakit geçirilen sürenin hem de çevrimiçi ortamda oluşan çevrenin artışı da beraberinde getirdiği için zorbalık ve mağduriyeti etkilediği ifade edilebilir.

Araştırmada öğrencilerin siber zorbalık duyarlılık düzeyleri kullanılan sosyal ağların sayısına göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Siber zorbalığa ilişkin duyarlılıkla ilgili alanyazında yeterli çalışma olmadığı gibi duyarlılığın kullanılan sosyal ağların çeşitliliğiyle ilişkisini inceleyen çalışmalara da rastlanmamıştır. Duyarlılığa sahip olmada kişilikle birlikte önemli bir etken eğitim olduğu için demografik değişkenlerin duyarlılık üzerinde çok fazla etkisi olmadığı ifade edilebilir.

4.2. Öneriler

Bu bölümde araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda öneriler sunulmuştur.

Araştırmada siber zorbalık duyarlılığı ile siber zorbalık yapma ve siber mağdur olma arasında kuvvetli bir ilişki çıkmamıştır. Siber zorbalık duyarlılığı ile birlikte öğrencilerin ne derece duyarlı davranış sergiledikleri, bu duyarlı davranışları ne oranda uyguladıkları bilgisi de önemlidir. Bu nedenle duyarlılığa sahip olmanın yanında öğrencilerin duyarlı davranış sergileme durumlarını ölçme amaçlı ölçekler hazırlanabilir. Bunun ardından siber zorbalığa karşı duyarlı davranış sergileme boyutu ile siber zorbalık ve mağduriyet ilişkisi tekrar ölçülebilir.

Üniversitede sınıf düzeyinin artışı hem siber zorbalık yapma ve siber mağdur olma hem de siber zorbalık duyarlılığı noktasında bir etki oluşturmamıştır. Bu nedenle öğrencilere okullarda bilişim dersi almış olsalar bile siber zorbalığa karşı farkındalık ve duyarlı davranış sergileme eğitimleri verilebilir.

Öğrencinin ailesiyle yaşadığı dönemde kazandığı bilinçli internet kullanım bilgisi ve duyarlılığı üniversite ve daha sonraki dönemlerindeki davranışlarına da etki edebilir. Ancak annenin eğitim durumundan ziyade çalışıp çalışmadığı, annenin sahip olduğu internet kullanım bilgisi gibi özellikler öğrencinin çevrimiçi ortamdaki davranışlarına etki etme noktasında daha önemli olabilir. Bu nedenle sadece öğrencilere değil ailelere de

siber zorbalığa karşı duyarlı davranış sergileme noktasında eğitimler verilebilir. Ayrıca duyarlı davranış sergilemenin yanında ailenin güvenli internet kullanım bilgi ve becerisine de sahip olması önemli olabilir.

Araştırmada 7 saat ve üzeri uzun süre internet kullanan öğrencilerin daha fazla siber zorbalık yaptıkları ve mağdur olma tehlikesiyle karşılaştıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte kullanılan sosyal ağ sayısının üçten fazla olması da zorbalık yapma ve mağdur olma durumunu beraberinde getirmiştir. Bu nedenle siber zorbalık ve mağduriyet davranışlarının ölçümünde yoğun bir şekilde internette vakit geçiren ve çok fazla sosyal ağ hesabı olan öğrenciler belirlenerek zorbalığa karşı farkındalık, duyarlı davranış sergileme ve güvenli internet kullanımı eğitimleri verilebilir.

Ayrıca ilköğretimden üniversiteye her kademedeki yaşanan zorbalık davranışının önüne geçebilmek adına okullarda sadece bilgisayar kullanımı değil siber alandaki davranışlara yönelik eğitimler verilmelidir. Bu amaçla bilişim derslerinde öğrencilerin siber zorbalığa karşı duyarlı davranış sergileme ile ilgili uygulamalı eğitimler almaları bu davranışların zararlarından korunabilmeleri açısından faydalı olabilir. Ayrıca bu eğitimleri destekler nitelikte bilgi güvenliği farkındalığı, güvenli internet kullanımı gibi eğitimler siber zorbalıkla mücadele araçları olarak görülmeli, bu eğitimlerin içerikleri bu durum göz önünde bulundurularak belirlenmelidir.

Bu araştırma işletme fakültesi öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarını ve aralarındaki ilişkiyi incelemek amaçlı yapılmıştır. Gelecek araştırmalarda diğer fakülteleri de içine alacak kapsamlı bir çalışma yürütülebilir.

Türkiye’de siber zorbalık ve siber mağduriyetin yaygınlığı ile ilgili yapılmış bir araştırma olmadığı için siber zorbalık ve siber mağduriyet oranı bilinmemektedir. Siber zorbalık ve mağduriyetin hangi boyutta olduğu ilköğretimden üniversiteye kadar tüm yaş gruplarını içine alan ve devlet eliyle yürütülecek kapsamlı bir çalışma ile ölçülebilir. Bunun için YÖK, üniversiteler, MEB, eğitim kurumları, gönüllü kuruluşlar bu konuda işbirliği yapabilir.

KAYNAKÇA

- Akbaba, S. ve Eroğlu, Y. (2013). İlköğretim öğrencilerinde siber zorbalık ve mağduriyetin yordayıcıları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(1), 105–121. doi:10.19171/uuefd.48902
- Akbulut, Y. and Erişti, B. (2011). Cyberbullying and victimisation among Turkish university students. *Australasian Journal of Educational Technology*, 27(7), 1155–1170. doi:10.14742/ajet.910
- Akbulut, Y., Şahin, Y. L. and Erişti, B. (2010). Development of a scale to investigate cybervictimization among online social utility members. *Contemporary Educational Technology*, 1(1), 46–59.
- Akçan, G. and Öztürk, E. (2017). The investigation of predictors of cyberbullying and cyber victimization in university students. *Forensic Research & Criminology International Journal*, 4(5). doi:10.15406/frcij.2017.04.00128
- Aktürk, A. O. (2015). Analysis of cyberbullying sensitivity levels of high school students and their perceived social support levels. *Interactive Technology and Smart Education*, 12(1), 44–61. doi:10.1108/ITSE-07-2014-0016
- Anderson, T. and Sturm, B. (2007). Cyberbullying from playground to computer. *Young Adult Library Services*, 5(2), 24–27.
- Ang, R. P. and Goh, D. H. (2010). Cyberbullying among adolescents: The role of affective and cognitive empathy and gender. *Child Psychiatry and Human Development*, 41(4), 387–397. doi:10.1007/s10578-010-0176-3
- Antoniadou, N., Kokkinos, C. M. and Markos, A. (2016). Possible common correlates between bullying and cyber-bullying among adolescents. *Psicología Educativa*, 22(1), 27–38. doi:10.1016/j.pse.2016.01.003
- Arıcak, O. T. (2009). Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students. *Eurasian Journal of Educational Research*, 34, 167–184. doi:10.1016/j.neuropharm.2005.02.010
- Arıcak, O. T., Kınay, H. ve Tanrıku, T. (2012). Siber zorbalık ölçeğinin ilk psikometrik bulguları. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(1), 101–114.
- Arıcak, O. T., Siyahhan, S., Uzunhasanoglu, A., Sarıbeyoglu, S., Çıplak, S., Yılmaz, N. and Memmedov, C. (2008). Cyberbullying among Turkish adolescents. *Cyberpsychology & Behaviour*, 11(3), 253–261. doi:10.1089/cpb.2007.0016

- Ata, R. and Adnan, M. (2016). Cyberbullying sensitivity and awareness among entry-level university students. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 4258–4267. doi:10.14687/jhs.v13i3.4153
- Ayas, T. ve Horzum, M. B. (2010). Sanal zorba/kurban ölçek geliştirme çalışması. *Akademik Bakış*, 19(1), 1–17. doi:10.1017/CBO9781107415324.004
- Backherms, D. and Houlihan, K. (2015). Dealing with information security and privacy. M. Khosrow-Pour (Ed.), *Encyclopedia of Information Science and Technology* içinde (3. bs., ss. 4293–4300). Hershey, PA: IGI Global. doi:10.4018/978-1-4666-5888-2.ch421
- Balakrishnan, V. (2015). Cyberbullying among young adults in Malaysia: The roles of gender, age and internet frequency. *Computers in Human Behavior*, 46, 149–157. doi:10.1016/j.chb.2015.01.021
- Baldasare, A., Bauman, S., Goldman, L. and Robie, A. (2015). Cyberbullying? Voices of college students. *Misbehavior Online in Higher Education* içinde (ss. 127–155). Emerald Group Publishing Ltd. doi:10.1108/S2044-9968(2012)0000005010
- Barnes, S. B. (2006). A privacy paradox: Social networking in the United States. *First Monday*. <https://goo.gl/inyWdG> (Erişim Tarihi: 06.06.2017).
- Bartlett, J. (2016). *Dark Net: İnternetin yeraltı dünyası*. (Çev: Y. Konyalı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Bauman, S. (2007). Cyberbullying: A virtual menace. *National Coalition Against Bullying National Conference* içinde . Melbourne, Australia.
- Bauman, S. (2014). *Cyberbullying: What counselors need to know*. American Counseling Association. <https://goo.gl/Kj6ksg> (Erişim Tarihi: 02.07.2017).
- Bauman, S., Toomey, R. B. and Walker, J. L. (2013). Associations among bullying, cyberbullying, and suicide in high school students. *Journal of Adolescence*, 36(2), 341–350. doi:10.1016/j.adolescence.2012.12.001
- Bauman, S. and Yoon, J. (2014). This issue: Theories of bullying and cyberbullying. *Theory Into Practice*, 53(4), 253–256. doi:10.1080/00405841.2014.947215
- Bayezid, G. (2000). Bastırma duyarlılık ölçeğini Türk kültürüne uyarlama çalışması. *Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 13(2), 99–106.
- Beran, T. and Li, Q. (2005). Cyber-Harassment: A study of a new method for an old behavior. *Journal of Educational Computing Research*, 32(3), 265–277. doi:10.2190/8yqm-b04h-pg4d-bllh

- Beran, T., Rinaldi, C., Bickham, D. S. and Rich, M. (2012). Evidence for the need to support adolescents dealing with harassment and cyber-harassment: Prevalence, progression and impact. *School Psychology International*, 33(5), 562–576. doi:10.1177/0143034312446976
- Betts, L. R. (2015). Cyber bullying behaviours. *Encyclopedia of Information Science and Technology* içinde (ss. 6727–6735). doi:10.4018/978-1-4666-5888-2.ch661
- Betts, L. R. (2016). *Cyberbullying approaches, consequences and interventions*. London: Palgrave Macmillan. doi:10.1057/978-1-137-50009-0
- Bhat, C. S. (2008). Overview and strategies for school counsellors, guidance officers and all school personnel. *Australian Journal of Guidance & Counselling*, 18(1), 53–66. doi:10.1375/ajgc.18.1.53
- Borgia, L. G. and Myers, J. J. (2010). Cyber safety and children's literature: A good match for creating classroom communities. *Illinois Reading Council Journal*, 38(3), 29–34.
- Brown, R. (2000). Social identity theory: Past achievements, current problems and future challenges. *European Journal of Social Psychology*, 30(6), 745–778. doi:10.1002/1099-0992(200011/12)30:6<745::AID-EJSP24>3.0.CO;2-O
- Büyüköztürk, Ş. (2017). *Sosyal Bilimler için veri analizi el kitabı*. Pegem Akademi (23. bs.). doi:10.14527/9789756802748
- Büyükyıldırım, İ. ve Dilmaç, B. (2015). Siber mağdur olmanın insani değerler ve sosyodemografik değişkenler açısından incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 13(29), 7–40.
- Calvete, E., Orue, I., Estévez, A., Villardón, L. and Padilla, P. (2010). Cyberbullying in adolescents: Modalities and aggressors' profile. *Computers in Human Behavior*, 26(5), 1128–1135. doi:10.1016/j.chb.2010.03.017
- Campfield, D. C. (2008). *Cyber bullying and victimization: Psychosocial characteristics of bullies, victims and bully/victims*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Missoula, MT: Montana Üniversitesi, Klinik Psikoloji.
- Cassidy, W., Faucher, C. and Jackson, M. (2012). Cyberbullying among youth: A comprehensive review of current international research and its implications and application to policy and practice. *School Psychology International*, 34(6), 575–612. doi:10.1177/0143034313479697
- Chadwick, S. (2014). *Impacts of cyberbullying, building social and emotional resilience*

- in schools*. SpringerBriefs in Education. Cham: Springer. doi:10.1007/978-3-319-04031-8
- Chapell, M., Hasselman, S. L., Kitchin, T., Lomon, S. N., MacIver, K. W. and Sarullo, P. L. (2006). Bullying in elementary school, high school and college. *Adolescence*, 41(164), 633–648.
- Chisholm, J. F. (2014). Review of the status of cyberbullying and cyberbullying prevention. *Journal of Information Systems Education*, 25(1), 77–87. doi:10.1016/j.avb.2015.05.013
- Cowie, H. and Colliety, P. (2010). Cyberbullying: Sanctions or sensitivity? *Pastoral Care in Education*, 28(4), 261–268. doi:10.1080/02643944.2010.528017
- Crick, N. R. (1996). The role of overt aggression, relational aggression and prosocial behavior in the prediction of children’s future social adjustment. *Child Development*, 67(5), 2317–2327.
- Crick, N. R. and Dodge, K. A. (1994). A review and reformulation of social information-processing mechanisms in children’s social adjustment. *Psychological Bulletin*, 115(1), 74–101. doi:10.1037//0033-2909.115.1.74
- Crick, N. R. and Grotpeter, J. K. (1995). Relational aggression, gender and social-psychological adjustment. *Child Development*, 66(3), 710–722. doi:10.1111/j.1467-8624.1995.tb00900.x
- Crick, N. R., Werner, N. E., Casas, J. F., O’Brien, K. M., Nelson, D. A., Grotpeter, J. K. and Markon, K. (1999). Childhood aggression and gender: A new look at an old problem. D. Bernstein (Ed.), *Nebraska symposium on motivation* içinde (ss. 75–141). Lincoln, NE: University of Nebraska Press.
- Dalmaz, E. (2014). *Üniversite öğrencilerinde siber zorbalık/mağduriyet, depresyon ve anksiyete arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dehue, F. (2013). Cyberbullying research: New perspectives and alternative methodologies. Introduction to the special issue. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 23(1), 1–6. doi:10.1002/casp.2139
- Dikmen, M. ve Çağlar, A. (2017). Öğretmen adaylarının siber zorbalığa yönelik duyarlılıklarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(2), 101–111.
- Dilmaç, B. (2009). Sanal zorbalığı yordayan psikolojik ihtiyaçlar: Lisans öğrencileri için

- bir ön çalışma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9(3), 1291–1325.
- Dilmaç, B., Yurt, E., Aydın, M. and Kaşarcı, I. (2016). Predictive relationship between humane values of adolescents cyberbullying and cyberbullying sensibility. *Electronic Journal of Research in Educational Psychology*, 14(1), 3–22. doi:10.14204/ejrep.38.14123
- Doane, A. N., Kelley, M. L., Chiang, E. S. and Padilla, M. A. (2013). Development of the cyberbullying experiences survey. *Emerging Adulthood*, 1(3), 207–218. doi:10.1177/2167696813479584
- Dodge, K. A. (1980). Social cognition and children's aggressive behavior. *Child Development*, 51(1), 162–170.
- Doğan, E., Çaka, C. ve Şahin, Y. L. (2016). Çevrimiçi sosyal ağ oyunu oynayan bireylerin siber zorbalığa duyarlılık düzeyleri ile facebook kullanım amaçları üzerine bir çalışma. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 12(3), 501–520.
- Dowell, E. B., Burgess, A. W. and Cavanaugh, D. J. (2009). Clustering of internet risk behaviors in a middle school student population. *Journal of School Health*, 79(11), 547–553.
- Dredge, R., Gleeson, J. F. M. and de la Piedad Garcia, X. (2014). Risk factors associated with impact severity of cyberbullying victimization: A qualitative study of adolescent online social networking. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 17(5), 287–291. doi:10.1089/cyber.2013.0541
- Duarte, C., Pittman, S. K., Thorsen, M. M., Cunningham, R. M. and Ranney, M. L. (2018). Correlation of minority status, cyberbullying and mental health: A cross-sectional study of 1031 adolescents. *Journal of Child & Adolescent Trauma*, 11(1), 39–48. doi:10.1007/s40653-018-0201-4
- Elçi, A. and Seçkin, Z. (2016). Cyberbullying awareness for mitigating consequences in higher education. *Journal of Interpersonal Violence*, 1–15. doi:10.1177/0886260516646095
- Eleuteri, S., Saladino, V. and Verrastro, V. (2017). Identity, relationships, sexuality and risky behaviors of adolescents in the context of social media. *Sexual and Relationship Therapy*, 32(3), 354–365. doi:10.1080/14681994.2017.1397953
- Englander, E. K., Mills, E. and McCoy, M. (2009). Cyberbullying and information exposure: User-generated content in post-secondary education cyberbullying and information exposure. *International Journal of Contemporary Sociology*, 46(2),

213–230.

- Erdur-Baker, Ö. and Kavşut, F. (2010). Cyberbullying and its correlation to traditional bullying, gender and frequent and risky usage of internet-mediated communication tools. *New Media & Society*, 12(1), 109–125. doi:10.1177/1461444809341260
- Erdur-Baker, Ö. ve Kavşut, F. (2007). Akran zorbalığının yeni yüzü: Siber zorbalık. *Eurasian Journal of Educational Research*, 27, 31–42.
- Eroğlu, Y. (2014). *Ergenlerde siber zorbalık ve mağduriyeti yordayan risk etmenlerini belirlemeye yönelik bütüncül bir model önerisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Eroğlu, Y., Aktepe, E., Akbaba, S., Işık, A. ve Özkorumak, E. (2015). Siber zorbalık ve mağduriyetin yaygınlığının ve risk faktörlerinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 40, 93–107. doi:10.15390/EB.2015.3698
- Espelage, D. L., Hong, J. S., Kim, D. H. and Nan, L. (2018). Empathy, attitude towards bullying, theory-of-mind and non-physical forms of bully perpetration and victimization among U.S. middle school students. *Child and Youth Care Forum*, 47, 45–60. doi:10.1007/s10566-017-9416-z
- Faucher, C., Jackson, M. and Cassidy, W. (2014). Cyberbullying among university students: Gendered experiences, impacts and perspectives. *Education Research International*, 2014, 1–10. doi:10.1155/2014/698545
- Festl, R. and Quandt, T. (2013). Social relations and cyberbullying: The influence of individual and structural attributes on victimization and perpetration via the internet. *Human Communication Research*, 39(1), 101–126. doi:10.1111/j.1468-2958.2012.01442.x
- Finkelhor, D., Mitchell, K. J. and Wolak, J. (2000). *Online victimization: A report on the nation's young people*. Crimes Against Children Research Center.
- Finkelhor, D., Mitchell, K. and Wolak, J. (2001). *Highlights of the youth internet safety survey*. Crimes Against Children Research Center. Washington, DC.
- Finn, J. (2004). A survey of online harassment at a university campus. *Journal of Interpersonal Violence*, 19(4), 468–483. doi:10.1177/0886260503262083
- Franks, M. A. (2015). Drafting an effective “revenge porn” law: A guide for legislators. <https://goo.gl/KMgLjo> (Erişim Tarihi: 31.01.2018).
- Gámez-Guadix, M., Orue, I., Smith, P. K. and Calvete, E. (2013). Longitudinal and reciprocal relations of cyberbullying with depression, substance use, and

- problematic internet use among adolescents. *Journal of Adolescent Health*, 53(4), 446–452. doi:10.1016/j.jadohealth.2013.03.030
- George, D. and Mallery, P. (2016). *IBM SPSS Statistics 23 step by step: A simple guide and reference* (14. bs.). New York, NY: Taylor & Francis.
- Gezgin, D. M. ve Çuhadar, C. (2012). Bilgisayar ve öğretim teknolojileri eğitimi bölümü öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinin incelenmesi. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 93–104.
- Gianesini, G. and Brighi, A. (2015). Cyberbullying in the era of digital relationships: The unique role of resilience and emotion regulation on adolescents' adjustment. *Technology and Youth: Growing Up in a Digital World* içinde (ss. 1–46). doi:10.1108/S1537-4661201519
- Gibb, Z. G. and Devereux, P. G. (2014). Who does that anyway? Predictors and personality correlates of cyberbullying in college. *Computers in Human Behavior*, 38, 8–16. doi:10.1016/j.chb.2014.05.009
- Guan, N. C., Kanagasundram, S., Ann, Y. H., Hui, T. L. and Mun, T. K. (2016). Cyber bullying - a new social menace. *ASEAN Journal of Psychiatry*, 17(1), 104–115.
- Guan, S. A. and Subrahmanyam, K. (2009). Youth internet use: Risks and opportunities. *Current Opinion in Psychiatry*, 22(4), 351–356. doi:10.1097/YCO.0b013e32832bd7e0
- Guerra, N. G., Nucci, L. and Huesmann, L. R. (1994). Moral cognition and childhood aggression. L. R. Huesmann (Ed.), *Aggressive Behavior. The Plenum Series in Social/Clinical Psychology* içinde (ss. 13–33). Springer, Boston, MA.
- Hawker, D. S. and Boulton, M. J. (2000). Twenty years' research on peer victimization and psychosocial maladjustment: A meta-analytic review of cross-sectional studies. *Journal of child psychology and psychiatry*, 41(4), 441–455. doi:10.1111/1469-7610.00629
- Healey, J. (Ed.). (2011). *Dealing with bullying*. The Spinney Press. <https://goo.gl/K8dCRZ> (Erişim Tarihi: 18.03.2018).
- Henson, B., Reyns, B. W. and Fisher, B. S. (2011). Security in the 21st century: Examining the link between online social network activity, privacy, and interpersonal victimization. *Criminal Justice Review*, 36(3), 253–268. doi:10.1177/0734016811399421
- Hinduja, S. and Patchin, J. W. (2008). Cyberbullying: An exploratory analysis of factors

- related to offending and victimization. *Deviant Behavior*, 29(2), 129–156. doi:10.1080/01639620701457816
- Hinduja, S. and Patchin, J. W. (2010). Bullying, cyberbullying and suicide. *International Academy for Suicide Research*, 14, 206–221. doi:10.1080/13811118.2010.494133
- Hinduja, S. and Patchin, J. W. (2014). Cyberbullying glossary brief overview of common terms. *Cyberbullying Research Center*. <https://cyberbullying.org/cyberbullying-glossary.pdf> (Erişim Tarihi: 14.10.2017).
- Hogg, M. A. (2016). Social identity theory. S. McKeown, R. Haji and N. Ferguson (Ed.), *Understanding Peace and Conflict Through Social Identity Theory* içinde , Peace Psychology Book Series (ss. 3–17). Cham: Springer, Cham. doi:10.1007/978-3-319-29869-6
- Holladay, J. (2010). Cyberbullying: The stakes have never been higher for students or schools. *Teaching Tolerance*, (38), 42–46.
- Horzum, M. ve Ayas, T. (2013). Rehber öğretmenlerin sanal zorbalık farkındalık düzeyinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(3), 195–205.
- Huang, Y. and Chou, C. (2010). An analysis of multiple factors of cyberbullying among junior high school students in Taiwan. *Computers in Human Behavior*, 26(6), 1581–1590. doi:10.1016/j.chb.2010.06.005
- ISO (The International Organisation for Standardisation). (2012). *Information technology – Security techniques – Guidelines for cybersecurity*.
- Kamali, A. (2015). Assessing cyberbullying in higher education. *Information Systems Education Journal*, 13(6), 43–53.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi* (20. bs.). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Katzer, C., Fetchenhauer, D. and Belschak, F. (2009). Cyberbullying: Who are the victims? A comparison of victimization in internet chatrooms and victimization. *Journal of Media Psychology*, 21(1), 25–36. doi:10.1027/1864-1105.21.1.25
- Kınay, H. (2012). *Lise öğrencilerinin siber zorbalık duyarlılığının riskli davranış, korumacı davranış, suça maruziyet ve tehlike algısı ile ilişkisi ve çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Klimburg, A. (2012). *National cyber security framework manual*. NATO CCD COE. Tallinn. doi:10.1017/CBO9781107415324.004

- Ko, C. H., Yen, J. Y., Liu, S. C., Huang, C. F. and Yen, C. F. (2009). The associations between aggressive behaviors and internet addiction and online activities in adolescents. *Journal of Adolescent Health*, 44(6), 598–605. doi:10.1016/j.jadohealth.2008.11.011
- Kokkinos, C. M., Antoniadou, N. and Markos, A. (2014). Cyber-bullying: An investigation of the psychological profile of university student participants. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 35(3), 204–214. doi:10.1016/j.appdev.2014.04.001
- Kokkinos, C. M., Baltzidis, E. and Xynogala, D. (2016). Prevalence and personality correlates of Facebook bullying among university undergraduates. *Computers in Human Behavior*, 55, 840–850. doi:10.1016/j.chb.2015.10.017
- Kopecký, K. (2014). Cyberbullying and other risks of internet communication focused on university students. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 112, 260–269. doi:10.1016/j.sbspro.2014.01.1163
- Kowalski, R. M., Giumetti, G. W., Schroeder, A. N. and Lattanner, M. R. (2014). Bullying in the digital age: A critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth. *Psychological Bulletin*, 140(4), 1073–1137. doi:10.1037/a0035618
- Kowalski, R. M., Giumetti, G. W., Schroeder, A. N. and Reese, H. H. (2015). Cyber bullying among college students: Evidence from multiple domains of college life. L. A. Wankel and C. Wankel (Ed.), *Misbehavior Online in Higher Education* içinde (C. 5, ss. 293–321). Emerald Group Publishing Limited. doi:10.1108/S2044-9968(2012)00000005016
- Kowalski, R. M. and Limber, S. P. (2007). Electronic bullying among middle school students. *Journal of Adolescent Health*, 41(6), 22–30. doi:10.1016/j.jadohealth.2007.08.017
- Kowalski, R. M., Limber, S. P. and Agatston, P. W. (2012). *Cyberbullying: Bullying the digital age* (2. bs.). Oxford, UK: John Wiley & Sons, Incorporated. doi:10.1002/9780470694176
- Kowalski, R. M., Toth, A. and Morgan, M. (2018). Bullying and cyberbullying in adulthood and the workplace. *The Journal of Social Psychology*, 158(1), 64–81. doi:10.1080/00224545.2017.1302402
- Kraft, E. and Wang, J. (2010). An exploratory study of the cyberbullying and

- cyberstalking experiences and factors related to victimization of students at a public liberal arts college. *International Journal of Technoethics*, 1(4), 74–91. doi:10.4018/jte.2010100106
- Lai, C.-Y. and Tsai, C.-H. (2016). Cyberbullying in the social networking sites : An online disinhibition effect perspective. *The 3rd Multidisciplinary International Social Networks Conference on SocialInformatics* içinde (ss. 1–6). doi:10.1145/2955129.2955138
- Langos, C. (2012). Cyberbullying: The challenge to define. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 15(6), 285–289. doi:10.1089/cyber.2011.0588
- Law, D. M., Shapka, J. D., Hymel, S., Olson, B. F. and Waterhouse, T. (2012). The changing face of bullying: An empirical comparison between traditional and internet bullying and victimization. *Computers in Human Behavior*, 28(1), 226–232. doi:10.1016/j.chb.2011.09.004
- Lawler, J. and Molluzzo, J. C. (2015). A comprehensive survey on cyberbullying perceptions at a major metropolitan university. *Contemporary Issues In Education Research*, 8(3), 159–170.
- Legaree, B. A. (2015). Considering the changing face of social media in higher education. *FEMS Microbiology Letters*, 362(16), 1–3. doi:10.1093/femsle/fnv128
- Lemerise, E. A. and Arsenio, W. F. (2000). An integrated model of emotion processes and cognition in social information processing. *Child Development*, 71(1), 107–118. doi:10.1111/1467-8624.00124
- Lenhart, A. (2007). *Cyberbullying and online teens. Pew Internet & American Life Project*. <http://www.pewinternet.org/2007/06/27/cyberbullying/> (Erişim tarihi: 06.07.2017).
- Li, J., Fraser, M. W. and Wike, T. L. (2013). Promoting social competence and preventing childhood aggression: A framework for applying social information processing theory in intervention research. *Aggression and Violent Behavior*, 18(3), 357–364. doi:10.1016/j.avb.2013.01.001
- Li, Q. (2006). Cyberbullying in schools: A research of gender differences. *School Psychology International*, 27(2), 157–170. doi:10.1177/0143034306064547
- Li, Q. (2007). Bullying in the new playground: Research into cyberbullying and cyber victimisation. *Australasian Journal of Educational Technology*, 23(4), 435–454. doi:10.1016/j.chb.2005.10.005
- Lin, L. Y., Sidani, J. E., Shensa, A., Radovic, A., Miller, E., Colditz, J. B., ... Primack,

- B. A. (2016). Association between social media use and depression among U.S. young adults. *Depression and Anxiety*, 33(4), 323–331. doi:10.1002/da.22466
- Lindsay, M. and Krysik, J. (2012). Online harassment among college students. *Information, Communication & Society*, 15(5), 703–719. doi:10.1080/1369118X.2012.674959
- Lösel, F., Bliesener, T. and Bender, D. (2007). Social information processing, experiences of aggression in social contexts, and aggressive behavior in adolescents. *Criminal Justice and Behavior*, 34(3), 330–347. doi:10.1177/0093854806295833
- MacDonald, C. D. and Roberts-Pittman, B. (2010). Cyberbullying among college students: Prevalence and demographic differences. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 9, 2003–2009. doi:10.1016/j.sbspro.2010.12.436
- Madden, M. and Smith, A. (2010). *Reputation management and social media: How people monitor their identity and search for others online*. Pew Research Center. <https://goo.gl/ooiVSt> (Erişim Tarihi: 28.01.2018).
- Marcum, C. D., Higgins, G. E., Freiburger, T. L. and Ricketts, M. L. (2012). Battle of the sexes: An examination of male and female cyber bullying. *International Journal of Cyber Criminology*, 6(1), 904–911.
- Mehari, K. R., Farrell, A. D. and Le, A.-T. H. (2014). Cyberbullying among adolescents: Measures in search of a construct. *Psychology of Violence*, 4(4), 399–415. doi:http://dx.doi.org/10.1037/a0037521
- Merriam-Webster. Cyber. <http://www.merriam-webster.com/dictionary/cyber/> (Erişim Tarihi: 17.07.2017).
- Mesch, G. (2009). Parental mediation, online activities, and cyberbullying. *CyberPsychology & Behavior*, 12(4), 387–393. doi:10.1089/cpb.2009.0068
- Mishna, F., Khoury-Kassabri, M., Gadalla, T. and Daciuk, J. (2012). Risk factors for involvement in cyber bullying: Victims, bullies and bully-victims. *Children and Youth Services Review*, 34(1), 63–70. doi:10.1016/j.childyouth.2011.08.032
- Monks, C. P., Robinson, S. and Worlidge, P. (2012). The emergence of cyberbullying: A survey of primary school pupils' perceptions and experiences. *School Psychology International*, 33(5), 477–491. doi:10.1177/0143034312445242
- Morton, K. R., Worthley, J. S., Testerman, J. K. and Mahoney, M. L. (2006). Defining features of moral sensitivity and moral motivation: Pathways to moral reasoning in medical students. *Journal of Moral Education*, 35(3), 387–406.

doi:10.1080/03057240600874653

- Mouttapa, M., Valente, T., Gallaher, P., Rohrbach, L. A. and Unger, J. B. (2004). Social network predictors of bullying and victimization. *Adolescence*, 39(154), 315–336.
- Nartgun, Ş. S., Uylas, S. D. and Yerlikaya, S. (2016). Analyzing the relationship between cyberbullying sensibility and cyber victimization levels of high school students. *International Journal of Educational Research Review*, 1(2), 1–8.
- Nocentini, A., Calmaestra, J., Schultze-Krumbholz, A., Scheithauer, H., Ortega, R. and Menesini, E. (2010). Cyberbullying: Labels, behaviours and definition in three European countries. *Australian Journal of Guidance and Counselling*, 20(2), 129–142.
- Notar, C., Padgett, S. and Roden, J. (2013). Cyberbullying: Resources for intervention and prevention. *Universal Journal of Educational Research*, 1(3), 133–145. doi:10.13189/ujer.2013.010301
- Nuccitelli, M. (2014). Cyberbullying examples, bullying and cyberbullying tactics. <https://goo.gl/aonpby> (Erişim Tarihi: 16.06.2017).
- O’Keeffe, G. S. and Clarke-Pearson, K. (2011). The impact of social media on children, adolescents and families. *Pediatrics*, 127(4), 800–804. doi:10.1542/peds.2011-0054
- OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development). (2013). *Infinite connection. Trends Shaping Education 2013*. OECD Publishing, Paris.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Maide, MA: Blackwell.
- Olweus, D. (2003). A profile of bullying at school. *Educational Leadership*, 60(6), 12–17.
- Patchin, J. W. and Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the schoolyard: A preliminary look at cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4(2), 148–169. doi:10.1177/1541204006286288
- Pew Research Center. (2014). *Online harassment*. <https://goo.gl/gf7atg> (Erişim Tarihi: 14.10.2017).
- Pew Research Center. (2017). *Online harassment 2017*. <https://goo.gl/TzsrBN> (Erişim Tarihi: 17.11.2017).
- Pratto, F., Sidanius, J. and Levin, S. (2006). Social dominance theory and the dynamics of intergroup relations: Taking stock and looking forward. *European Review of Social Psychology*, 17(1), 271–320. doi:10.1080/10463280601055772

- Privitera, C. and Campbell, M. A. (2009). Cyberbullying: The new face of workplace bullying? *CyberPsychology & Behavior*, 12(4), 395–400. doi:10.1089/cpb.2009.0025
- Public Safety Canada. (2010). Canada's cyber security strategy: For a stronger and more prosperous Canada. <https://www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsrscs/pblctns/cbr-scrst-strtg/cbr-scrst-strtg-eng.pdf> (Erişim Tarihi: 06.05.2017).
- Rader, E. and Wash, R. (2015). Identifying patterns in informal sources of security information. *Journal of Cybersecurity*, 1(1), 121–144. doi:10.1093/cybsec/tyv008
- Raskauskas, J. and Stoltz, A. D. (2007). Involvement in traditional and electronic bullying among adolescents. *Developmental psychology*, 43(3), 564–575. doi:10.1037/0012-1649.43.3.564
- Reicher, S. D., Spears, R. and Postmes, T. (1995). A social identity model of deindividuation phenomena. *European Review of Social Psychology*, 6(1), 161–198. doi:10.1080/14792779443000049
- Reyns, B. W., Henson, B. and Fisher, B. S. (2011). Being pursued online: Applying cyberlifestyle–routine activities theory to cyberstalking victimization. *Criminal Justice and Behavior*, 38(11), 1149–1169. doi:10.1177/0093854811421448
- Rigby, K. (2002). Towards a definition of bullying. *New Perspectives on Bullying* içinde . London: Jessica Kingsley. <https://ebookcentral.proquest.com/lib/uludag-ebooks/detail.action?docID=290746> (Erişim Tarihi: 16.17.2017).
- Rigby, K. (2003). Consequences of bullying in schools. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 48(9), 583–590. doi:10.1177/0143034304046902
- Rivituso, J. (2014). Cyberbullying victimization among college students: An interpretive phenomenological analysis. *Journal of Information Systems Education*, 25(1), 71–76.
- Sanders, C. E. (2004). “What is bullying?” C. E. Sanders and G. D. Phye (Ed.), *Bullying: Implications for the Classroom* içinde . Elsevier Science & Technology. <https://ebookcentral.proquest.com/lib/uludag-ebooks/detail.action?docID=226831> (Erişim Tarihi: 06.08.2017).
- Saruhan, ř. C. ve Özdemirci, A. (2013). *Bilim, felsefe ve metodoloji* (4. bs.). İstanbul: Beta.
- Schenk, A. M. and Fremouw, W. J. (2012). Prevalence, psychological impact and coping of cyberbully victims among college students. *Journal of School Violence*, 11(1),

- 21–37. doi:10.1080/15388220.2011.630310
- Schenk, A. M., Fremouw, W. J. and Keelan, C. M. (2013). Characteristics of college cyberbullies. *Computers in Human Behavior*, 29, 2320–2327. doi:10.1016/j.chb.2013.05.013
- Seçkin, Z. (2017). *Örgütlerde mobbing ve siber zorbalık*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Selkie, E. M., Kota, R. and Moreno, M. (2016). Cyberbullying behaviors among female college students: Witnessing, perpetration and victimization. *College Student Journal*, 50(2), 278–287. doi:10.1126/science.1249098.Sleep
- Ševčíková, A. and Šmahel, D. (2009). Online harassment and cyberbullying in the Czech Republic. *Journal of Psychology*, 217(4), 227–229. doi:10.1027/0044-3409.217.4.227
- Sezer, B., Yılmaz, R. and Karaoğlu Yılmaz, F. G. (2015). Cyber bullying and teachers' awareness. *Internet Research*, 25(4), 674–687.
- Shakoor, S., Jaffee, S. R., Bowes, L., Ouellet-Morin, I., Andreou, P., Happé, F., ... Arseneault, L. (2012). A prospective longitudinal study of children's theory of mind and adolescent involvement in bullying. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 53(3), 254–261. doi:10.1111/j.1469-7610.2011.02488.x
- Shariff, S. (2005). Cyber-dilemmas in the new millennium: School obligations to provide student safety in a virtual school environment. *McGill Journal of Education*, 40(3), 467–487.
- Sharp, S., Smith, P. K. and Smith, P. (1994). *School bullying :Insights and perspectives*. Taylor and Francis.
- Sidanius, J. and Pratto, F. (1999). *Social dominance: An intergroup theory of social hierarchy and oppression*. *Contemporary Sociology*. Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.2307/2655372
- Sidanius, J., Pratto, F., van Laar, C. and Levin, S. (2004). Social dominance theory: Its agenda and method. *Political Psychology*, 25(6), 845–880. doi:10.1111/j.1467-9221.2004.00401.x
- Slonje, R. and Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*, 49, 147–154. doi:10.1111/j.1467-9450.2007.00611.x
- Slonje, R., Smith, P. K. and Frisén, A. (2013). The nature of cyberbullying and strategies for prevention. *Computers in Human Behavior*, 29(1), 26–32.

doi:10.1016/j.chb.2012.05.024

- Smith, A. and Anderson, M. (2018). *Social media use in 2018*. Pew Research Center. <https://goo.gl/PJWkSM> (Erişim Tarihi: 10.06.2018).
- Smith, B. W., Dempsey, A. G., Jackson, S. E., Olenchak, R. F. and Gaa, J. (2012). Cyberbullying among gifted children. *Gifted Education International*, 28(1), 112–126. doi:10.1177/0261429411427652
- Smith, K. J., Grimm, J., Lombard, A. E. and Wolfe, B. (2015). Cyberbullying: It doesn't stop after high school graduation. *Misbehavior Online in Higher Education* içinde (ss. 207–242). Emerald Group Publishing Ltd. doi:10.1108/S2044-9968(2012)0000005013
- Smith, P. K. (2012). *Cyberbullying and cyber aggression*. (S. R. Jimerson, A. B. Nickerson, M. J. Mayer and M. J. Furlong, Ed.) *Handbook of School Violence and School Safety*. New York: Routledge/Taylor & Francis Group. doi:10.4324/9780203841372.ch8
- Spears, B., Slee, P., Owens, L. and Johnson, B. (2008). *Behind the scenes: Insights into the human dimension of covert bullying*. <https://goo.gl/aQWKXk> (Erişim Tarihi: 28.01.2018).
- Statista. (2016). *Daily internet usage in Turkey*. <https://goo.gl/cWPFqW> (Erişim Tarihi: 15.08.2017).
- Statista. (2017a). *Most popular mobile messaging apps worldwide*. <https://goo.gl/zgLsnR> (Erişim Tarihi: 04.07.2017).
- Statista. (2017b). *Distribution of social media used in Turkey 2016-2017*. <https://goo.gl/ZYKQ36> (Erişim Tarihi: 22.01.2018).
- Stewart, S. E. (2007). *Concordance between teacher and student reports of physical and indirect bullying*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Calgary: Calgary Üniversitesi.
- Subrahmanyam, K. and Greenfiel, P. (2008). Online communication and adolescent relationship. *The Future of Children*, 18(1), 119–146. doi:10.1353/foc.0.0006
- Suler, J. (2004). The online disinhibition effect. *CyberPsychology & Behavior*, 7(3), 321–326. doi:10.1089/1094931041291295
- Sutton, J., Smith, P. K. and Swettenham, J. (1999a). Bullying and “theory of mind”: A critique of the “social skills deficit” view of anti-social behaviour. *Social Development*, 8(1), 117–127. doi:10.1111/1467-9507.00083

- Sutton, J., Smith, P. K. and Swettenham, J. (1999b). Social cognition and bullying: Social inadequacy or skilled manipulation? *British Journal of Developmental Psychology*, 17, 435–450. doi:10.1348/026151099165384
- Şahin, M. ve Akbaba, S. (2017). *Okulda ve sanal ortamda zorbalık ve empati*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Şahinaslan, E., Kandemir, R. ve Şahinaslan, Ö. (2009). Bilgi güvenliği farkındalık eğitim örneği. *Akademik Bilişim Konferansı* içinde (ss. 1–6). Şanlıurfa, Harran Üniversitesi.
- Şentürk, Ş. and Bayat, S. (2016). Internet usage habits and cyberbullying related opinions of secondary school students. *Universal Journal of Educational Research*, 4(5), 1103–1110. doi:10.13189/ujer.2016.040520
- Taiwo, R. (2015). Cyber behavior. M. Khosrow-Pour (Ed.), *Encyclopedia of Information Science and Technology* içinde (3. bs., ss. 2972–2980). Hershey, PA: IGI Global. doi:10.4018/978-1-4666-5888-2.ch290
- Tanrikulu, İ. (2015). *The relationships between cyber bullying perpetration motives and personality traits: Testing uses and gratifications theory*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Tanrikulu, T., Kınay, H. ve Arıca, O. T. (2013). Siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(1), 38–47.
- Teng, C., Tseng, F., Chen, Y. and Wu, S. (2012). Online gaming misbehaviours and their adverse impact on other gamers. *Online Information Review*, 36(3), 342–358. doi:10.1108/14684521211241387
- Tokunaga, R. S. (2010). Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. *Computers in Human Behavior*, 26(3), 277–287. doi:10.1016/j.chb.2009.11.014
- Topçu, Ç. and Erdur-Baker, Ö. (2010). The Revised Cyber Bullying Inventory (RCBI): Validity and reliability studies. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 5, 660–664. doi:10.1016/j.sbspro.2010.07.161
- Topçu, Ç. and Erdur-Baker, Ö. (2012). Affective and cognitive empathy as mediators of gender differences in cyber and traditional bullying. *School Psychology International*, 33(5), 550–561. doi:10.1177/0143034312446882
- Topçu, Ç., Erdur-Baker, Ö. and Çapa-Aydın, Y. (2008). Examination of cyberbullying experiences among Turkish students from different school types. *CyberPsychology*

- & *Behavior*, 11(6), 643–648. doi:10.1089/cpb.2007.0161
- Treadway, D. C., Shaughnessy, B. A., Breland, J. W., Yang, J. and Reeves, M. (2013). Political skill and the job performance of bullies. *Journal of Managerial Psychology*, 28(3), 273–289. doi:10.1108/02683941311321169
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). (2016). *Hanehalkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması, 2016*. <https://goo.gl/S2nGb8> (Erişim Tarihi: 12.04.2017).
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). (2017). *Hanehalkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması, 2017*. <https://goo.gl/sWVKn4> (Erişim Tarihi: 23.01.2018).
- Uysal, İ., Duman, G., Yazıcı, E. ve Şahin, M. (2014). Öğretmen adaylarının siber zorbalık duyarlılıkları ve siber zorbalık duyarlılık ölçeğinin bazı psikometrik özellikleri. *Ege Eğitim Dergisi*, 15(1), 191–210.
- Vandebosch, H. and Van Cleemput, K. (2008). Defining cyberbullying: A qualitative research into the perceptions of youngsters. *CyberPsychology & behavior*, 11(4), 499–503. doi:10.1089/cpb.2007.0042
- Vandebosch, H. and Van Cleemput, K. (2009). Cyberbullying among youngsters: Profiles of bullies and victims. *New Media & Society*, 11(8), 1349–1371. doi:10.1177/1461444809341263
- Walker, C. M., Sockman, B. R. and Koehn, S. (2011). An exploratory study of cyberbullying with undergraduate university students. *TechTrends*, 55(2), 31–38. doi:10.1007/s11528-011-0481-0
- Wang, J., Iannotti, R. J. and Nansel, T. R. (2009). School bullying among adolescents in the United States: Physical, verbal, relational and cyber. *Journal of Adolescent Health*, 45(4), 368–375. doi:10.1016/j.jadohealth.2009.03.021
- Washington, E. T. (2015). An overview of cyberbullying in higher education. *Adult Learning*, 26(1), 21–27. doi:10.1177/1045159514558412.
- Whittaker, E. and Kowalski, R. M. (2015). Cyberbullying via social media. *Journal of School Violence*, 14(1), 11–29. doi:10.1080/15388220.2014.949377
- Willard, N. (2005). *Educator's guide to cyberbullying and cyberthreats: Responding to the challenge of online social aggression, threats and distress*. <https://goo.gl/iem4V7> (Erişim Tarihi: 22.04.2017).
- Willard, N. (2007). *Cyberbullying and cyberthreats: Responding to the challenge of online social aggression, threats and distress* (3. bs.). Champaign: Research Pres.
- Wright, M. (2017). Cyberbullying: Description, definition, characteristics and outcomes.

- Optimizing Human-Computer Interaction With Emerging Technologies* içinde (s. 471). Beaverton: Ringgold Inc. <https://goo.gl/EdsNGS>.
- Yaman, E., Eroğlu, Y. ve Peker, A. (2011). *Başa çıkma stratejileri ile okul zorbalığı ve siber zorbalık*. İstanbul: Kaknüs yayınları.
- Ybarra, M. L. and Mitchell, K. J. (2004). Online aggressor/targets, aggressors and targets: A comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45(7), 1308–1316. doi:10.1111/j.1469-7610.2004.00328.x
- Ybarra, M. L. and Mitchell, K. J. (2007). Prevalence and frequency of internet harassment instigation: Implications for adolescent health. *Journal of Adolescent Health*, 41(2), 189–195. doi:10.1016/j.jadohealth.2007.03.005
- Yenilmez, Y. ve Seferoğlu, S. S. (2013). Sanal zorbalık ve öğretmenlerin farkındalık durumlarına bir bakış. *Eğitim ve Bilim*, 38(169), 420–432.
- Zalaquett, C. P. and Chatters, S. J. (2014). Cyberbullying in college. *SAGE Open*, 4(1), 1–8. doi:10.1177/2158244014526721

EKLER

EK-1: Veri Toplama Araçları

Sevgili Arkadaşlar,

Bu araştırma, internet ortamındaki siber zorbalığı inceleyen yüksek lisans tez çalışması için yapılmaktadır. Vereceğiniz yanıtlar tamamen bilimsel amaçlarla kullanılacak olup araştırma kapsamı dışında kullanılmayacaktır.

Bu veri toplama aracını yanıtlamak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır.

Maddeleri tamamen okuduktan sonra içtenlikle cevap vermeniz araştırmanın geçerliliği açısından önem taşımaktadır. Araştırmaya katılımınızdan dolayı teşekkür ederim.

Arş. Gör. Fatma İĞDELi
fatma_igdeli@hotmail.com

EK-1a: GENEL BİLGİ FORMU

1. Cinsiyetiniz : ☐ Kadın ☐ Erkek
2. Bölüm : ☐ İşletme
☐ Uluslararası İşletmecilik ve Ticaret
☐ Yönetim Bilişim Sistemleri
3. Sınıfınız : ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 4+
4. Anne Eğitim Durumu :
☐ Okuma yazma bilmiyor
☐ Okuma yazma biliyor
☐ İlkokul
☐ Ortaokul
☐ Lise
☐ Üniversite
☐ Yüksek Lisans
☐ Doktora
5. Baba Eğitim Durumu :
☐ Okuma yazma bilmiyor
☐ Okuma yazma biliyor
☐ İlkokul
☐ Ortaokul
☐ Lise
☐ Üniversite
☐ Yüksek Lisans
☐ Doktora
6. Günlük internet kullanma sıklığınız?
☐ 1 saatten az ☐ 1-2 saat ☐ 3-4 saat ☐ 5-6 saat ☐ 7 saat ve üzeri
7. İnterneti en çok hangi amaçla kullanıyorsunuz? (Birden fazla ise amaçlarınızı lütfen öncelik sırasına göre 1'den başlayarak numaralayıp sıralayınız.)
☐ Araştırma/Eğitim ☐ Sosyal Ağlar ☐ İletişim
☐ Oyun ☐ Müzik ☐ Film, video
8. Sosyal ağ hesabınız var mı?
☐ Evet ☐ Hayır

9. Var ise hangi sosyal ağda kaç adet hesabınız var? (Lütfen sayı olarak kutulara yazınız. Tek hesaba sahipseniz sadece kutuları işaretlemeniz yeterli olacaktır)

☐ Facebook	☐ Twitter	☐ Instagram
☐ Youtube	☐ Snapchat	☐ Google Plus
☐ Swarm	☐ Vine	☐ LinkedIn
☐ Pinterest	☐ Blog	

10. Sosyal ağları daha çok hangi amaçla kullanıyorsunuz? (Birden fazla ise amaçlarınızı lütfen öncelik sırasına göre 1'den başlayarak numaralayıp sıralayınız.)

☐ Arkadaş edinme	☐ Başkaları tarafından tanınma
☐ Sosyal ilişkileri sürdürme	☐ İletişim kurma
☐ Araştırma / Eğitim	☐ İçerik, video, fotoğraf vb. paylaşma
☐ Oyun oynama	☐ Zaman geçirme
☐ Başkalarının neler yaptığını izleme	☐ İlgimi çeken gruplara katılma

EK-1b: SİBER ZORBALIK VE MAĞDURİYET ÖLÇEĞİ

Aşağıda sıralanan davranışları **SON 6 AY** içerisinde ne sıklıkla yaptığınızı **BEN YAPTIM** bölümüne işaretleyiniz.

Bu durumlara ne sıklıkla maruz kaldığınızı ise **BANA YAPILDI** bölümüne işaretleyiniz.

Lütfen cevabınızı **HER İKİ BÖLÜM** (BEN YAPTIM ve BANA YAPILDI) için AYRI AYRI işaretlemeyi **unutmayınız.**

[illegible]

EK-1c: SİBER ZORBALIĞA İLİŞKİN DUYARLILIK ÖLÇEĞİ

Aşağıda günlük hayatta, internet, cep telefonu vb. dijital araçları kullanırken gerçekleşen bazı davranışlara ve düşüncelere yer verilmiştir.

Her maddenin yanında “Hayır”, “Bazen” ve “Evet” şeklinde üç seçenek sunulmuştur.

Aşağıdaki ifadelerle ilgili davranışlarınız bu seçeneklerden hangisiyle örtüşüyorsa ilgili kutucuğu (X) ile işaretleyiniz.

Maddeler	Hayır	Bazen	Evet
1. İnternete girdiğimde bilgilerimin başkaları tarafından çalınabileceğini göz önünde tutarım.	Hayır	Bazen	Evet
2. Sosyal paylaşım sitelerinde (Facebook, Twitter vb.) özel bilgilerimin başkaları tarafından kötü amaçlı olarak kullanılabileceğini göz önünde bulundururum.	Hayır	Bazen	Evet
3. Gerçek yaşamda sorun yaşadığım insanlarla sanal ortamlarda da karşılaşmamaya çalışırım.	Hayır	Bazen	Evet
4. Sanal ortamlarda başkalarının bana zarar vermemesi için bazı tedbirler alma ihtiyacı hissettiğim olur.	Hayır	Bazen	Evet
5. Sanal ortamlardayken bir bilgisayar korsanının benim için de tehlike oluşturabileceğini göz önünde bulundururum.	Hayır	Bazen	Evet
6. Bana zarar vermek isteyen birisinin bunu internet, cep telefonu vb. aracılığıyla da yapabileceğini düşünürüm.	Hayır	Bazen	Evet
7. İnternetteki e-posta, forum siteleri vb. üyelik şifrelerimi kimseyle paylaşmam.	Hayır	Bazen	Evet
8. Sanal ortamlarda küfür veya hakarete bulunan kişilerle iletişimimi keserim.	Hayır	Bazen	Evet
9. Görülmesini istemediğim bir resim ya da görüntümün benden habersiz olarak yayılabileceği tehlikesini düşündüğüm olur.	Hayır	Bazen	Evet
10. Sanal ortamlardaki iletişimde hakkımda gerçek olmayan söylentilerin de yayılabileceğini düşünürüm.	Hayır	Bazen	Evet
11. İnternete girdiğimde internetin aynı zamanda başkalarına zarar verme amacıyla kullanılabileceğini aklımda tutarım.	Hayır	Bazen	Evet
12. Benimle ilgili doğru olmayan bir bilginin internette yayılması durumunda ne yapacağımı düşündüğüm olur.	Hayır	Bazen	Evet
13. E-posta ya da cep telefonundan kısa mesaj (SMS) yoluyla tehdit alabileceğim kişilerle sanal ortamlarda iletişimde bulunmam.	Hayır	Bazen	Evet

EK-2a: Üniversite Öğrencileri için Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri'ni Kullanma İzin Yazısı

Fatma iğdeli

19.02.2017

Alıcı: ibrahimtanriku. ▾

Hocam merhaba,

Siber zorbalık ve mağduriyet konulu bir tez çalışmam var.
Anadolu Üniversitesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Öğretmenliği Bölümü'nde yüksek lisans öğrencisiyim.
İsmim Fatma İĞDELİ.

Çalışmamda
Doktora çalışmanızda revize ettiğiniz Üniversite Öğrencileri için Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri'ni kullanmak üzere izninizi alabilir miyim?

İyi Çalışmalar!

İbrahim Tanrikulu

📎 20.02.2017

Alıcı: bana ▾

Merhabalar ekte ölçeği ve diğer bilgileri bulabilirsiniz.

Saygılarımla

Yrd. Doç. Dr. İbrahim Tanrikulu

Gaziantep Üniversitesi

PDR Anabilimdalı

EK-2b: Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Ölçeği'ni Kullanma İzin Yazısı

Fatma iğdeli

28.04.2017

Alıcı: tolga.aricak ▾

Hocam merhaba,

Anadolu Üniversitesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Öğretmenliği Bölümü'nde yüksek lisans öğrencisiyim.
İsmim Fatma İĞDELi.

Siber zorbalık ve mağduriyet konulu bir tez çalışmam var.

Tezim için,

'Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi' dergisinde yayımlanan 'Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Ölçeği : Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması' adlı çalışmanızda oluşturduğunuz Siber Zorbalık Duyarlılık ölçeğini çalışmamda kullanmak üzere izninizi alabilir miyim?

İyi Çalışmalar!

Tolga Aricak

28.04.2017

Alıcı: bana ▾

Fatma Hanım,

Ölçek ve makalesi ektedir. Çalışmanızda kullanabilirsiniz. Saygılarımla...

Prof.Dr.Tolga ARICAK
Department of Psychology
Hasan Kalyoncu University

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Fatma İĞDELİ
Yabancı Dil : İngilizce
Doğum Yeri ve Yılı : Denizli/1988
E-posta : fatma_igdeli@hotmail.com

Eğitim ve Mesleki Geçmişi

- 2010, Ege Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Öğretmenliği
- 2014-, Araştırma Görevlisi, Uludağ Üniversitesi, İnegöl İşletme Fakültesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü
- 2013, Yazılım Uzmanı, Çekirdek Web, Uşak
- 2012, Programlama Eğitmeni, Çözüm Kariyer, Denizli